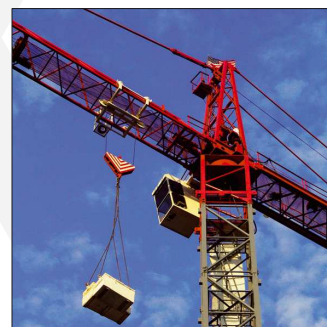
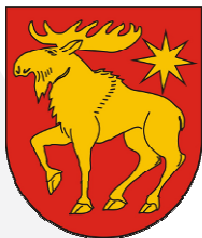

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

ZLECENIODAWCA

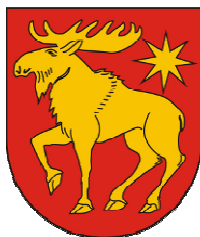
Powiat Grajewski
Zarząd Powiatu Grajewskiego
Starostwo Powiatowe w Grajewie
ul. Strażacka 6B
19-200 Grajewo

WYKONAWCA

EKOTON sp. z o. o.
siedziba: ul. Ciepła 12/4 15 - 472 Białystok
biuro: ul. Włókiennicza 7A lok. 14U, 15 - 464 Białystok
tel./fax: (+48) 85 744 67 95
www.ekoton.pl

Zamawiający:

Powiat Grajewski
Zarząd Powiatu Grajewskiego
Starostwo Powiatowe w Grajewie
ul. Strażacka 6B
19-200 Grajewo

Wykonawca:

siedziba: ul. Ciepła 12/4 15 - 472 Białystok
biuro: ul. Włókiennicza 7A lok. 14U 15 - 464 Białystok
tel./fax: (+48) 85 744 67 95

Zespół autorów:

dr Grzegorz Chocian
mgr inż. Beata Gładkowska - Chocian
mgr inż. Agnieszka Łuniewska

Białystok, listopad 2016 r.

SPIS TRESCI

1. WYKAZ SKRÓTÓW	3
2. WSTĘP.....	6
3. STRESZCZENIE	8
4. OCENA STANU ŚRODOWISKA - OBSZARY INTERWENCJI.....	10
4.1. OCHRONA KLIMATU I JAKOŚCI POWIETRZA.....	17
4.2. ZAGROŻENIA HAŁASEM	21
4.3. POLA ELEKTROMAGNETYCZNE.....	22
4.4. GOSPODAROWANIE WODAMI	23
4.5. GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA.....	29
4.6. ZASOBY GEOLOGICZNE	34
4.7. GLEBY.....	36
4.8. GOSPODARKA ODPADAMI I ZAPOBIEGANIE POWSTAWANIU ODPADÓW	38
4.9. ZASOBY PRZYRODNICZE.....	41
4.9.1. Lasy.....	41
4.9.2. Formy ochrony przyrody i korytarze ekologiczne.....	42
4.10. ZAGROŻENIA POWAŻNYMI AWARIAMI.....	55
4.11. PODSUMOWANIE STANU OBECNEGO	57
4.11.1. Ocena realizacji dotychczasowego Programu Ochrony Środowiska.....	57
4.11.2. Analiza SWOT	67
5. CELE PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA, ZADANIA I ICH FINANSOWANIE	70
5.1. SPÓJNOŚĆ Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI I PROGRAMOWYMI	70
5.1.1. Dokumenty krajowe	71
5.1.2. Dokumenty wojewódzkie	93
5.1.3. Dokumenty powiatowe	107
5.1.4. Dokumenty gminne.....	107
5.2. CELE PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA	115
5.3. ZADANIA PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA I ICH FINANSOWANIE	132
5.3.1. Zadania własne	132
5.3.2. Zadania monitorowane.....	137
5.3.3. Wytyczne dla samorządów w zakresie sporządzania gminnych Programów ochrony środowiska	147
6. SYSTEM REALIZACJI PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA	148
6.1. ZARZĄDZANIE I MONITORING REALIZACJI PROGRAMU.....	148
6.1.1. Monitorowanie Programu.....	148
6.1.2. Uwarunkowania realizacyjne Programu.....	151
6.1.3. Uwarunkowania prawne Programu.....	151
6.1.4. Planowanie przestrzenne	152
6.1.5. Uwarunkowania społeczne	152
6.1.6. Związek z integracją europejską.....	153
6.1.7. Efekt transgraniczny.....	153
6.2. ASPEKTY FINANSOWE REALIZACJI PROGRAMU	153
7. SPIS TABEL	162
8. SPIS RYCIN.....	162
9. SPIS LITERATURY	163

1. WYKAZ SKRÓTÓW

ARiMR - Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

BEiŚ - Strategia „Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko perspektywa do 2020 r.”

BZT5 - Biochemiczne Zapotrzebowanie Tlenowe (pięciodniowy okres analizy)

ChZT - Chemiczne Zapotrzebowanie Tlenowe

EMAS - Wspólnotowy System Ekozarządzania i Audytu (ang. Eco-Management and Audit Scheme)

FOP - Fundusz dla Organizacji Pozarządowych

GDDKiA - Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad

GIOŚ - Główny Inspektorat Ochrony Środowiska

GUS - Główny Urząd Statystyczny

GZWP - główny zbiornik wód podziemnych

JCW - jednolite części wód powierzchniowych

JCWpd - jednolite części wód podziemnych

JST - Jednostki samorządu terytorialnego

KWP - Komenda Wojewódzka Policji

KW PSP - Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej

LGD - Lokalna Grupa Działania

Life + - Program Priorytetowy - Program współfinansowania przedsięwzięć, uzyskujących wsparcie w ramach Instrumentu Finansowego LIFE+

NGO - z języka angielskiego (non-governmental organizations) - organizacje pozarządowe

NFOŚiGW - Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

ODR - Ośrodek Doradztwa Rolniczego

OSCR - Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza

- OSN - Obszary Szczególnie Narażone
- OSO - Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000
- OZE - Odnawialne Źródła Energii
- PEM - Promieniowanie Elektromagnetyczne
- PEP - Polityka Ekologiczna Państwa
- PGL LP - Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe
- PIG - Państwowy Instytut Geologiczny
- PKD - Polska Klasyfikacja Działalności
- PODR - Podlaski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- PoliŚ - Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko
- PO PW - Program Operacyjny Polska Wschodnia
- PRGiPID - Program Rozwoju Gminnej i Powiatowej Infrastruktury Drogowej
- PROW - Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
- PSP - Państwowa Straż Pożarna
- PZD - Powiatowy Zarząd Dróg
- PZDW - Podlaski Zarząd Dróg Wojewódzkich
- PZŁ - Polski Związek Łowiecki
- RDLP - Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych
- RDOŚ - Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
- REGON - (akronim od Rejestr Gospodarki Narodowej) Krajowy rejestr urzędowy podmiotów gospodarki narodowej
- RGO - Regiony Gospodarki Odpadami
- RLM - Równoważna Liczba Mieszkańców (oznacza ładunek organiczny ulegający rozkładowi biologicznemu, wyrażony pięciodniowym biochemicznym zapotrzebowaniem tlenu (BZT5) w ilości 60 g tlenu na dobę (art. 43 ust. 2 Prawo wodne)

RZGW - Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej

SBEiŚ - Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko

SOO - Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk Natura 2000

SUW - Stacja uzdatniania wody

WFOŚiGW - Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

WIOŚ - Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska

WPGO - Wojewódzki Plan Gospodarki Odpadami

WSSE - Wojewódzka Stacja Sanitarno - Epidemiologiczna

ZUOK - Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych

2. WSTĘP

Podstawę prawną opracowywania Programów ochrony środowiska stanowi ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2016 poz. 672), która zgodnie z art. 17 nakłada obowiązek sporządzania Programów ochrony środowiska na organy wykonawcze województwa, powiatu oraz gminy. Projekty programów ochrony środowiska podlegają zaopiniowaniu przez:

- ministra właściwego do spraw środowiska - w przypadku projektów wojewódzkich programów ochrony środowiska;
- organ wykonawczy województwa - w przypadku projektów powiatowych programów ochrony środowiska;
- organ wykonawczy powiatu - w przypadku projektów gminnych programów ochrony środowiska.

Organ zapewnia możliwość udziału społeczeństwa, na zasadach i w trybie określonych w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. 2016 poz. 353), w postępowaniu, którego przedmiotem jest sporządzenie programu ochrony środowiska.

Programy uchwała odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu albo rada gminy.

Z wykonania programów organ wykonawczy województwa, powiatu i gminy sporządza co 2 lata raporty, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Po przedstawieniu raportów odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu albo radzie gminy, raporty są przekazywane przez organ wykonawczy województwa, powiatu i gminy odpowiednio do ministra właściwego do spraw środowiska, organu wykonawczego województwa i organu wykonawczego powiatu.

Niniejszy „Program Ochrony Środowiska Powiatu Grajewskiego na lata 2016 - 2023” stanowi aktualizację i kontynuację „Programu ochrony środowiska dla powiatu grajewskiego na lata 2012 - 2015 z perspektywą na lata 2016 - 2019” uchwalonego dnia 30 listopada 2012 r. Uchwałą Nr XXIX/149/12 przez Radę Powiatu Grajewskiego.

„Program Ochrony Środowiska Powiatu Grajewskiego na lata 2016 - 2023” opracowano w oparciu o aktualne programy, polityki i strategie z zakresu ochrony środowiska i gospodarki odpadami. Opracowanie sporządzono zgodnie ze stanem prawnym aktualnym na sierpień 2016 r.

Program ochrony środowiska ma na celu realizację założeń dokumentów strategicznych kraju i województwa na poziomie powiatu grajewskiego uwzględniając zasady ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju wdrażane na szczeblu regionalnym.

Niniejszy *Program* opracowano w celu:

- ograniczenia negatywnego wpływu zanieczyszczeń na środowisko naturalne,
- dążenia do sukcesywnej poprawy stanu środowiska w powiecie grajewskim
- racjonalnego gospodarowania zasobami środowiska.

Wobec powyższego realizacja niniejszego dokumentu poprzez wprowadzenie skutecznych mechanizmów chroniących środowisko przed degradacją, przyczyni się do poprawy stanu środowiska naturalnego na analizowanym obszarze oraz stworzy warunki dla wdrożenia obowiązującego prawodawstwa w tym zakresie.

W niniejszym opracowaniu uwzględniono „Wytyczne do opracowania wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów ochrony środowiska” opublikowane przez Ministerstwo Środowiska, Warszawa, 2 września 2015 r.

3. STRESZCZENIE

Podstawą prawną opracowania aktualizacji „Programu Ochrony Środowiska Powiatu Grajewskiego na lata 2016 - 2023” jest art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo Ochrony Środowiska (Dz. U. 2016 poz. 672), który nakłada na organ wykonawczy Powiatu obowiązek sporządzenia programu.

Krajowa polityka ochrony środowiska prowadzona jest na podstawie strategii rozwoju, programów i dokumentów programowych. Podstawową strategią w obszarze środowiska jest Strategia „Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko - perspektywa do 2020 r.”

W Programie ujęto analizę uwarunkowań wynikających z w/w strategii oraz z dokumentów strategicznych krajowych i wojewódzkich oraz planów i programów powiatowych. Program zawiera ocenę stanu środowiska powiatu, wskazując na główne zagrożenia środowiska. Opisane komponenty środowiska dotyczą: stanu jakości powietrza atmosferycznego, gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, ochrony przyrody i krajobrazu, ochrona przed hałasem, ochrony przed polami elektromagnetycznymi, odnawialnych źródeł energii, poważnych awarii przemysłowych, kopalin, gleb i ich zanieczyszczeń. Uwzględniono również analizę zagadnień dotyczących edukacji ekologicznej, infrastruktury ochrony środowiska oraz ekologicznych form działalności w rolnictwie.

Informacje środowiskowe przedstawione zostały również w sposób graficzny dla poszczególnych komponentów środowiska, w tym m.in. na mapach z zaznaczonymi granicami powiatu. Dodatkowo, na podstawie stanu aktualnego, w opracowaniu dokonano analizy mocnych i słabych stron, ukazujących szanse i zagrożenia dla powiatu grajewskiego.

Uwzględniając powyższe analizy, stan środowiska, główne problemy środowiskowe, obowiązujące i planowane zmiany przepisów prawa polskiego i wspólnotowego, programy i strategie rządowe, regionalne i lokalne koncepcje oraz dokumenty planistyczne określono w Programie cele i kierunki interwencji na lata 2016 - 2032 dla każdego z obszarów interwencji.

Nadrzędnym celem niniejszego Programu jest: zrównoważony rozwój powiatu grajewskiego szansą na poprawę i promocję środowiska naturalnego.

Powyższy nadrzędny cel będzie realizowany poprzez cele i zadania ekologiczne powiatu, które są zgodne ze Strategią „Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko - perspektywa do 2020 r.”, „Polityką ekologiczną państwa” i aktualnym Programem Ochrony Środowiska województwa podlaskiego. Realizacja niniejszego Programu odbywać się będzie w oparciu o cele zakładane do realizacji w latach 2016 - 2023.

Cele:

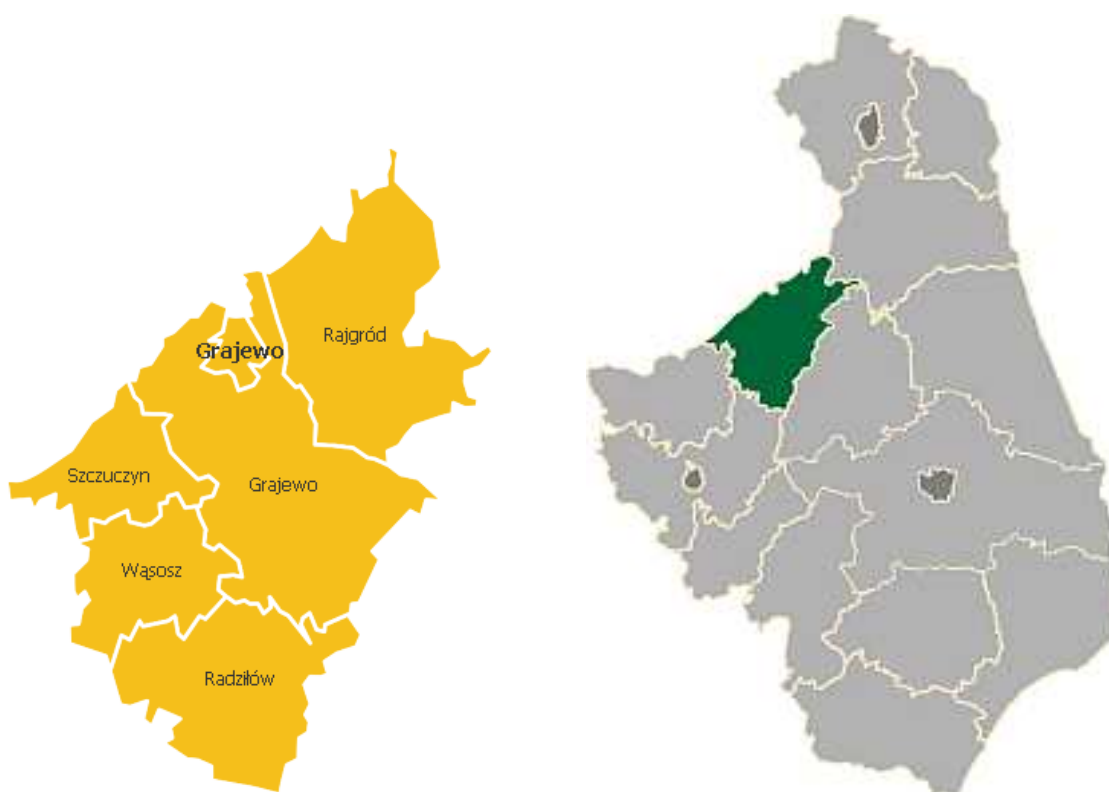
- Spełnienie wymagań w zakresie jakości powietrza,
- Poprawa efektywności energetycznej,
- Wzrost wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych, jako działania adaptacyjne do zmian klimatu,
- Ograniczenie emisji hałasu,
- Ochrona przed polami elektromagnetycznymi,
- Ograniczanie ryzyka powodziowego i przeciwdziałanie suszy i deficytowi wody, jako adaptacja do zmieniających się warunków klimatycznych,
- Racjonalizacja gospodarowania zasobami wodnymi i zapewnienie dobrej jakości wody pitnej,
- Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych,
- Racjonalne i efektywne gospodarowanie zasobami kopalin,
- Zapewnienie właściwego sposobu użytkowania powierzchni ziemi,
- Racjonalne gospodarowanie odpadami,
- Zachowanie różnorodności biologicznej, poprzez przywracanie/utrzymanie właściwego stanu ochrony siedlisk i gatunków,
- Adaptacja do zmian klimatu w zakresie zasobów przyrodniczych,
- Ochrona krajobrazu naturalnego i kulturowego,
- Podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej i zainteresowania środowiskiem przyrodniczym,
- Zapobieganie poważnym awariom przemysłowym,
- Doskonalenie systemu zarządzania kryzysowego,
- Monitoring obszarów zagrożonych występowaniem poważnych awarii.

W osiągnięciu założonych w *Programie* celów mają służyć określone w harmonogramie działania, ze wskazaniem podmiotu odpowiedzialnego oraz szacunkowych kosztów ich realizacji. W niniejszym dokumencie określono również zasady zarządzania Programem

Ochrony Środowiska oraz monitoringu jego realizacji. Program zawiera także wytyczne do tworzenia i realizacji gminnych Programów Ochrony Środowiska.

4. OCENA STANU ŚRODOWISKA - OBSZARY INTERWENCJI

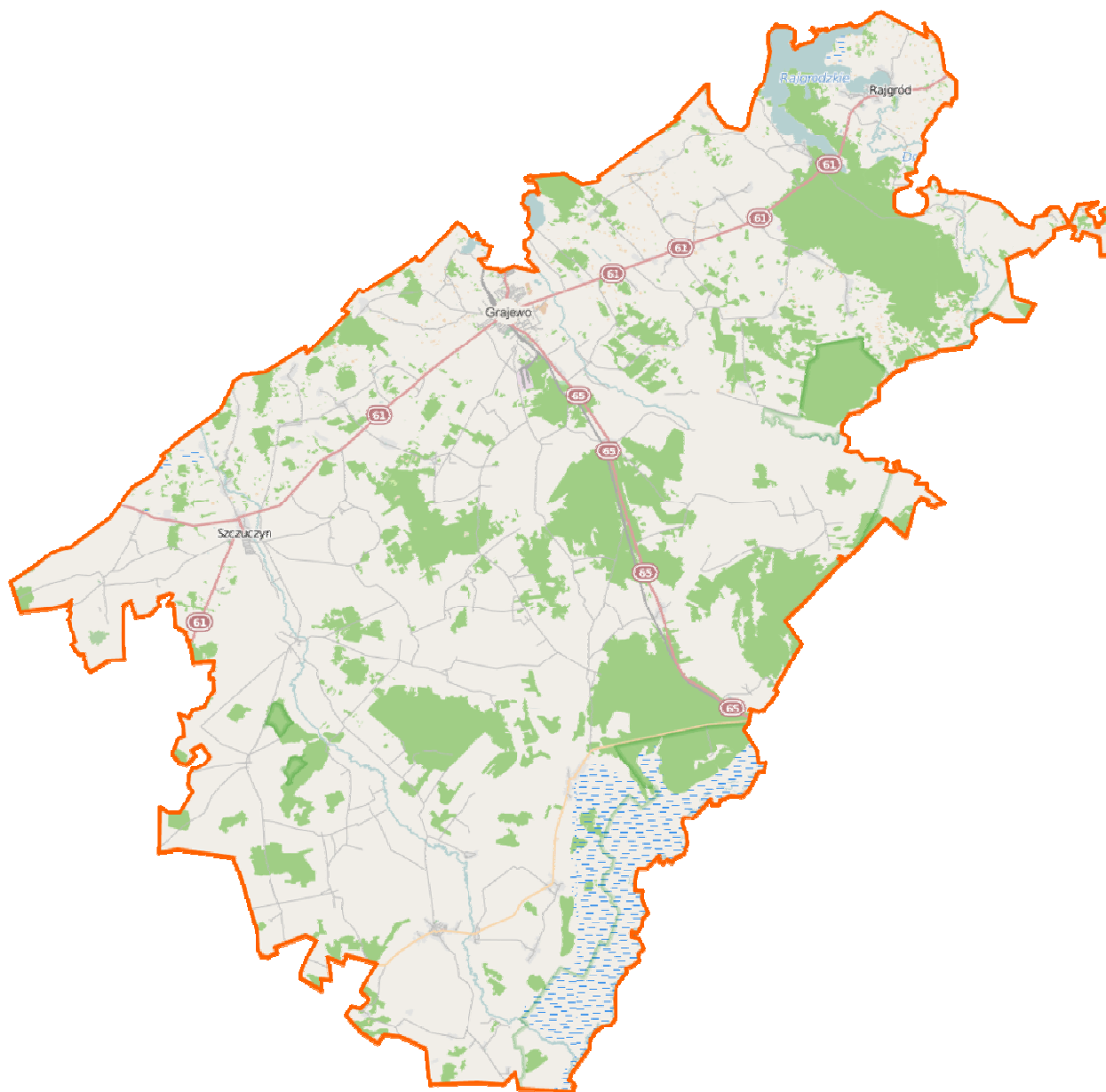
Powiat grajewski położony jest w północno-zachodniej części województwa podlaskiego. Od północy powiat grajewski sąsiaduje z województwem warmińsko-mazurskim oraz powiatem augustowskim, od wschodu z powiatem monieckim, a na południu z powiatem kolneńskim i łomżyńskim. W skład powiatu wchodzi 6 gmin: miasto Grajewo, miasto i gmina Rajgród, miasto i gmina Szczuczyn oraz gminy wiejskie: Grajewo, Radziłów i Wąsosz. Położenie i podział administracyjny powiatu oraz jego lokalizację w województwie podlaskim reprezentuje poniższa rycina.

Ryc. 1. Położenie powiatu grajewskiego w województwie podlaskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://www.obserwatorium.up.podlasie.pl/>

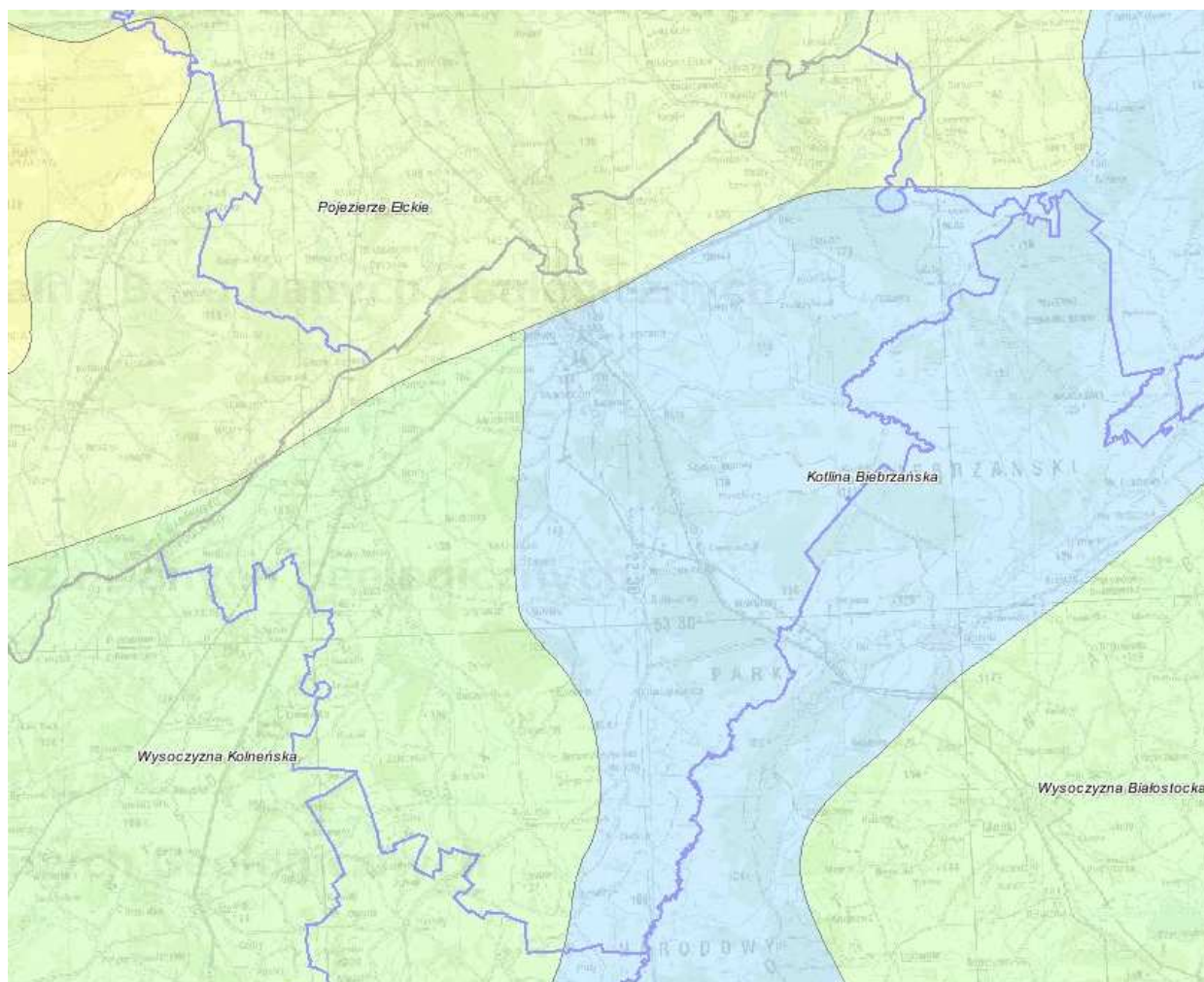
Przez powiat grajewski wiodą dwa ważne szlaki komunikacyjne: droga krajowa Nr 65 z Białegostoku do Ełku i droga krajowa Nr 61 z Warszawy do Suwałk, które krzyżują się w Grajewie oraz linia kolejowa z Białegostoku do Olsztyna.

Ryc. 2. Powiat grajewski.

Źródło: <https://pl.wikipedia.org/>

Zgodnie z regionalizacją fizycznogeograficzną Polski opracowaną przez Jerzego Kondrackiego, powiat grajewski leży w obrębie trzech jednostek fizycznogeograficznych. Położenie powiatu obrazuje poniższa rycina.

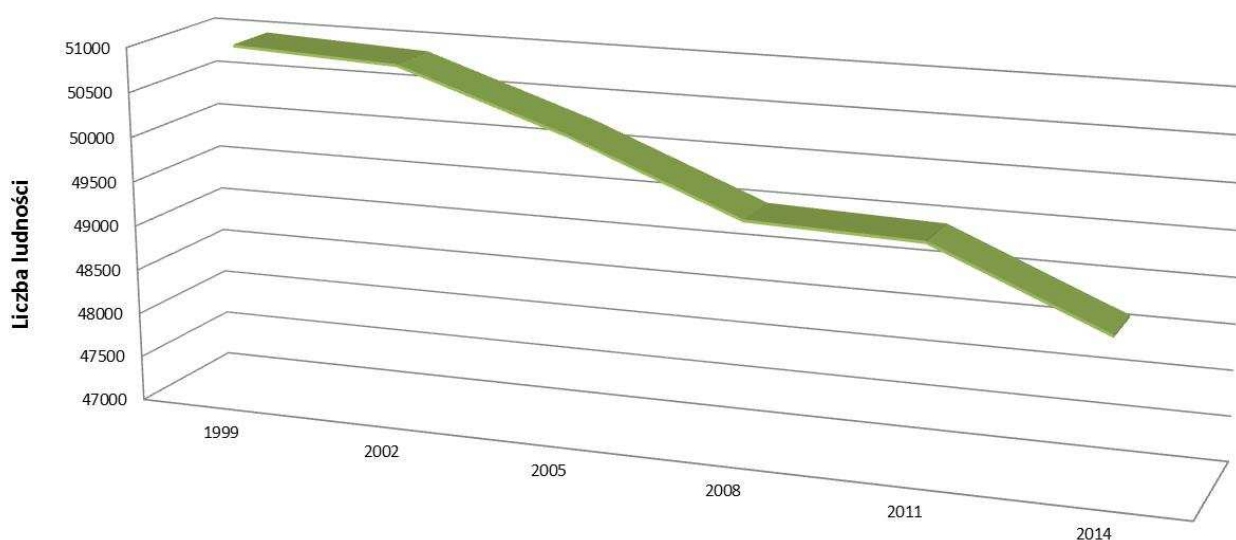
Ryc. 3. Granice powiatu grajewskiego na tle podziału fizycznogeograficznego Polski.

Źródło: <http://web3.pgi.gov.pl/website/cbdg/>

Wschodnia część powiatu grajewskiego to mezoregion Kotlina Biebrzańska - należący do makroregionu Nizina Północnopodlaska, Podprovincji Wysoczyzny Podlasko-Białoruskiej, Prowincji Niż Wschodniobałtycko-Białoruski. Większość terenu kotliny stanowią torfowiska i bagna (największy obszar w Polsce to - tzw. Bagna Biebrzańskie). Teren kotliny w dużej części objęty jest ochroną w ramach Biebrzańskiego Parku Narodowego. Zachodnia część powiatu znajduje się w mezoregionie Wysoczyzna Kolneńska, należącym do makroregionu Nizina Północnopodlaska, w Podprovincji Wysoczyzny Podlasko-Białoruskiej, w prowincji Niż Wschodniobałtycko-Białoruski. Najmniejsza - północna część powiatu - należy do

mezoregionu Pojezierze Etckie - należącego do makroregionu Pojezierze Mazurskie w Podprovincji Pojezierza Wschodniobałtyckie, w Prowincji Niż Wschodniobałtycko-Białoruski. Południowa granica mezoregionu Pojezierze Etckie jest jednocześnie granicą Pojezierza Mazurskiego i w ogóle pasu polskich pojezierzy i obszaru młodoglacjalnego wyznaczonego przez zasięg zlodowacenia północnopolskiego.

Zgodnie z danymi GUS obszar powiatu grajewskiego w 2014 roku zamieszkiwało (faktyczne miejsce zamieszkania) 48 643 osób, w tym 27 317 mieszkało w mieście a 21 326 na obszarze wsi. Gęstość zaludnienia w 2014 roku wynosiła 50 osób na 1 km². Zmianę liczby ludności powiatu grajewskiego w latach 1999 - 2014 obrazuje poniższa rycina.

Ryc. 4. Zmiana liczby ludności powiatu grajewskiego w latach 1999-2014.

Źródło: Opracowanie własne Ekoton Sp. z o.o. na podstawie danych GUS zamieszczonych na stronie internetowej <http://swaid.stat.gov.pl/>

Tab. 1. Liczba ludności powiatu grajewskiego w 2014 r. w podziale na gminy.

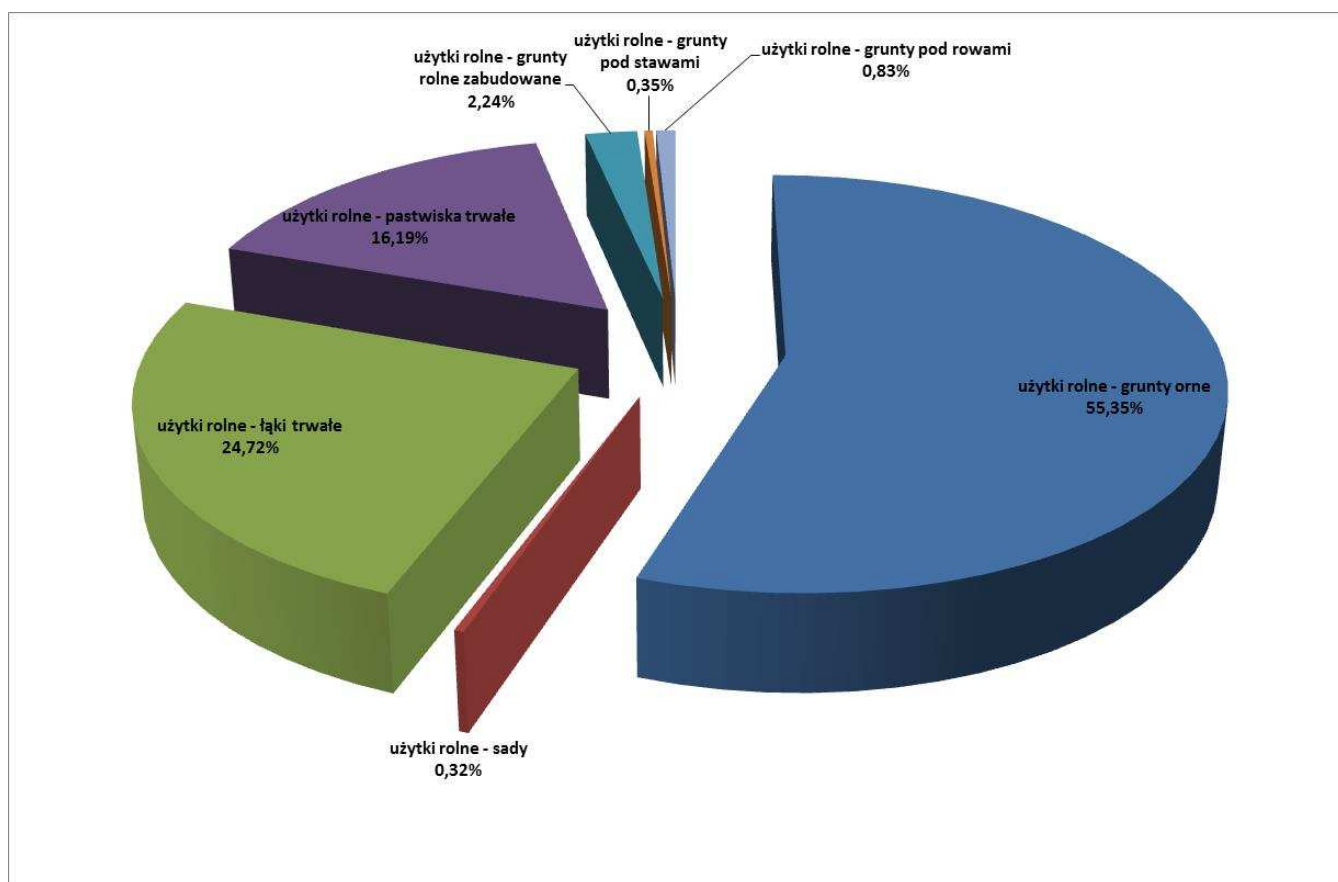
Jednostka samorządu terytorialnego	Powierzchnia [ha]	Liczba ludności
Grajewo (gmina miejska)	1894	22243
Grajewo (gmina wiejska)	30822	5984
Rajgród (Gmina miejsko-wiejska)	20726	5407
Szczuczyn (Gmina miejsko-wiejska)	11560	6258
Radziłów (Gmina wiejska)	19954	4908
Wąsosz (Gmina wiejska)	11806	3843
Powiat grajewski	96762	48643

Źródło: Opracowanie własne Ekoton Sp. z o.o. na podstawie danych GUS zamieszczonych na stronie internetowej <http://swaid.stat.gov.pl/>

Zgodnie z danymi GUS za 2014 rok ogólna powierzchnia powiatu grajewskiego wynosi 96762 ha, w tym:

- użytki rolne - 65144 ha,
- grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione - 23160 ha,
- grunty pod wodami - 1704 ha,
- grunty zabudowane i zurbanizowane razem - 3278 ha,
- użytki ekologiczne - 62 ha,
- nieużytki - 3359 ha,
- tereny różne - 55 ha.

Z powyższych danych wynika, że ponad 67,3 % ogólnej powierzchni powiatu zajmują użytki rolne. Strukturę użytków rolnych według kierunków wykorzystania przedstawia poniższa rycina.

Ryc. 5. Struktura użytków rolnych według kierunków wykorzystania.

Źródło: Opracowanie własne Ekoton Sp. z o.o. na podstawie danych GUS zamieszczonych na stronie internetowej <http://swaid.stat.gov.pl/>

Większość mieszkańców powiatu grajewskiego utrzymuje się z pracy na roli. Powiat specjalizuje się w produkcji mleka, mięsa wieprzowego i wołowego, w produkcji roślinnej przeważają uprawy zbóż i ziemniaków.

Głównym ośrodkiem przemysłowym powiatu jest miasto Grajewo, gdzie zlokalizowany jest przemysł drzewny. W Grajewie swoją siedzibę ma też jedna z największych w kraju spółdzielni mleczarskich. Na pozostałym obszarze powiatu dominuje rolnictwo, handel, usługi oraz agroturystyka.

Zgodnie z danymi GUS za 2014 rok na terenie powiatu grajewskiego istniało 3072 podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, w tym:

- sektor publiczny - ogółem - 152,
- sektor publiczny - państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego - 107,

- sektor publiczny - spółki handlowe - 4,
- sektor prywatny - ogółem - 2919,
- sektor prywatny - osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą - 2368,
- sektor prywatny - spółki handlowe - 91,
- sektor prywatny - spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego - 5,
- sektor prywatny - spółdzielnie - 24,
- sektor prywatny - fundacje - 7,
- sektor prywatny - stowarzyszenia i organizacje społeczne - 123.

Do największych przedsiębiorstw funkcjonujących na terenie powiatu grajewskiego zalicza się:

- PFLEIDERER Grajewo S.A. - to wiodący w Europie producent płyt wiórowych kierowanych do meblarstwa i wyposażenia wnętrz.
- PFLEIDERER MDF Sp. z o.o. inwestycja grupy PFLEIDERER Grajewo - firma zajmująca się produkcją cienkich płyt MDF, surowych i laminowanych.
- Spółdzielnia Mleczarska MLEKPOL - to największa polska spółdzielnia mleczarska, w której skład wchodzi 11 zakładów przetwórczych: w Grajewie, Kolnie, Mrągowie, Sejnach, Zambrowie, Bydgoszczy, Suwałkach, Sokółce, Radomiu, Gorzowie Wielkopolskim i Zwoleniu.
- Produkcyjno - Usługowa Spółdzielnia Pracy ZAKREM - zakład zajmuje się obsługą maszyn i linii produkcyjnych oraz produkcją urządzeń transportowych.
- Przedsiębiorstwo Usługowe DUROBEX - specjalizujące się w wykonawstwie posadzek przemysłowych.
- Grupa AGROCENTRUM Sp. z o.o. w Łomży, Zakład produkcyjny w Grajewie - polski producent mieszanek i koncentratów dla drobiu, trzody chlewnej i bydła.

- UNIDROG Sp. z o.o. - zajmuje się budową oraz bieżącym utrzymaniem dróg i mostów, zimowym utrzymaniem dróg, produkcją kruszyw, grysów i mas bitumicznych,
- Przedsiębiorstwo Handlowo-Usługowe UNIROL - specjalizuje się w pracach drogowych, wodnokanalizacyjnych, ziemnych i budowlanych.
- Grajewska i Suwalska Specjalna Strefa Ekonomiczna (SSE) - to cztery wydzielone obszary na terenie Suwałk, Ełku, Gołdapi oraz Grajewa o łącznej powierzchni 288,94 ha, na których przedsiębiorcy prowadzą działalność gospodarczą na preferencyjnych warunkach.
- Wielobranżowe Przedsiębiorstwo Komunalne Sp. z o.o. w Szczuczynie.
- Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych Sp. z o.o. w Grajewie.
- Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Grajewie.
- Spółdzielnia Inwalidów SPINS w Szczuczynie - Zakład Mydlarski.
- Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy Knieja w Rajgrodzie.
- Masarnia EUROPA - Zakład Przetwórstwa Mięsnego w Rajgrodzie.

Powiat grajewski oferuje wiele atrakcyjnych form spędzania wolnego czasu dzięki terenom Biebrzańskiego Parku Narodowego oraz obecności jezior, które posiadają bogatą linię brzegową i tworzą wraz z łączącymi je rzekami malownicze szlaki turystyczne. Teren ten to jeden z ośrodków turystycznych Polski, na którym rozlokowane są liczne ośrodki wczasowe. Wyjątkowe walory przyrodnicze i turystyczne umożliwiają uprawianie różnorodnych form turystyki aktywnej m.in. wycieczek rowerowych, żeglarstwa, kajakarstwa, wędkarstwa, polowań, grzybobrania oraz agroturystyki.

4.1. Ochrona klimatu i jakości powietrza

Zgodnie z „Informacją Podlaskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Białymstoku o stanie środowiska na terenie powiatu grajewskiego w 2014 roku” powiat grajewski charakteryzuje się stosunkowo niewielkim poziomem emisji zanieczyszczeń do powietrza. Ewidencja GUS z 2013 roku obejmowała 11 kotłowni, 16,2 km sieci ciepłej przesyłowej i 13,6 km połączeń prowadzących do budynków i innych obiektów (GUS, 2013 - brak danych za 2014 r.). Według danych GUS największa emisja zanieczyszczeń gazowych przypada na dział wytwarzania i zaopatrywania w energię elektryczną, gaz i wodę. Wg danych GUS w ostatnich latach emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów

szczególnie uciążliwych w powiecie grajewskim maleje. W 2014 roku wyniosła ona 69938 ton. Stanowiło to niecałe 4 % emisji gazowej w woj. podlaskim. Największy udział w emisji zanieczyszczeń gazowych, prawie 98 %, miał dwutlenek węgla.

Tab. 2. Emisja zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych w powiecie grajewskim

Emisja/jednostka		Rok					
		1999	2002	2005	2008	2011	2014
Emisja zanieczyszczeń pyłowych							
ogółem	t/r	406	312	423	283	249	267
ogółem (Polska = 100)	%	Brak danych	Brak danych	0,38	0,37	0,43	0,56
ogółem na 1 km ² powierzchni	t/r	Brak danych	Brak danych	0,44	0,29	0,26	0,28
ze spalania paliw	t/r	220	120	158	108	72	70
Emisja zanieczyszczeń gazowych							
ogółem	t/r	87432	86573	132023	140194	124813	69938
ogółem (bez dwutlenku węgla)	t/r	1818	1580	1865	1817	1716	1644
dwutlenek siarki	t/r	384	370	292	313	259	292
tlenki azotu	t/r	544	528	663	576	627	640
tlenek węgla	t/r	648	441	607	551	506	512
dwutlenek węgla	t/r	85614	84993	130158	138377	123097	68294
Zanieczyszczenia zatrzymane lub zneutralizowane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń							
pyłowe	t/r	32943	42325	65259	40812	53700	49090
gazowe	t/r	110	48	181	22	657	311

Źródło: Opracowanie własne Ekoton Sp. z o.o. na podstawie danych GUS zamieszczonych na stronie internetowej <http://swaid.stat.gov.pl/>

Emisja zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych od 2009 roku utrzymuje się na podobnym poziomie. W 2014 roku wyniosła - 267 ton, w tym prawie 23 % pochodziło ze spalania paliw (GUS, 2014). Emisja pyłowa z większości kotłowni komunalnych i zakładowych jest skutecznie redukowana w urządzeniach odpylających. Wg danych GUS, w 2014 roku, w różnego typu urządzeniach zatrzymanych lub

zneutralizowanych zostało: 49090 ton zanieczyszczeń pyłowych i 311 ton zanieczyszczeń gazowych (GUS, 2014).

Powiat grajewski charakteryzuje się bardzo nierównomiernym rozmieszczeniem obiektów emitujących zanieczyszczenia do powietrza. Główne źródła emisji skoncentrowane są na terenie Grajewa. Najważniejszymi z nich są instalacje technologiczne i energetycznego spalania paliw zlokalizowane na terenie „Pfleiderer Grajewo” S.A w Grajewie, Pfleiderer MDF Sp. z o.o. w Grajewie, PEC sp. z o. o w Grajewie oraz Spółdzielni Mleczarskiej „MLEKPOL” w Grajewie. Są to obiekty o dużym znaczeniu w skali powiatu. Poza nimi na terenie miasta znajdują się mniejsze obiekty takie jak: Wytwórnia Mas Bitumicznych należąca do PDM „UNIDROG” w Grajewie, P-USP „ZAKREM” w Grajewie.

Zlokalizowane poza Grajewem obiekty emitujące zanieczyszczenia do powietrza są niewielkimi kotłowniami pracującymi na potrzeby zakładów pracy (Spółdzielnia Inwalidów „SPINS” w Szczuczynie, Masarnia „EUROPA” w Rajgrodzie), kotłowniami pracującymi na potrzeby grzewcze osiedli mieszkaniowych (kotłownia WPK w Szczuczynie) i kotłownie instytucji (np. Zespołu Szkół w Wojewodzinie). W części zakładów obok źródeł energetycznych (kotłów opalanych węglem kamiennym, olejem opałowym i odpadami drzewnymi) występują również źródła technologiczne. Są to poza „PFLEIDERER” S.A. i MDF Sp. z o.o. w Grajewie: lakiernie (P-USP „ZAKREM” w Grajewie), komory wędzarnicze - Masarnia „ZAGŁOBA” w Grajewie).

Zgodnie z *„Informacją Podlaskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Białymstoku o stanie środowiska na terenie powiatu grajewskiego w 2014 roku”* w powiecie grajewskim natężenie ruchu kołowego, poza drogą krajową nr 61, pod względem emisji spalin nie stwarza zagrożenia dla środowiska i zdrowia człowieka. Gorsza sytuacja występuje natomiast w pasie drogi krajowej nr 61. Natężenie ruchu pojazdów na tej drodze, liczone ostatnio przez WIOŚ w 2010 roku w Grajewie, wynosi ok. 4 mln. pojazdów, w tym ponad milion to samochody ciężarowe. Stanowi to znaczne, źródło emisji tlenków węgla, tlenków azotu, węglowodorów aromatycznych i alifatycznych, pyłu, dwutlenku siarki, związków ołowiu i sadzy. Wyliczenie tych emisji wymaga dodatkowych, kosztownych badań.

W 2014 r. na terenie powiatu grajewskiego nie wykonywano pomiarów imisji zanieczyszczeń powietrza. Zgodnie z kryteriami wyznaczonymi ze względu na ochronę zdrowia ludzi przeprowadzono za rok 2014 ocenę jakości powietrza w powiecie grajewskim, należącym do strefy podlaskiej.

Ocena za rok 2014 wykonana została więc w układzie stref, w którym strefę stanowią:

- aglomeracja o liczbie mieszkańców powyżej 250 tys.,
- miasto (nie będące aglomeracją) o liczbie mieszkańców powyżej 100 tys.,

- pozostały obszar województwa, nie wchodzący w skład aglomeracji i miast powyżej 100 tys. mieszkańców.

W roku 2014 dla strefy podlaskiej - kryterium ochrona zdrowia - przyjęto dla:

- zanieczyszczeń (SO₂, NO₂, benzen, tlenku węgla i ołowiu) najwyższą klasę wynikową A, gdzie wielkości mierzonego zanieczyszczenia powietrza nie przekraczają dopuszczalnych wartości,
- zanieczyszczenia powietrza pyłem zawieszonym PM 10 - najniższą klasę wynikową A, gdzie wielkości mierzonego zanieczyszczenia powietrza nie przekraczają dopuszczalnych wartości,
- zanieczyszczenia powietrza pyłem zawieszonym PM 2,5 - najniższą klasę wynikową C, gdzie wielkości mierzonego zanieczyszczenia powietrza przekraczają dopuszczalne wartości powiększone o margines tolerancji dla 2013r. obszarem przekroczeń jest miasto Łomża,
- zanieczyszczenia powietrza pyłem zawieszonym PM 2,5 - najniższą klasę wynikową C, gdzie wielkości mierzonego zanieczyszczenia powietrza przekraczają poziom dopuszczalny (faza II - poziom dopuszczalny określony dla tzw. fazy II z terminem osiągnięcia 01.01.2020 r. - norma zostanie zweryfikowana przez Komisję Europejską) gdzie obszarem przekroczeń jest miasto Łomża.

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Białymstoku Delegatura w Łomży kontroluje w zakresie przestrzegania norm ochrony powietrza największe z obiektów emitujących zanieczyszczenia do powietrza:

- „PFLEIDERER Grajewo” S.A. w Grajewie,
- „Pfleiderer MDF” Sp. z o.o. w Grajewie
- Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Grajewie,
- Spółdzielnia Mleczarska „MLEKPOL” w Grajewie,
- Wytwórnia Mas Bitumicznych PDM UNIDROG w Grajewie

W 2014 roku Delegatura WIOŚ w Łomży nie prowadziła kontroli planowych w zakresie ochrony powietrza. W przypadku obiektów zobowiązanych do prowadzenia pomiarów automonitoringowych w zakresie emisji zanieczyszczeń do powietrza poddawane były analizom i ocenom wyniki pomiarów dostarczanych przez podmioty do Delegatury WIOŚ.

Przeprowadzone w 2014 roku pomiary nie wykazały w żadnym z powyższych zakładów przekroczeń wartości dopuszczalnych.

4.2. Zagrożenia hałasem

Zgodnie z „Informacją Podlaskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Białymstoku o stanie środowiska na terenie powiatu grajewskiego w 2014 roku” Do najważniejszych czynników mających wpływ na klimat akustyczny powiatu grajewskiego zaliczyć należy komunikację drogową, a szczególnie znaczny w niej udział samochodów ciężkich oraz, w niewielkim stopniu, hałas przemysłowy.

W 2014 roku Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Białymstoku nie prowadził pomiarów hałasu komunikacyjnego w powiecie grajewskim. W 2015 roku WIOŚ prowadził badania monitoringowe w zakresie uciążliwości hałasu komunikacyjnego przy drodze nr 61 w Grajewie (badania długookresowe) oraz w Rajgrodzie i w Szczuczynie (badania krótkookresowe w porze dziennej i nocnej).

Zgodnie z opracowaniem „Ocena wyników badań hałasu komunikacyjnego wykonanych na terenie województwa podlaskiego w 2015 roku” pomiary hałasu komunikacyjnego wykazały powszechne występowanie przekroczeń wartości dopuszczalnych hałasu zarówno w porze dziennej i nocnej.

W punkcie pomiarowym badań długookresowych zlokalizowanym w Grajewie przy ul. Kopernika, wyliczony na podstawie wykonanych pomiarów cząstkowych poziom długookresowy L_{DWN} wyniósł 73,1 dB, natomiast poziom długookresowy L_N 65,8 dB. Poziomy dopuszczalne, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska, wynosiły 68 dB (L_{DWN}) i 59 dB (L_N).

W Szczuczynie i Rajgrodzie Inspektorat wykonał badania hałasu w celu określenia wartości wskaźników L_{AeqD} oraz L_{AeqN} , mających zastosowanie do ustalania i kontroli warunków korzystania ze środowiska w odniesieniu do jednej doby. Przeprowadzone pomiary pokazały przekroczenia poziomów dopuszczalnych hałasu (w porze dziennej i nocnej). W odniesieniu do norm przypisanych dla jednej doby, odnotowano przekroczenia dla pory dziennej: w Rajgrodzie o 8,7 dB a w Szczuczynie o 6,2 dB. W porze nocnej w badaniach uzyskano przekroczenia w Szczuczynie o 11,4 dB a w Rajgrodzie o 10,3 dB.

Miasta leżące na terenie powiatu grajewskiego (Grajewo i Rajgród), ze względu na mniejszą liczbę mieszkańców, nie podlegają obowiązkowi realizacji map akustycznych oraz opracowywania na ich podstawie programów ochrony środowiska przed hałasem. Są one natomiast narażone na bardzo dużą uciążliwość hałasową ze względu na położenie przy krajowej drodze tranzytowej nr 61. Ilość przejeżdżających przez te miejscowości

pojazdów, wliczając w to tranzytowy ruch ciężarowy i przejazdy weekendowe, jest bardzo duży. Natężenie ruchu pojazdów w punktach pomiarowych hałasu komunikacyjnego w 2015 r. przedstawiono w tabeli poniżej.

Tab. 3. Natężenie ruchu pojazdów w punktach pomiarowych hałasu komunikacyjnego w 2015 r.

Nazwa punktu	Data pomiaru	Średnia liczba pojazdów/dobę	Średnia liczba pojazdów lekkich/dobę	Średnia liczba pojazdów ciężkich/dobę
Grajewo, ul. Kopernika	10-11.06.2015	11185	7346	3839
	11-12.06.2015	10906	7508	3398
	13-14.06.2015	10919	8679	2240
	13-14.10.2015	10920	7191	3729
	14-15.10.2015	10816	7391	3425
	17-18.10.2015	9290	7249	2041
Szczuczyn, ul. Kilińskiego	28-29.07.2015	14398	10096	4302
Rajgród, ul. Warszawska 1	8-9.12.2015	7670	4015	3655

Źródło: „Ocena wyników badań hałasu komunikacyjnego wykonanych na terenie województwa podlaskiego w 2015 roku”, WIOŚ Białystok, marzec 2016.

Hałas przemysłowy nie stwarza w powiecie grajewskim większych problemów. Systemy lokalizacji nowych inwestycji i sporządzania ocen ich oddziaływania na środowisko, kontroli i egzekucji nałożonych kar pozwalają na znaczne ograniczenia zasięgu rozprzestrzeniania tego rodzaju hałasu. Ważne jest również to, że dla źródeł hałasu przemysłowego, ze względu na ich stosunkowo niewielkie wymiary, istnieje wiele prostych możliwości ograniczenia emisji do środowiska przez zastosowanie skutecznych rozwiązań technicznych takich jak: tłumiki, obudowy dźwiękochłonne, zwiększenie izolacyjności akustycznej ścian czy stolarki okiennej pomieszczeń, w których pracują hałasujące maszyny.

4.3. Pola elektromagnetyczne

Promieniowanie elektromagnetyczne (PEM) w tym promieniowanie niejonizujące zaliczane jest obecnie do podstawowych rodzajów zanieczyszczenia środowiska naturalnego. Promieniowanie niejonizujące to emisja energii elektromagnetycznej w

postaci pól elektromagnetycznych, wywoływana zmianami rozkładów ładunków elektrycznych w układach materialnych, której absorpcja w organizmach żywych może wywoływać efekty biologiczne, nie powodując jednak jonizacji atomów i cząsteczek tych organizmów.

Najpowszechniej występującymi instalacjami będącymi źródłami PEM, które mają istotny wpływ na ogólny poziom pól w środowisku są linie elektroenergetyczne oraz instalacje radiokomunikacyjne, takie jak stacje bazowe telefonii komórkowej oraz stacje nadawcze radiowe i telewizyjne.

Zgodnie z „Informacją Podlaskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Białymstoku o stanie środowiska na terenie powiatu grajewskiego w 2014 roku” Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Białymstoku w roku 2014 zrealizował kolejny program badań pól elektromagnetycznych. WIOŚ przeprowadził pomiary w 45 punktach pomiarowych rozmieszczonych równomiernie na terenie województwa. Na terenie powiatu grajewskiego wytypowano do badań 2 punkty pomiarowe (w Grajewie i w Radziłowie). W żadnym z badanych punktów pomiarowych w powiecie grajewskim w 2014 roku oraz w latach wcześniejszych, nie stwierdzono przekroczeń dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych. Zmierzone wartości składowej elektrycznej, w obu punktach pomiarowych, stanowiły 2,9 % normy dopuszczalnej.

Zgodnie z opracowaniem „Wyniki badań pól elektromagnetycznych wykonanych na terenie województwa podlaskiego w 2015 roku” w ramach badań pól elektromagnetycznych w 2015 roku na terenie powiatu grajewskiego do badań wybrano punkty pomiarowe w Rajgrodzie i w Szczuczynie. W żadnym z badanych punktów pomiarowych nie stwierdzono przekroczeń dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych.

4.4. Gospodarowanie wodami

Wody powierzchniowe powiatu stanowią rzeki, ciekі wodne, rowy stałe lub czasowo odprowadzające wodę oraz jeziora, stawy, bagna i mokradła. Powiat grajewski położony jest w dorzeczu rzeki Ełk będącej jednym z większych dopływów Biebrzy. Rzeka Ełk jest częścią szlaku wodnego Ełk-Biebrza-Narew-Wisła. Największą rzeką płynącą na obrzeżu powiatu grajewskiego jest Biebrza - prawobrzeżny dopływ Narwi. Bezpośrednio do Biebrzy uchodzą Ełk, Wissa, Jęgrznia, Klimaszewnica.

Ważne znaczenie dla gospodarki wodnej mają kanały - Woznawiejski, Rudzki i Łęg - odwadniające teren rozległych bagien Kotliny Augustowskiej.

Najważniejsze zbiorniki wód stojących na tym terenie stanowią jeziora: Rajgrodzkie, Toczyłowo i Mierucie. Z powiatem graniczy też jezioro Dręstwo.

Zgodnie z „*Oceną stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego, stanu chemicznego i stanu wód powierzchniowych województwa podlaskiego w 2015 roku (ocena w punktach pomiarowo-kontrolnych na podstawie danych z lat 2010 - 2015)*” badaniami w ramach monitoringu wód powierzchniowych płynących objęto główne rzeki płynące przez teren powiatu grajewskiego - Biebrzę i Ełk - oraz ich dopływy mające wpływ na stan ekologiczny i chemiczny wody.

Badano:

- Biebrzę w punkcie pomiarowo-kontrolnym Osowiec;
- Biebrzę w punkcie pomiarowo-kontrolnym Burzyn - Rutkowskie;
- Jegrznę w punkcie pomiarowo-kontrolnym w m. Kuligi;
- Ełk w punkcie pomiarowo-kontrolnym Osowiec;
- Klimaszewnicę w punkcie pomiarowo - kontrolnym w m. Klimaszewnica.

Zgodnie z „*Oceną stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego, stanu chemicznego i stanu wód powierzchniowych województwa podlaskiego w 2015 roku (ocena w Jednolitych Częściach Wód Powierzchniowych na podstawie danych z lat 2010 - 2015)*”

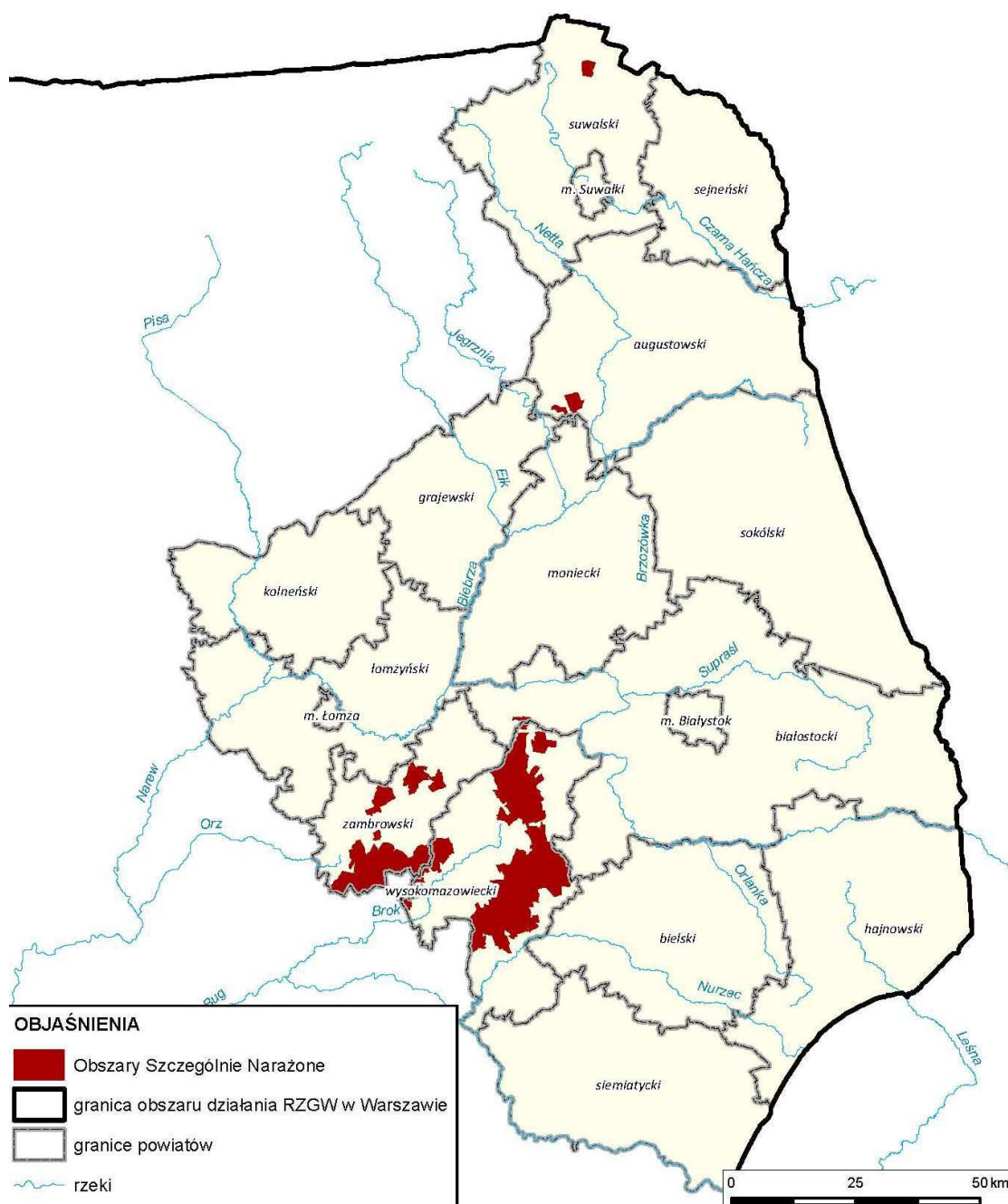
- Stan JCWP Biebrza od Horodnianski do Ełku bez Ełku oceniono jako zły, stan ekologiczny umiarkowany, stan chemiczny dobry;
- Stan JCWP Biebrza od Ełku do ujścia oceniono jako zły, stan ekologiczny umiarkowany, stan chemiczny poniżej dobrego;
- Stan JCWP Jegrznia od wypływu z jez. Dręstwo do rozdzielenia się w Kuligach na stare koryto i Kan. Woźnawiejski oceniono jako zły, stan ekologiczny słaby, stan chemiczny dobry;
- Stan JCWP Ełk od wypływu z jez. Ełckiego do ujścia oceniono jako zły, stan ekologiczny umiarkowany, stan chemiczny dobry;
- Stan JCWP Klimaszewnica oceniono jako zły, stan ekologiczny umiarkowany, stan chemiczny dobry;

Zgodnie z „*Klasyfikacją jezior województwa podlaskiego badanych w 2014 roku*” Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Białymstoku jezioro Rajgrodzkie posiadało klasę III (stan umiarkowany) pod względem oceny biologicznej i stan ekologiczny umiarkowany a stan chemiczny dobry. Jezioro Dręstwo natomiast posiadało klasę II (stan dobry) pod względem oceny biologicznej i stan ekologiczny umiarkowany a stan chemiczny dobry.

Zgodnie z opracowaniem WIOŚ Białystok „*Klasyfikacja jezior województwa podlaskiego badanych w 2015 roku*” jezioro Rajgrodzkie oraz jezioro Dręstwo posiadały stan ekologiczny dobry.

Obszary Szczególnie Narażone (OSN) to tereny, na których należy ograniczyć przedostawanie się azotu ze źródeł rolniczych do wód powierzchniowych i gruntowych. Obowiązek wyznaczenia OSN i opracowania dla tych obszarów Programów działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych, wynika z Dyrektywy Azotanowej i spoczywa na Polsce od momentu przystąpienia do struktur Unii Europejskiej. Do jego realizacji wyznaczono Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej (RZGW).

Rozporządzenie Nr 14/2012 Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Warszawie z dnia 28 października 2015 r. określa wody powierzchniowe wrażliwe na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszary szczególnie narażone, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć na terenie województwa podlaskiego. Zgodnie z tym Rozporządzeniem w powiecie grajewskim Obręb Orzechówka w gminie Rajgród należy do OSN Jezioro Tajno. Dla tego obszaru OSN nie zostały ustanowione programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych

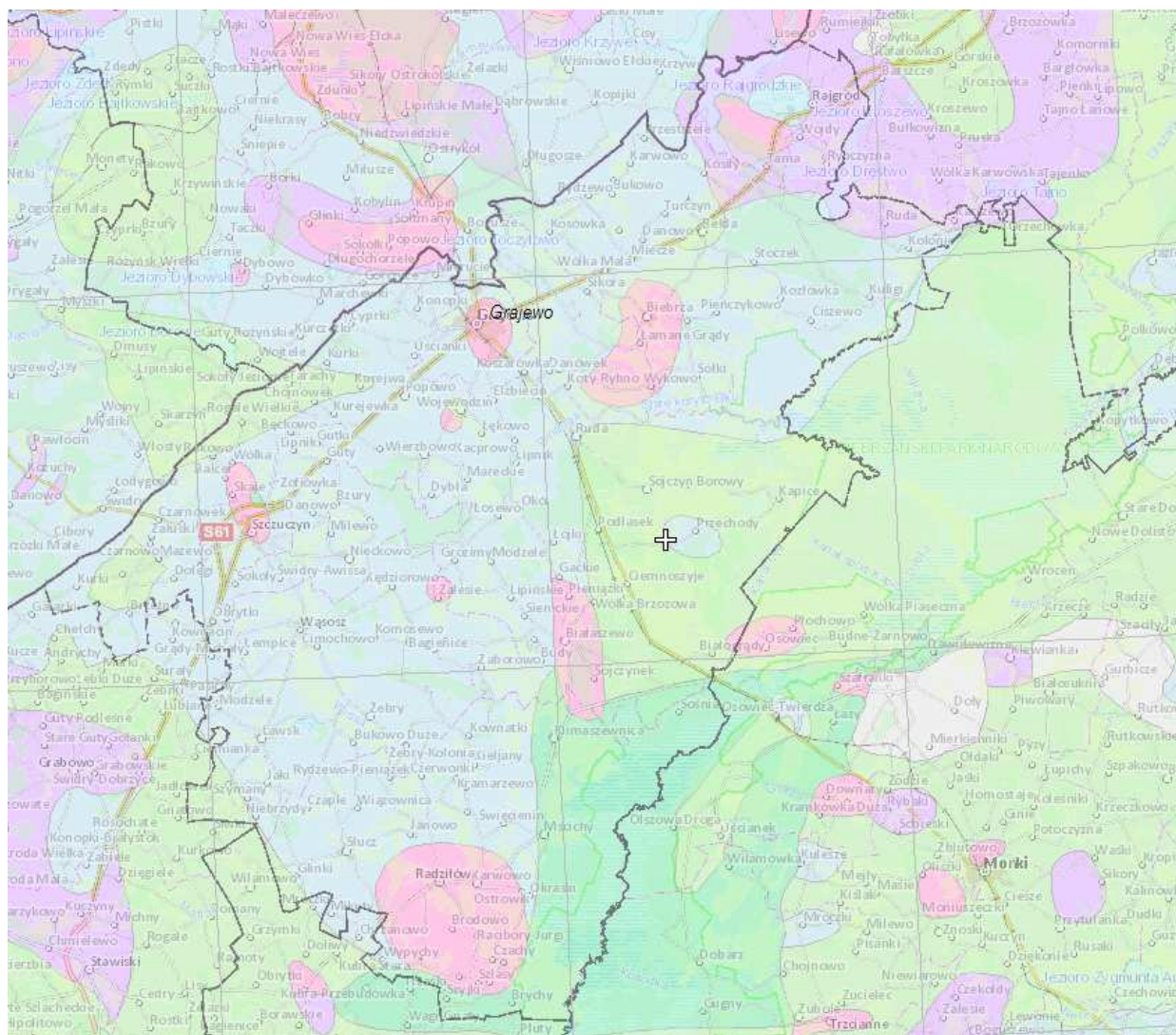

Ryc. 6. Mapa położenia Obszarów Szczególnie Narażonych na zanieczyszczenia azotanami pochodzenia rolniczego na obszarze RZGW w Warszawie w województwie podlaskim.

Źródło: Rozporządzenie Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Warszawie z dnia 28 października 2015 r. w sprawie określenia wód powierzchniowych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć na terenie województwa podlaskiego

Wody podziemne są głównym źródłem zaopatrzenia powiatu grajewskiego w wodę do celów komunalnych i przemysłowych.

Na poniższej rycinie przedstawiono wydajność potencjalną studni wierconych w powiecie grajewskim.

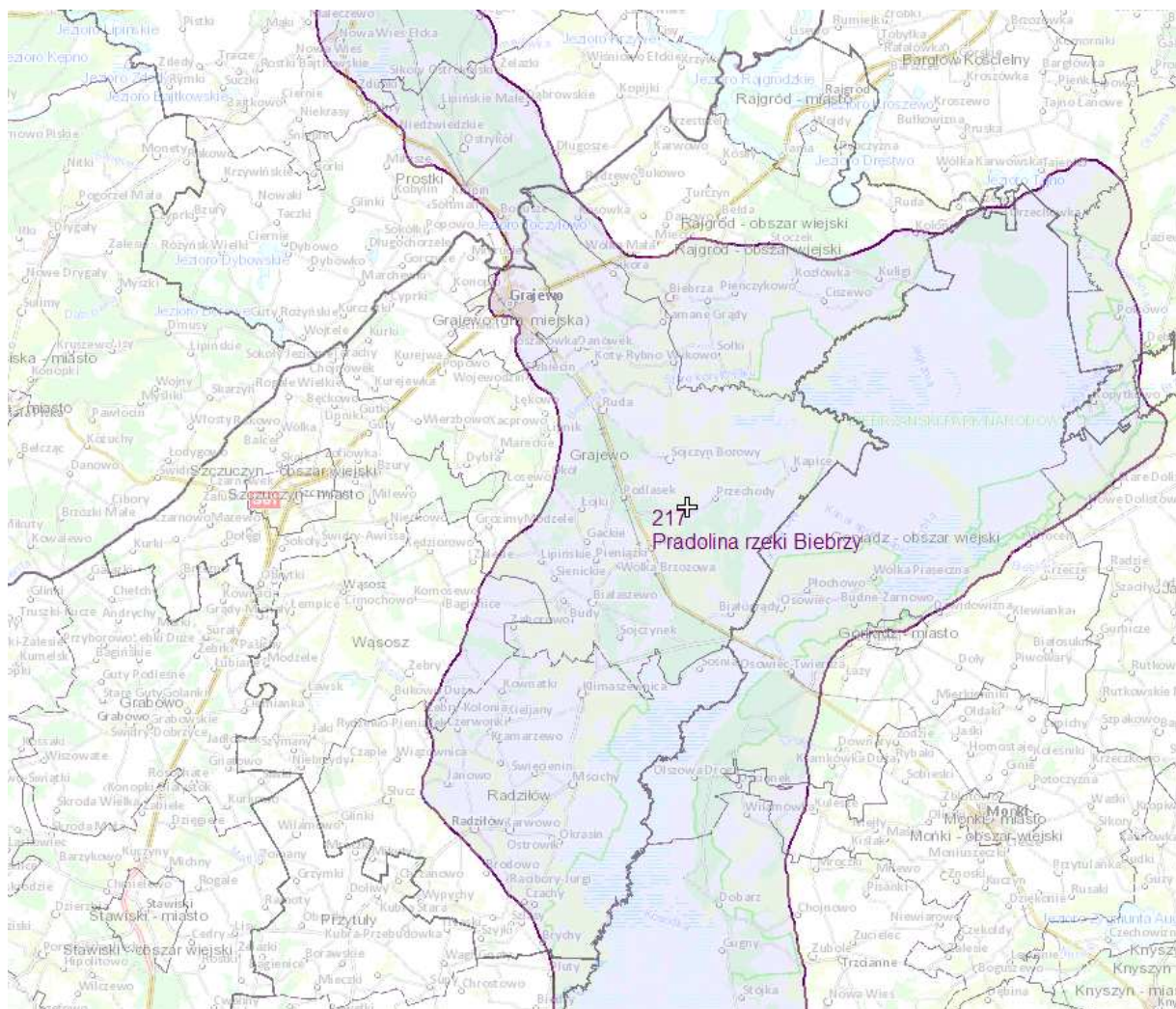
- ☒ Wydajność potencjalna studni wierconej
- ☒ Wydajność potencjalna >70
  - ☒ Wydajność potencjalna 50-70
  - ☒ Wydajność potencjalna 30-50
  - ☒ Wydajność potencjalna 10-30
  - ☒ Wydajność potencjalna <10
  - ☒ Brak GUPW

Ryc. 7. Wydajność potencjalna studni wierconej w powiecie grajewskim.

Źródło: <http://epsh.pgi.gov.pl/epsh/>

Część powiatu grajewskiego leży w obrębie Głównego Zbiornika Wód Podziemnych GZWP 217 Pradolina rzeki Biebrzy.

Ryc. 8. Położenie Głównego Zbiornika Wód Podziemnych GZWP 217 Pradolina rzeki Biebrzy na tle powiatu grajewskiego.

Źródło: <http://epsh.pgi.gov.pl/epsh/>

Zgodnie z „Informacją Podlaskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Białymstoku o stanie środowiska na terenie powiatu grajewskiego w 2014 roku” monitoring diagnostyczny wód podziemnych na terenie powiatu grajewskiego zrealizowany został w dwóch punktach pomiarowo-kontrolnych: punkt nr 1676 leżący w Grajewie w granicach JCWPd nr 34 oraz punkt nr 1677 leżący w Rajgrodzie również w granicach JCWPd nr 34.

Wyniki badań wody pobranej z ujęcia w Grajewie, na terenie zabudowy miejskiej, luźnej, ze studni głębinowej o głębokości stropu 143 m. Wodę w badanym punkcie pomiarowym zakwalifikowano do klasy III a więc do dobrego stanu chemicznego (klasa od I do III).

Większość wskaźników mieściła się w I i II klasie czystości. Do klasy III kwalifikowały się natomiast stężenia azotu amonowego, wodorowęglanów oraz żelaza. W 2011 roku wodę z tego ujęcia zakwalifikowano również do III klasy, czyli do stanu dobrego.

Drugie badanie dotyczyło wody z ujęcia zlokalizowanego w okolicy Rajgrodu, na terenie zabudowy wiejskiej, o głębokości stropu 17 m. Tu także stwierdzono III klasę jakości wody, co wskazuje również na dobry stan chemiczny. Do klasy III kwalifikowały się w tym ujęciu stężenia azotu azotanowego i wapnia. Podwyższone stężenie azotu azotynowego może jednak świadczyć o przedostawaniu się do wody zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego.

4.5. Gospodarka wodno-ściekowa

Zgodnie z danymi GUS w 2014 roku w powiecie grajewskim pobrano na potrzeby gospodarki narodowej i ludności 4089,4 dam³ wody. Najwięcej wody w 2014 roku w powiecie zużyto na eksploatację sieci wodociągowej (1651,4 dam³) oraz w rolnictwie i leśnictwie (1646 dam³). Zużycie wody na jednego mieszkańca wzrasta systematycznie.

Tab. 4. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w powiecie grajewskim w ciągu roku.

Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w ciągu roku	Jednostka	Lata					
		1999	2001	2005	2008	2011	2014
ogółem	dam ³	2981,6	3046,4	3554,9	3532,3	3973,5	4089,4
przemysł	dam ³	813	804	832	997	782	792
rolnictwo i leśnictwo	dam ³	974	1001	1319	979	1622	1646
eksploatacja sieci wodociągowej	dam ³	1194,6	1241,4	1403,9	1556,3	1569,5	1651,4
eksploatacja sieci wodociągowej - gospodarstwa domowe	dam ³	Brak danych	Brak danych	1234,5	1373,5	1386,7	1469,4
udział przemysłu w zużyciu wody ogółem	%	Brak danych	Brak danych	23,4	28,2	19,7	19,4
zużycie wody na 1 mieszkańca	m ³	Brak danych	Brak danych	70,6	71,3	80,1	83,8

Źródło: Opracowanie własne Ekoton Sp. z o.o. na podstawie danych GUS zamieszczonych na stronie internetowej <http://swaid.stat.gov.pl/>

Zagadnienia związane z zaopatrzeniem w wodę realizowane są indywidualnie przez poszczególne jednostki samorządu lokalnego z ujęć głębinowych poprzez lokalną, najczęściej gminną, sieć wodociągową. Systematycznie, rozbudowywana jest sieć wodociągowa powiatu grajewskiego. Zgodnie z danymi GUS długość czynnej sieci rozdzielczej w 2014 roku wyniosła 610,3 km. Najdłuższą sieć posiadają gminy: Grajewo (gmina wiejska) i Rajgród.

Według danych GUS w 2014 r. 87,1 % ludności powiatu korzystało z sieci wodociągowej. Biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców, najwięcej osób korzysta z wodociągów w gminie miejskiej Grajewo (97,4 %) oraz gminie miejsko-wiejskiej Szczuczyn (89,2 %). Najniższy stopień zwodociągowania ma gmina miejsko-wiejska Rajgród, z wody wodociągowej korzysta tu tylko 54,7 % mieszkańców.

Tab. 5. Długość sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w powiecie grajewskim w 2014 r.

Parametr i jednostka		Jednostka Samorządu Terytorialnego						
		Powiat grajewski	Grajewo (gmina miejska)	Grajewo (gmina wiejska)	Radziłów (gmina wiejska)	Rajgród (gmina miejsko-wiejska)	Szczuczyn (gmina miejsko-wiejska)	Wąsosz (gmina wiejska)
Wodociągi								
długość czynnej sieci rozdzielczej	km	610,3	48,6	197,7	101,1	119,6	81,0	62,3
przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	6885	1952	1257	1083	736	1047	810
ludność korzystająca z sieci wodociągowej	osoba	42380	21672	4757	4023	2957	5584	3387
ludność korzystająca z sieci wodociągowej	% ludności JST	87,1	97,4	79,5	82,0	54,7	89,2	88,1
Kanalizacja								
długość czynnej sieci kanalizacyjnej	km	102,8	43,1	1,0	25,1	12,6	9,8	11,2
przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	2869	1577	5	424	293	201	369
ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	osoba	24893	18777	126	1330	1376	1585	1699

Parametr i jednostka		Jednostka Samorządu Terytorialnego						
		Powiat grajewski	Grajewo (gmina miejska)	Grajewo (gmina wiejska)	Radziłów (gmina wiejska)	Rajgród (gmina miejsko-wiejska)	Szczuczyn (gmina miejsko-wiejska)	Wąsosz (gmina wiejska)
ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	% ludności JST	51,2	84,4	2,1	27,1	25,4	25,3	44,2

Źródło: Opracowanie własne Ekoton Sp. z o.o. na podstawie danych GUS zamieszczonych na stronie internetowej <http://swaid.stat.gov.pl/>

W powiecie grajewskim sieć kanalizacyjna jest niestety znacznie krótsza od sieci wodociągowej i jest bardzo powoli rozbudowywana. Jej długość w 2014 roku wyniosła 102,8 km. Najdłuższą sieć kanalizacyjną ma miasto Grajewo, a z gmin wiejskich - Radziłów. Tereny wiejskie są najslabiej skanalizowane.

Według danych GUS w 2014 r. tylko 51,2 % ludności powiatu korzystało z sieci kanalizacyjnej. Biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców, najwięcej osób korzysta z kanalizacji w gminie miejskiej Grajewo (84,4 %) oraz gminie Wąsosz (44,2 %). Najniższy stopień skanalizowania ma gmina wiejska Grajewo, gdzie przyłączenie do ma tylko 2,1 % mieszkańców.

W 2014 r. z terenu powiatu grajewskiego odprowadzono do wód lub do ziemi 817 dam³ ścieków komunalnych i 732 dam³ ścieków przemysłowych, z czego 100 % oczyszczono (GUS, 2014). Dominującym sposobem oczyszczania ścieków jest ich oczyszczanie z podwyższonym usuwaniem biogenów (związków azotu i fosforu), co znacznie przyczynia się do ograniczenia antropopresji na środowisko wodne. W 2014 roku tym sposobem oczyszczono około 94 % ścieków przemysłowych i 76 % ścieków komunalnych. Dotyczy to oczywiście tylko terenów skanalizowanych.

Wszystkie miejscowości gminne w powiecie grajewskim posiadają oczyszczalnie ścieków. Ze względu jednak na słabo rozbudowaną sieć kanalizacyjną, głównie na terenach wiejskich, znaczna ilość ścieków gromadzona jest w nie zawsze dokładnie uszczelnionych lub wcale nieuszczelnionych szambach. Według danych GUS w 2014 roku na terenie powiatu funkcjonowało 3333 zbiorników bezodpływowych (szamb), 793 oczyszczalni przydomowych oraz 4 stacje zlewne.

W 2014 roku, wg danych WIOŚ Białostok, w powiecie grajewskim funkcjonowało 18 oczyszczalni. Wszystkie oczyszczalnie to oczyszczalnie mechaniczno - biologiczne, w tym dwie oczyszczalnie w Grajewie posiadają podwyższony stopień usuwania substancji biogennych (oczyszczalnia miejska i Spółdzielnia Mleczarskiej MLEKPOL). Oczyszczalnie

odprowadzają ścieki do wód powierzchniowych płynących, odbiornikami są głównie rzeki: Ełk i Wissa.

Tab. 6. Wykaz źródeł zanieczyszczeń wód powierzchniowych na terenie powiatu grajewskiego wg. danych za 2014 rok.

Lp.	Miejscowość, nazwa zakładu	Odbiornik	Typ oczyszczalni i przepustowość	Uwagi
1.	Spółdzielnia Mleczarska „MLEKPOL” - oczyszczalnia zakładowa ul. Ekologiczna 24A, Grajewo	Odbiornik bezpośredni rów melioracyjny - rz. Ełk	Mechaniczno-biologiczna z pogłębionym usuwaniem biogenów Przepustowość wg. Projektu - 2700 m ³ /dobę	Stan formalno-prawny uregulowany. Zakład posiada pozwolenie zintegrowane.
2.	Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Grajewie - oczyszczalnia miejska	Odbiornik bezpośredni rów melioracyjny - rz. Ełk	Mechaniczno-biologiczna z pogłębionym usuwaniem biogenów Przepustowość wg projektu - 600 m ³ /dobę	Stan formalno-prawny uregulowany. Zakład posiada pozwolenie wodnoprawne
3.	Produkcyjno-Usługowa Spółdzielnia Pracy „ZAKREM” w Grajewie	Odbiornik bezpośredni rów melioracyjny - rz. Ełk	Mechaniczno-biologiczna. Średnia ilość odprowadzanych po oczyszczeniu ścieków - 38,5 m ³ /dobę	Stan formalno-prawny uregulowany. Zakład posiada pozwolenie wodnoprawne
4.	PFLEIDERER S.A., Zakład Płyt Wiórowych w Grajewie - oczyszczalnia wód deszczowo-przemysłowych	Odbiornik bezpośredni rów melioracyjny - rz. Ełk	Mechaniczno-hydrobotaniczna (staw głonowo-trzcinowy) z separatorem substancji ropopochodnych	Stan formalno-prawny uregulowany. Zakład posiada pozwolenie wodnoprawne
5.	PFLEIDERER MDF Sp. z o.o. w Grajewie	Odbiornik bezpośredni rów melioracyjny - rz. Ełk	Mechaniczno-biologiczna. Przepustowość wg. projektu - 20 m ³ /dobę	Stan formalno-prawny uregulowany. Zakład posiada pozwolenie wodnoprawne
6.	Zespół Szkół w Wojewodzinie	Odbiornik bezpośredni rz. Binduga - dopływ rz. Ełk - dopływ Biebrzy - dopływ Narwi	Mechaniczno-biologiczna	Stan formalno-prawny uregulowany. Zakład posiada pozwolenie wodnoprawne
7.	Wielobranżowe Przedsiębiorstwo Komunalne w Szczuczynie Sp. z o.o. - miejsko-gminna oczyszczalnia komunalna	Odbiornik bezpośredni - rz. Wissa - dopływ Biebrzy	Mechaniczno-biologiczna. Średnia ilość odprowadzanych po oczyszczeniu ścieków - 500 m ³ /dobę	Stan formalno-prawny uregulowany. Zakład posiada pozwolenie wodnoprawne
8.	Wąsosz - oczyszczalnia gminna	Odbiornik bezpośredni - rz. Wissa - dopływ Biebrzy	Mechaniczno-biologiczna. Średnia ilość odprowadzanych po oczyszczeniu ścieków - 203 m ³ /dobę	Stan formalno-prawny uregulowany. Zakład posiada pozwolenie wodnoprawne
9.	Zakład Komunalny w Radziłowie - komunalna oczyszczalnia ścieków w Radziłowie	Odbiornik bezpośredni - rz. Matlak- dopływ rz. Wissy - dopływ Biebrzy.	Mechaniczno-biologiczna.	Stan formalno-prawny uregulowany. Zakład posiada pozwolenie wodnoprawne

Lp.	Miejscowość, nazwa zakładu	Odbiornik	Typ oczyszczalni i przepustowość	Uwagi
10.	Zakład Komunalny w Radziłowie - oczyszczalnia ścieków w Klimaszewnicy	Odbiornik bezpośredni - rz. Klimaszewnica - dopływ Biebrzy	Oczyszczalnia mechaniczno - biologiczna z instalacją do strącania związków biogenych. Przepustowość - 80 m ³ /d	Stan formalno-prawny uregulowany. Zakład posiada pozwolenie wodnoprawne.
11.	Zespół Szkół w Nieckowie	Odbiornik bezpośredni - rów melioracyjny - dopływ Wisły - dopływ Biebrzy	Mechaniczno - biologiczna z osadem czynnym Średnia ilość odprowadzanych po oczyszczeniu ścieków - 60 m ³ /dobę	Stan formalno-prawny uregulowany. Zakład posiada pozwolenie wodnoprawne.
12.	ZGKiM Rajgród - Oczyszczalnia gminna Gminy Rajgród	Odbiornik bezpośredni - rów melioracyjny do Jegrzni - dopływ Biebrzy	Mechaniczno-biologiczna.	-
13.	Oczyszczalnia Nadleśnictwa Rajgród w Tamie	Odbiornik bezpośredni Kanał Kuwasy d. Ełku	Mechaniczno-biologiczna przepustowości - 25,5 m ³ /d	-
14.	Oczyszczalnia Instytutu Technologiczno-Przyrodniczego w Falentach - Zakład Doświadczalny Biebrza	Odbiornik bezpośredni Kanał Kuwasy d. Ełku	Mechaniczno-biologiczna.	-
15.	Urząd Gminy Grajewo - oczyszczalnia Szkoły Podstawowej w Rudzie	Odprowadzanie ścieków do ziemi	Roślinno-stawowa o przepustowości 2,5 m ³ /d	Stan formalno-prawny uregulowany.
16.	Urząd Gminy Grajewo - oczyszczalnia Szkoły Podstawowej w Wierzbowie	Odprowadzanie ścieków do ziemi	Roślinno-stawowa o przepustowości 2,5 m ³ /d	Stan formalno-prawny uregulowany.
17.	Urząd Gminy Grajewo - Oczyszczalnia Gimnazjum w Danówku	Odprowadzanie ścieków do ziemi	Roślinno-stawowa o przepustowości 4 m ³ /d	Stan formalno-prawny uregulowany.
18.	Gmina Radziłów- oczyszczalnia ścieków w m. Łoje Awissa	Odprowadzanie ścieków do ziemi	Przepustowość 40 m ³ /d	Stan formalno-prawny uregulowany. Zakład posiada pozwolenie wodnoprawne.

Źródło: „Informacja Podlaskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Białymstoku o stanie środowiska na terenie powiatu grajewskiego w 2014 roku”, Łomża, sierpień 2015.

Niekorzystnym zjawiskiem związanym z procesem oczyszczania ścieków jest powstawanie na oczyszczalniach dużych ilości osadów ściekowych. W 2014 roku było to 161 ton osadów z oczyszczalni komunalnych, z czego 57 ton osadów ściekowych magazynowano czasowo a 14 ton wykorzystano w rolnictwie. Na oczyszczalniach przemysłowych powstało łącznie 472 tony osadów. Osady z oczyszczalni przemysłowych w większości (468 ton) - wykorzystane zostały w rolnictwie a 3 tony osadów zostało przekształconych termicznie. (GUS, 2014).

4.6. Zasoby geologiczne

Zgodnie z „Bilansem zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2014 r.” powiat grajewski nie należy do obszarów zasobnych w surowce mineralne. Zgodnie z w/w publikacją zidentyfikowane złoża na terenie powiatu to:

- piaski i żwiry,
- kreda,
- torfy.

W poniższej tabeli zamieszczono charakterystykę eksploatowanych złóż.

Tab. 7. Złoża kopalin na terenie powiatu grajewskiego.

Nazwa złoża	Kopalina główna / podtyp	Stan zagospodarowania złoża	Zasoby [tys. Mg]		Wydobycie [tys. Mg]
			Geologiczne bilansowe	Przemysłowe	
Danówek	piaski i żwiry	E	211	-	7
Danówek I		E	93	-	9
Danówek II		R	377	-	1
Elżbiecin		T	194	194	-
Elżbiecin II		E	669	669	44
Grajewo		E	147	-	27
Grajewo II		E	55	-	53
Grajewo III		R	142	-	3
Kieljany		E	307	-	2
Klimaszewnica		E	397	-	13
Kosówka-Toczytowo		P	19 262	-	-
Łękowo		T	1122	1015	-
Łosewo		T	1 655	1655	-
Mareckie		T	269	-	-
Mareckie I		R	4 861	-	-
Mareckie II		R	93	-	-
Nieckowo		R	323	-	-
Popowo		E	187	187	0

Nazwa złoża	Kopalina główna / podtyp	Stan zagospodarowania złoża	Zasoby [tys. Mg]		Wydobycie [tys. Mg]
			Geologiczne bilansowe	Przemysłowe	
Popowo II		E	173	-	0
Popowo III		E	157	-	0
Szczuczyn		E	677	677	30
Szymany		P	24 882	-	-
Wąsosz		Z	13 541	-	-
Wąsosz 2		T	4895	3 387	-
Wąsosz 3		R	320	-	-
Wąsosz 3-p.A-D		Z	3431	-	-
Wąsosz 4		R	620	-	-
Wąsosz 5		R	2039	-	-
Wąsosz 6		E	1292	1292	814
Wąsosz 7		R	483	483	-
Wąsosz I		R	12 012	-	-
Wąsosz IA		T	4567	4208	-
Wąsosz-1		Z	449	-	-
Wierzbowo		E	398	-	5
Wierzbowo-Mareckie		T	2241	1830	-
Woźna Wieś		P	22824	-	-
Rajgród	torfy	Z	281	-	-
Rajgród	kreda	Z	294	-	-

Oznaczenia stanu zagospodarowania złoża:

R - złożo o zasobach rozpoznanych szczegółowo (kategorie A+B+C₁),

Z - złożo, z którego wydobyć zostało zaniechane,

E - złożo eksploatowane,

T - złożo zagospodarowane, eksploatowane okresowo,

P - złożo o zasobach rozpoznanych wstępnie (kategoria C₂).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2014 r., Warszawa, 2015 r.

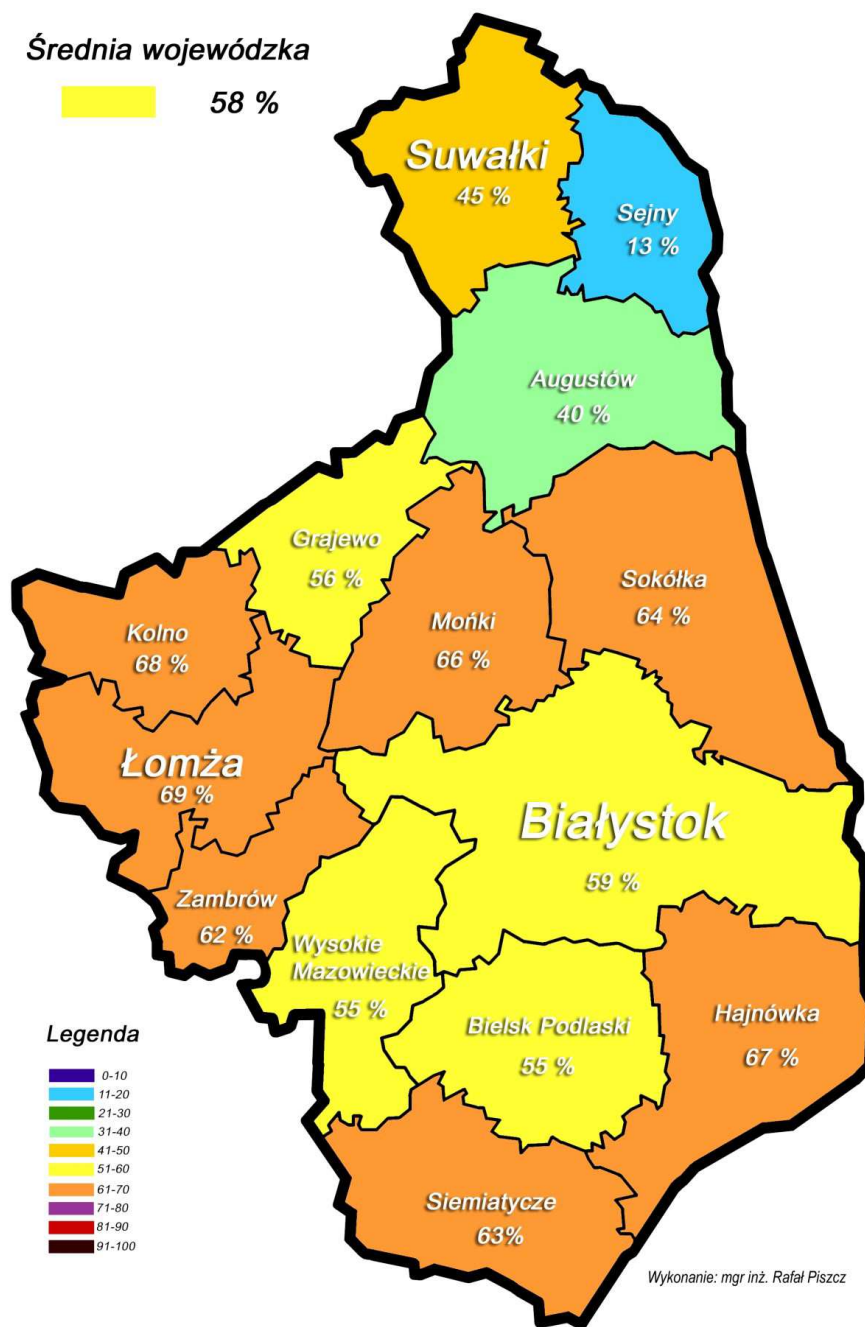
4.7. Gleby

Powiat grajewski położony jest między Wysoczyzną Kolneńską a Kotliną Augustowską. Teren rozciągający się na północ stanowi Pojezierze Etckie. Krajobraz powiatu urozmaicony jest od północy jeziorami: Rajgrodzkim, Dręstwo, Toczyłowskim i Mierucie, natomiast od wschodu teren pokryty jest sandrami i bagnami.

Gleby w Powiecie Grajewskim podobnie jak w całej północno-wschodniej Polsce są wytworzone na podłożu materiałów polodowcowych i są to: bielice, szczyrki i gleby piaszczyste. Pod względem typologicznym występujące tu gleby należą do dwu regionów glebotwórczych: kolneńsko-kuźnickiego i augustowskiego. Region pierwszy występujący na zachód od Grajewa posiada gleby słabo zbielicowane i bardziej zróżnicowane. Region drugi jest regionem bagiennym rolniczo wykorzystanym na niewielkim obszarze. Stosunkowo większe obszary dobrych rolniczo gruntów ornych występują na północ od Grajewa. W okolicy Grajewa, Rajgrodu i Szczuczyna stanowią one potencjalną bazę rozwoju produkcji rolniczo-warzywniczej i sadowniczej oraz innych upraw intensywnych.

Na terenie powiatu dominują gleby rdzawe. Lokalnie występują gleby glejbielicowe i glejbielice, gleby bielcowe i bielice oraz czarne ziemie. Gleby rdzawe bielcowane i rdzawe właściwe wykształciły się na piaskach wydmowych i piaskach sandrowych. Gleby organiczne występują głównie w dolinach cieków wodnych. Na obszarach podmokłych i w rejonie Doliny Biebrzy wykształciły się gleby bagienne i murszowe wytworzone z torfów niskich.

Zgodnie z opracowaniem „Wyniki badań agrochemicznych gleb w województwie podlaskim w latach 2009 - 2012 oraz realizacja podstawowych zadań w 2012 r.” Okręgowej Stacji Chemiczno - Rolnicza w Białymstoku, 56 % gleb powiatu grajewskiego jest kwaśnych i bardzo kwaśnych (średnia wojewódzka 58 %). Zgodnie z w/w opracowaniem 50 % gleb powiatu wymaga systematycznego - co około 4 lata - wapnowania (średnia wojewódzka 60 %).

Ryc. 9. Procentowy udział gleb bardzo kwaśnych i kwaśnych w województwie podlaskim (na podstawie badań OSChR w Białymstoku w latach 2009-2012)

Źródło: „Wyniki badań agrochemicznych gleb w województwie podlaskim w latach 2009 - 2012 oraz realizacja podstawowych zadań w 2012 r.” Okręgowa Stacja Chemiczno - Rolnicza w Białymstoku, luty 2013 r.

Większość mieszkańców powiatu grajewskiego utrzymuje się z pracy na roli. Powiat specjalizuje się w produkcji mleka, mięsa wieprzowego i wołowego, w produkcji roślinnej przeważają uprawy zbóż i ziemniaków.

Powiat ma charakter terenu rolniczego - w strukturze użytkowania gruntów na omawianym obszarze przeważają użytki rolne, które stanowią zgodnie z danymi GUS za 2014 rok, 67,3 % powierzchni ogólnej powiatu i zajmują 65144 ha. Grunty orne w powiecie zajmują powierzchnię 36056 ha, sady - 210 ha, łąki trwałe - 16102 ha, a pastwiska trwałe - 10544 ha.

4.8. Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów

ODPADY KOMUNALNE

Zgodnie z *Planem Gospodarki Odpadami Województwa Podlaskiego na lata 2012 - 2017* w województwie podlaskim wydzielono cztery regiony gospodarki odpadami:

- Centralny,
- Południowy,
- Północny,
- Zachodni (razem z gminami z województwa mazowieckiego).

W ramach tych regionów wydzielono się obszary objęte projektami finansowanymi w ramach POIiŚ. Gminy objęte projektami, ze względu na konieczność zachowania trwałości projektu oraz dla potwierdzenia uzyskania efektu ekologicznego kierują odpady do wskazanych instalacji regionalnych (przez wyznaczony okres trwałości projektu).

W regionach gospodarki odpadami wyznaczono następujące obszary wydzielone:

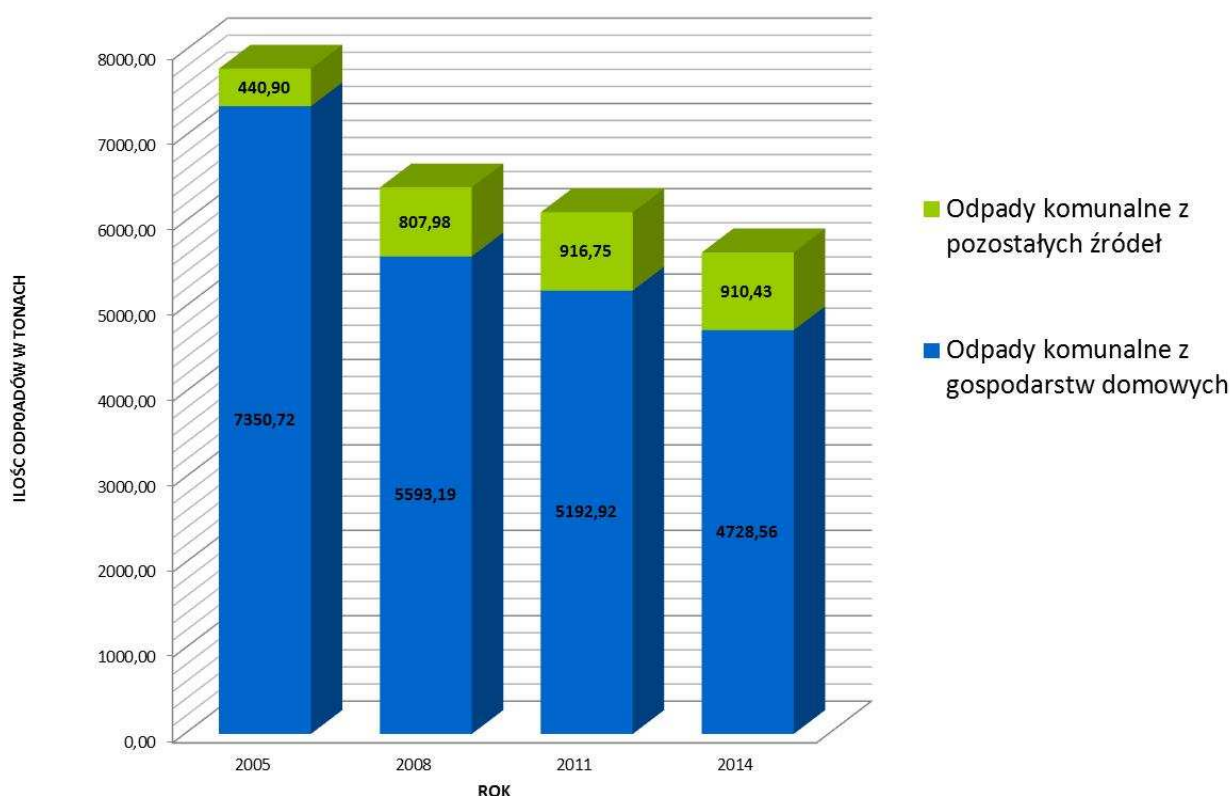
- RGO Centralny: Obszar Białystok z instalacją termicznego przekształcania odpadów w ZUOK Białystok oraz pozostałymi instalacjami w ZUOK Hryniewicze.
- RGO Północny: Obszar Koszarówka.
- RGO Zachodni: Obszar Czartoria, Obszar Czerwony Bór.

Gminy powiatu grajewskiego: gmina wiejska Grajewo, gmina miejska Grajewo i gmina miejsko - wiejska Rajgród, w „*Planie gospodarki odpadami województwa podlaskiego na lata 2012-2017*”, zostały przypisane do obszaru Koszarówka (RGO Północny).

Gmina miejsko - wiejska Szczuczyn, gmina wiejska Radziłów i gmina wiejska Wąsosz zostały w Planie gospodarki odpadami województwa podlaskiego na lata 2012-2017 przypisane do obszaru Czartoria (RGO Zachodni).

Na obszarze powiatu grajewskiego istniały 4 składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne (w Szczuczynie, w Radziłowie, w Wąsoszu, w Wojdach) które w „Planie gospodarki odpadami województwa podlaskiego na lata 2012-2017” zostały przeznaczone do zamknięcia do końca 2012 r. ze względów technicznych lub ekonomicznych.

Według danych uzyskanych z Głównego Urzędu Statystycznego ilość zebranych zmieszanych odpadów komunalnych w powiecie grajewskim w 2014 r. wyniosła 5638,99 Mg. Odpady wytwarzane w gospodarstwach domowych (4728,56 Mg) stanowią około 84 % odpadów komunalnych zmieszanych, kierowanych na składowiska odpadów. Zauważyć można stopniowe zmniejszanie ilości odpadów w ciągu kilku ostatnich lat. Ilość zmieszanych odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku przedstawia poniższa rycina.

Ryc. 10. Ilość zmieszanych odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku.

Źródło: Opracowanie własne Ekoton Sp. z o.o. na podstawie danych GUS zamieszczonych na stronie internetowej <http://swaid.stat.gov.pl/>

ODPADY PRZEMYSŁOWE

Na oczyszczalniach przemysłowych powstało łącznie 472 tony. Osady z oczyszczalni przemysłowych w większości - tj. 468 ton - wykorzystane zostały w rolnictwie. Pozostałe 3 tony osadów z oczyszczalni w Grajewie zostało przekształconych termicznie. (GUS,2014).

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego ilość wytwarzanych odpadów przemysłowych w powiecie grajewskim w 2014 roku wyniosła ok. 122 tysięcy ton, z czego 80,1 tys. ton (66,0 %) poddano procesom odzysku, pozostałą ilość przekazano innym odbiorcom. Ilość wytworzonych odpadów stanowiła niecałe 10 % ilości odpadów wytworzonych w województwie podlaskim. Ewidencja GUS uwzględnia tylko odpady przemysłowe z terenu Grajewa. Zmianę ilości odpadów wytworzonych i dotychczas składowanych (nagromadzonych z wyłączeniem odpadów komunalnych) przedstawia poniższa tabela.

Tab. 8. Odpady wytworzone i dotychczas składowane (nagromadzone z wyłączeniem odpadów komunalnych) w powiecie grajewskim

Odpady wytworzone w ciągu roku	Jednostka	Lata					
		1999	2002	2005	2008	2011	2014
ogółem	tys. t	74,6	82,2	69,2	110,4	117,5	122,0
poddane odzyskowi	tys. t	Brak danych	81,9	68,7	110,3	117,5	80,1
unieszkodliwione razem	tys. t	4,3	0,3	0,4	0,1	0	0
przekazane innym odbiorcom	tys. t	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak danych	41,9

Źródło: Opracowanie własne Ekoton Sp. z o.o. na podstawie danych GUS zamieszczonych na stronie internetowej <http://swaid.stat.gov.pl/>

Na terenie powiatu grajewskiego obecnie nie funkcjonuje żadne stałe składowisko odpadów przemysłowych.

Zgodnie z danymi „Programem usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest dla powiatu grajewskiego na lata 2007 - 2032”, w 2007 roku na terenie Powiatu znajdowało się około 23282 Mg wyrobów zawierających azbest. Wyroby azbestowe w poszczególnych gminach są systematycznie unieszkodliwiane.

4.9. Zasoby przyrodnicze

4.9.1. Lasy

Lesistość powiatu grajewskiego zgodnie z danymi GUS za 2014 rok wynosi 22,8 %. Powierzchnia gruntów leśnych w powiecie w 2014 roku wynosiła 22313,78 ha. Lesistość w 2002 roku wynosiła 21,9 %, w 2005 r. - 22,5 % a w 2011 r. już 22,7 %, należy więc stwierdzić, iż powierzchnia lasów w powiecie grajewskim systematycznie wzrasta.

Tab. 9. Leśnictwo wszystkich form własności w powiecie grajewskim w 2014 r.

Parametr	Jednostka miary	Ilość
Powierzchnia gruntów leśnych		
ogółem	ha	22313,78
lesistość w %	%	22,8
grunty leśne publiczne ogółem	ha	13399,78
grunty leśne publiczne Skarbu Państwa	ha	13338,58
grunty leśne publiczne Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych	ha	11389,00
grunty leśne prywatne	ha	8914,00
Powierzchnia lasów		
lasy ogółem	ha	22051,09
lasy publiczne ogółem	ha	13137,09
lasy publiczne Skarbu Państwa	ha	13075,89
lasy publiczne Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych	ha	11126,31
lasy publiczne Skarbu Państwa - Parki Narodowe	ha	1818,27
lasy publiczne Skarbu Państwa w zasobie Własności Rolnej SP	ha	131,31
lasy publiczne gminne	ha	61,20
lasy prywatne ogółem	ha	8914,00
LASY PRYWATNE I GMINNE		
Powierzchnia gruntów leśnych		
ogółem	ha	8975,20
lasy ogółem	ha	8975,20
lasy ochronne	ha	159,00

Parametr	Jednostka miary	Ilość
grunty leśne prywatne ogółem	ha	8914,00
grunty leśne prywatne osób fizycznych	ha	8700,00
grunty leśne prywatne wspólnot gruntowych	ha	164,00
grunty leśne prywatne lasy ochronne	ha	159,00
grunty leśne gminne ogółem	ha	61,20
grunty leśne gminne lasy ogółem	ha	61,20

Źródło: Opracowanie własne Ekoton Sp. z o.o. na podstawie danych GUS zamieszczonych na stronie internetowej <http://swaid.stat.gov.pl/>

Tab. 10. Powierzchnia lasów w powiecie grajewskim w podziale na gminy.

Jednostka samorządu terytorialnego	Lesistość [%]	Powierzchnia lasów [ha]	Powierzchnia jednostki samorządu terytorialnego [ha]
Grajewo (gmina miejska)	4,2	79,66	1894
Grajewo (gmina wiejska)	31,6	9750,99	30822
Radziłów (gmina wiejska)	9,4	1883,67	19954
Rajgród (gmina miejsko-wiejska)	28,5	5900,27	20726
Szczuczyn (gmina miejsko-wiejska)	16,2	1876,86	11560
Wąsosz (gmina wiejska)	21,7	2559,64	11806

Źródło: Opracowanie własne Ekoton Sp. z o.o. na podstawie danych GUS zamieszczonych na stronie internetowej <http://swaid.stat.gov.pl/>

4.9.2. Formy ochrony przyrody i korytarze ekologiczne

Formy ochrony przyrody zlokalizowane na terenie powiatu grajewskiego:

- Biebrzański Park Narodowy,
- Rezerваты: Czapliniec Bełda, Ławski Las I, Ławski Las II,
- Obszar Chronionego Krajobrazu Pojezierze Rajgrodzkie,
- Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000 - PLB200006 Ostoja Biebrzańska

- Projektowany Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk Natura 2000 - PLH200008 Dolina Biebrzy,
- Pomniki przyrody,
- Użytki ekologiczne.

BIEBRZAŃSKI PARK NARODOWY

Biebrzański Park Narodowy (BbPN) został utworzony na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 września 1993 roku jako 18-ty z kolei polski park narodowy. Obecnie, spośród 23 polskich parków narodowych BbPN jest największym parkiem narodowym i jednym z większych w Europie. Celem Parku jest ochrona rozległych torfowisk Kotliny Biebrzańskiej oraz niewielkiego fragmentu Wzgórz Sokólskich o łącznej powierzchni 59223 ha. Otulina Parku obejmuje także nieduże części przylegających do Kotliny Biebrzańskiej mezoregionów: Wzgórz Sokólskich, Wysoczyzny Białostockiej, Wysoczyzny Kolneńskiej i Doliny Górnej Narwi. W granicach Parku znajduje się osiem wyłączonych z niego enklaw, obejmujących głównie wyspy mineralne w obrębie Kotliny Biebrzańskiej, zajęte pod uprawy, łąki i osadnictwo.

Najcenniejsze walory Parku to szeroka dolina mającej charakter naturalny silnie meandrującej rzeki Biebrzy, z największym zespołem torfowisk w Polsce, zwanych Bagnami Biebrzańskimi. Wraz z unikatową mozaiką i strefowością siedlisk mokradłowych, a także ekstensywnym rolnictwem zachowały się tu rzadkie, zagrożone i ginące w kraju i Europie gatunki roślin, ptaków i innych zwierząt. Charakterystyczne dla Biebrzańskiego Parku Narodowego są również rozległe krajobrazy, ekosystemy i siedliska, które gdzie indziej zostały już bezpowrotnie zniszczone, w wyniku melioracji, osuszania bagien i torfowisk.

Bagna Biebrzańskie są uznawane za jedną z najważniejszych w kraju i w Europie Środkowej ostoi ptaków wodno-błotnych. Jako niezwykle cenny obszar wodno-błotny Biebrzański Park Narodowy w roku 1995 został wpisany na listę Konwencji Ramsar o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego. O międzynarodowej randze walorów przyrodniczych doliny Biebrzy świadczy również uznanie jej za ostoję ptaków o randze europejskiej, wg klasyfikacji BirdLife International. W 2004 dolinę Biebrzy włączono do sieci Natura 2000. Obecnie jest to Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków (PLB 200006 Ostoja Biebrzańska o powierzchni 148 508,8 ha) i Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk (PLH 200008 Dolina Biebrzy o powierzchni 121 002,6 ha).

Park leży w geobotanicznej krainie zwanej Kotliną Biebrzańską a ta należy do Działu Północnego. Jedną z jego charakterystycznych cech florystycznych jest dominacja świerka i duży udział gatunków borealnych i reliktyw glacialnych: brzoza niska, trzcinnik prosty, turzyca strunowa, turzyca życicowa, bażyna czarna, bagno zwyczajne, żurawina błotna, gnidosz królewski, tłustosz pospolity, wielosił błękitny, wierzba lapońska, skalnica torfowiskowa, niebielistka trwała, welnianeczka alpejska, borówka bagienna i szereg mszaków.

Flora jest tu równie bogata i porównywalna z podobnymi obszarami terenów sąsiednich. Występuje tu ponad 1000 gatunków roślin naczyniowych, w tym ponad 900 w granicach Parku. Stwierdzono 90 gatunków podlegające ochronie całkowitej i 17 pod ochroną częściową. 45 gatunków tu występujących znalazło się na "Czerwonej liście roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce". Do najrzadszych gatunków należą: zanokcica zielona, skrzyp pstry, widłak wroniec, rosiczka długolistna, wąkrotka zwyczajna, tłustosz zwyczajny, płesznik zwyczajny, zaraza niebieska, niebielistka trwała, szachownica kostkowata, kosaciec bezlistny oraz 20 gatunków storczykowatych z najokazalszym krajowym gatunkiem obuwikiem pospolitym. Do najbardziej interesujących pod względem bogactwa florystycznego siedlisk zaliczyć należy obok mechowisk turzycowych - mineralne wyniesienia "grądy"

Ponad 40% powierzchni Parku zajmują siedliska hydrogeniczne. Na ich obszarze wyróżniono ponad 70 typów zbiorowisk roślinnych naturalnych i zastępczych (w tym półnaturalnych i antropogenicznych). Wśród zbiorowisk naturalnych dominują (bezełne): turzycowiska, mechowiska i szuwary oraz (leśne): olsy, brzeziny i bory bagienne. Ekosystemy wodne reprezentuje rzeka Biebrza wraz z dopływami oraz liczne starorzecza.

Zmiana warunków siedliskowych wywołana przede wszystkim pracami hydrotechnicznymi w połowie XIX w, oraz melioracjami w latach 60-tych spowodowała trwałe obniżenie poziomu wód gruntowych na obszarach przylegających do kanałów. Na powstałych siedliskach wykształciły się zbiorowiska zastępcze (półnaturalne), wśród nich dominują zbiorowiska łąkowe. Ekosystemy o charakterze antropogenicznym reprezentują: pastwiska, uprawy rolne i zbiorowiska terenów zurbanizowanych. Wśród nich bardzo cenne zbiorowiska o charakterze naskalnym - na zniszczonych w czasie I i II wojny światowej budowlach militarnych Twierdzy Osowiec oraz ginące zbiorowiska wydepczyk na terenach kilku osad w obrębie Parku.

Rozległość obszaru, jego pierwotność i odmienność sprawiają, że w dolinie Biebrzy zachowała się specyficzna fauna w dużym stopniu związana z naturalnymi ekosystemami bagiennymi i wodnymi. Stwierdzono tu obecność 48 gatunków ssaków. M. in. 10 gatunków nietoperzy - w Twierdzy Osowiec obserwowano największe w Polsce północno-wschodniej skupiska kolonii zimujących nietoperzy.

Wśród drobnych ssaków uwagę zwraca pospolitość i wysokie zagęszczenie nornika północnego *Microtus oeconomus*, świadcząca o specyfice środowisk bagiennych. Z pozostałych ssaków na uwagę zasługują: wilk, wydra, łos i bóbr. Znajduje się tu największa w kraju ostoja łosia (ok. 400 sztuk). Reintrodukowany po ostatniej wojnie bóbr jest obecnie zwierzęciem pospolitym.

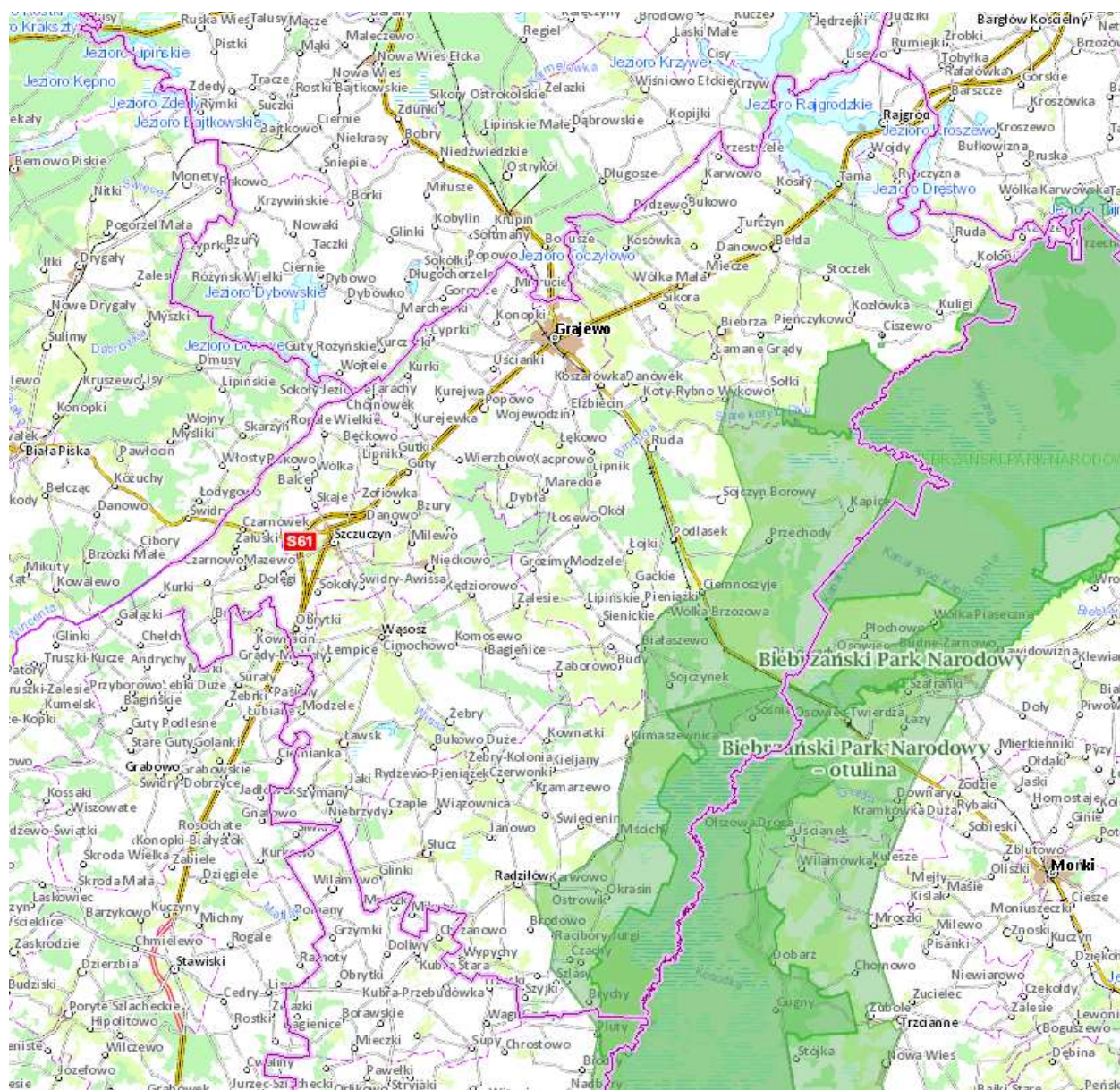
W dolinie Biebrzy obserwowano 271 gatunków ptaków, w tym ponad 180 lęgowych. Jest najważniejszą ostoją dubelta, kropiatki, orlika grubodziobego, rybitwy białoskrzydłej i derkacza w Europie Środkowej i Zachodniej. Jest też ważnym "przystankiem" dla migrujących siewkowców, kaczek, gęsi i żurawi. Dlatego też dolina Biebrzy została uznana przez BirdLife International za ostoję ptaków o randze światowej. BPN jest też na liście Konwencji Ramsarskiej.

Ichtiofauna dorzecza Biebrzy liczy 36 gatunków ryb oraz wielką rzadkość: minoga ukraińskiego - gatunku charakterystycznego dla wschodniej części Morza Czarnego. Liczebność i biomasa ryb jest tu znacznie wyższa niż w innych nizinnych rzekach Polski.

W Parku stwierdzono obecność 5 gatunków gadów oraz 12 gatunków płazów.

W grupie bezkręgowców stwierdzono ponad 700 gat. motyli, w tym 94 gatunki motyli dziennych. Wykazano obecność 448 gatunków pajaków, wśród nich znaczący udział (71) mają gatunki rzadkie znane z nie więcej niż 3-5 stanowisk w kraju, a 10 gatunków pajaków znanych jest tylko stąd. Do tej pory poznano ponad 500 gatunków chrząszczy, 42 gat. chrzączków i 19 gat. pijawek

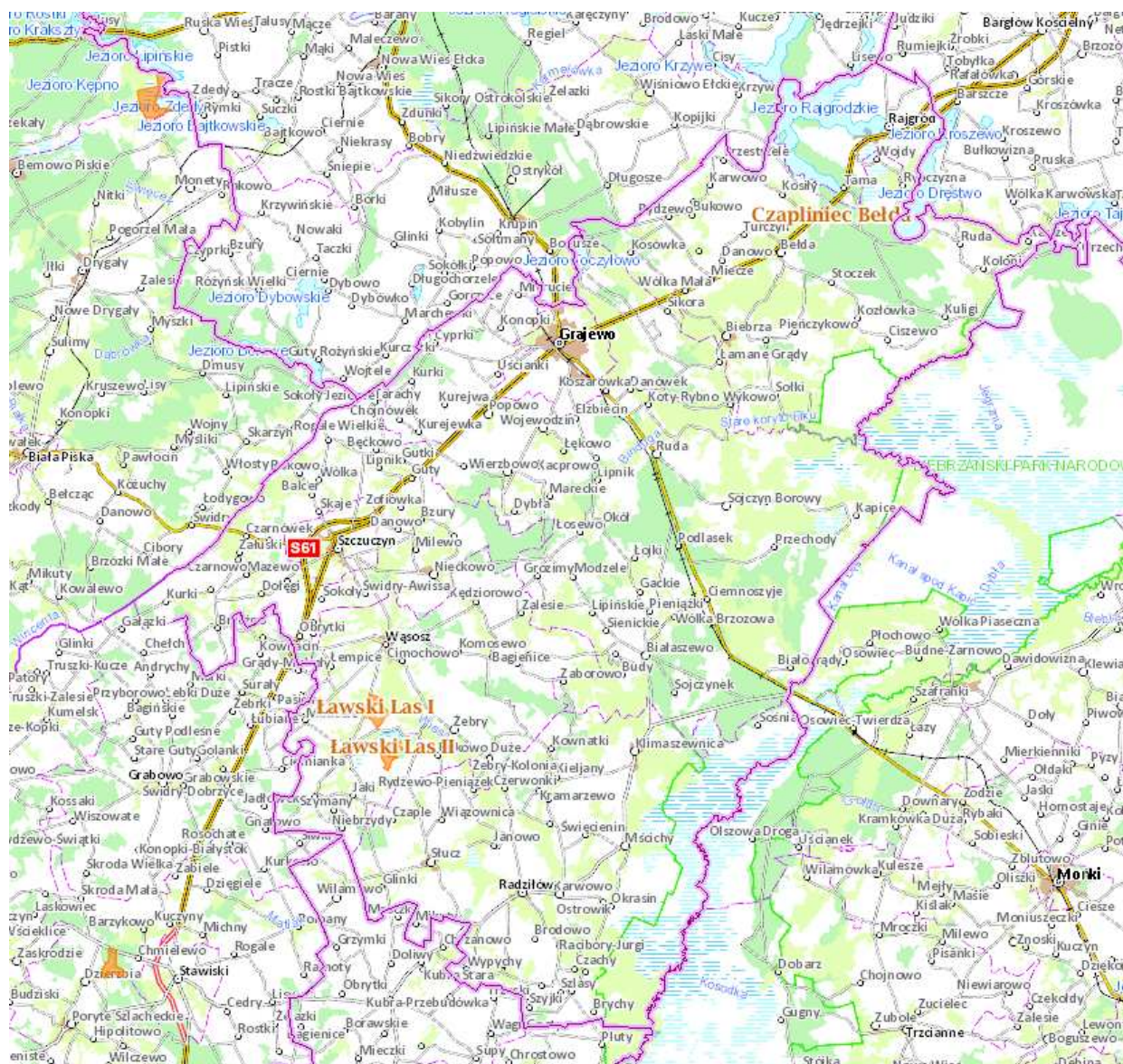

Ryc. 11. Położenie Biebrzańskiego Parku Narodowego na terenie powiatu grajewskiego.

Źródło: <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>

Ryc. 12. Położenie rezerwatów na terenie powiatu grajewskiego.

Źródło: <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>

REZERWAT CZAPLINIEC BELDA

Czapliniec Belda zaliczany jest do rezerwatów faunistycznych. Istnieje od 1933 r. (1958 r. powołany prawnie) w celu ochrony miejsc gnieźdzenia się czapli siwej (*Ardea cinerea*). Z czasem czaple przeniósł się na brzeg Jeziora Rajgrodzkiego. Obecnie rezerwat ten, położony na terenie Gminy Rajgród, obejmuje fragment boru mieszanego z dorodnym, prawie dwustuletnim drzewostanem sosnowo-świerkowym. Ponadto w jego granicach występuje torfowisko przejściowe z wieloma rzadkimi gatunkami roślin. Powierzchnia całkowita rezerwatu to 11,58 ha. Obecnie rezerwat służy poznawaniu sukcesji roślinności.

REZERWAT ŁAWSKI LAS I

Ławski Las I o powierzchni 108,93 ha jest rezerwatem leśnym, utworzonym w 1998 r. na terenie Gminy Wąsosz. Celem utworzenia rezerwatu jest ochrona siedlisk olsu i łągu jesionowo-olszowego, położonych na peryferiach rzeki Wissy, nieopodal Basenu Środkowej Biebrzy. Tu chronione są zbiorowiska olsu oraz fragmenty wilgotnych form łąkowych (łąg miodownikowy, trzcinnikowy, czyścowy) w rezerwacie ochrona objęte są zespoły gleb hydrogenicznych, głównie torfowisk niskich, pobagiennych gleb murszowych i gleb murszowatych. Gleby te zdecydowanie poprawiają bilans wodny zarówno w obrębie rezerwatu jak i na jego obrzeżach. Rezerwat stanowi ostoję szeregu gatunków ptaków drapieżnych (błotniak stawowy i łąkowy, kania czarna, kobuz, krogulec, myszołów zwyczajny, orlik krzykliwy i trzmielojad), 5 gatunków dzięciołów i bociana czarnego. Położenie rezerwatu sprawia, że jest on doskonałym miejscem do osiedlania się ptaków, gniazdowanie rzadkich gatunków ptaków uzależnione jest od obecności odpowiednich łąk, które znajdują się na okolicznych łąkach i stawach rybnych oraz od dostępności wysokich i grubych drzew do zakładania gniazd.

REZERWAT ŁAWSKI LAS II

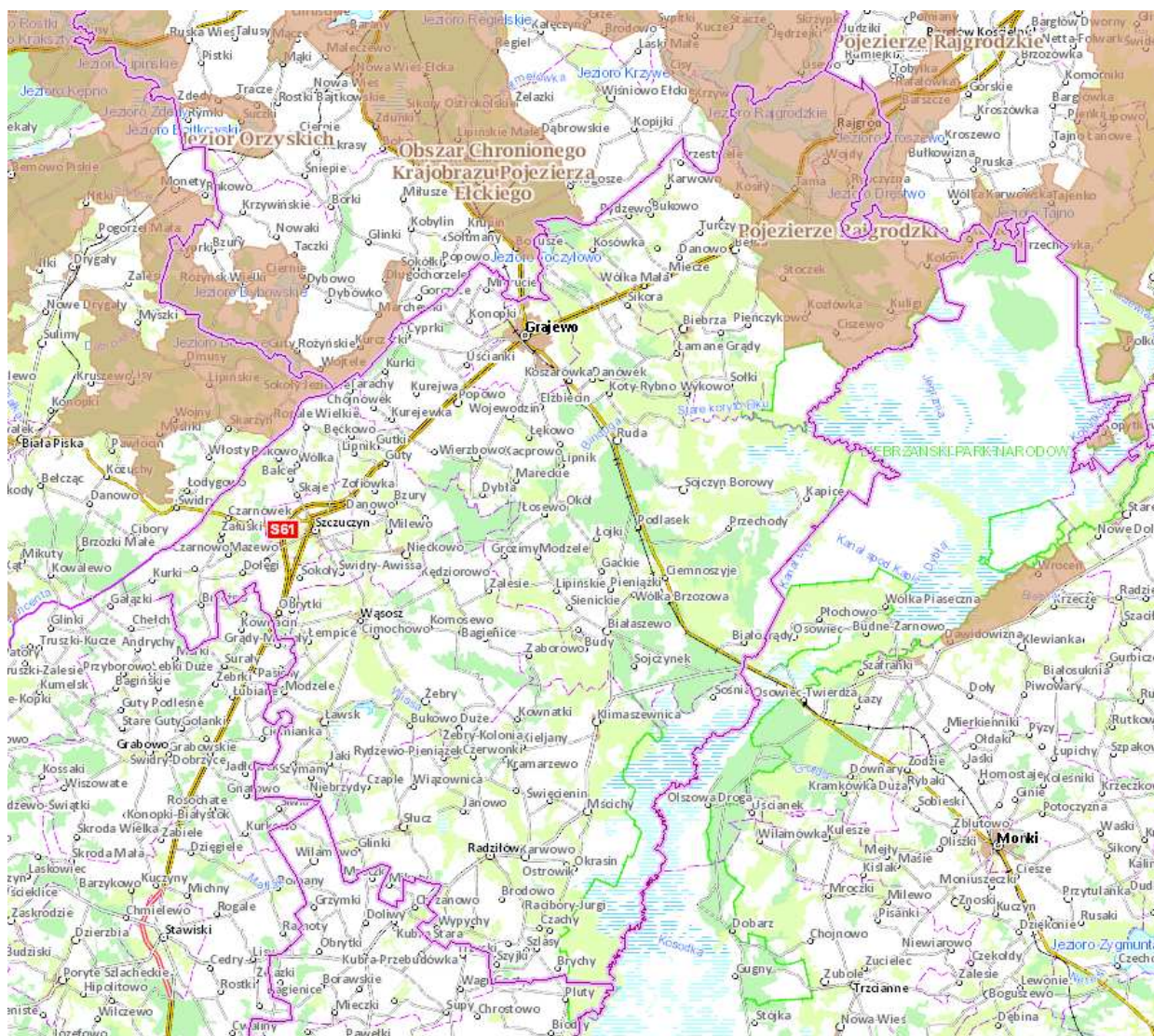
Ławski Las II powołany został w 1998 r. Położony jest w Gminie Wąsosz, a jego powierzchnia zajmuje 74,1 ha. W rezerwacie dominują siedliska olsu i łągu olszowo-jesionowego. Na szczególną ochronę zasługuje: kruszczyk szerokolistny, lilia złotogłów i orlik pospolity. Szczególnie cennym składnikiem są ptaki drapieżne: błotniak stawowy i łąkowy, kania czarna, kobuz, krogulec, myszołów zwyczajny, orlik krzykliwy, trzmielojad; oraz bocian czarny, dzięcioł czarny i białogrzbiety.

OBSZAR CHRONIONEGO KRAJOBRAZU POJEZIERZE RAJGRODZKIE

Łączna powierzchnia tego obszaru to 14928,07 ha. Zgodnie z Uchwałą nr XII/91/15 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 22 czerwca 2015 r. w sprawie wyznaczenia Obszaru Chronionego Krajobrazu "Pojezierze Rajgrodzkie" Obszar powstał z połączenia Obszaru Chronionego Krajobrazu "Jeziora Rajgrodzkie" utworzonego w dniu 2 maja 1991 r. rozporządzeniem Wojewody Suwalskiego oraz Obszaru Chronionego Krajobrazu Pojezierza Rajgrodzkiego utworzonego w dniu 27 kwietnia 1982 r. uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łomży. Obszar położony jest w województwie podlaskim, w powiecie augustowskim na terenie gmin: Augustów (121,2 ha) i Bargłów Kościelny (3 837,74 ha), oraz w powiecie grajewskim na terenie gminy Rajgród (10 969,13 ha).

Czynna ochrona ekosystemów Obszaru polega na zachowaniu różnorodności biologicznej siedlisk przyrodniczych Pojezierza Rajgrodzkiego.

Ryc. 13. Położenie Obszaru Chronionego Krajobrazu na terenie powiatu grajewskiego.

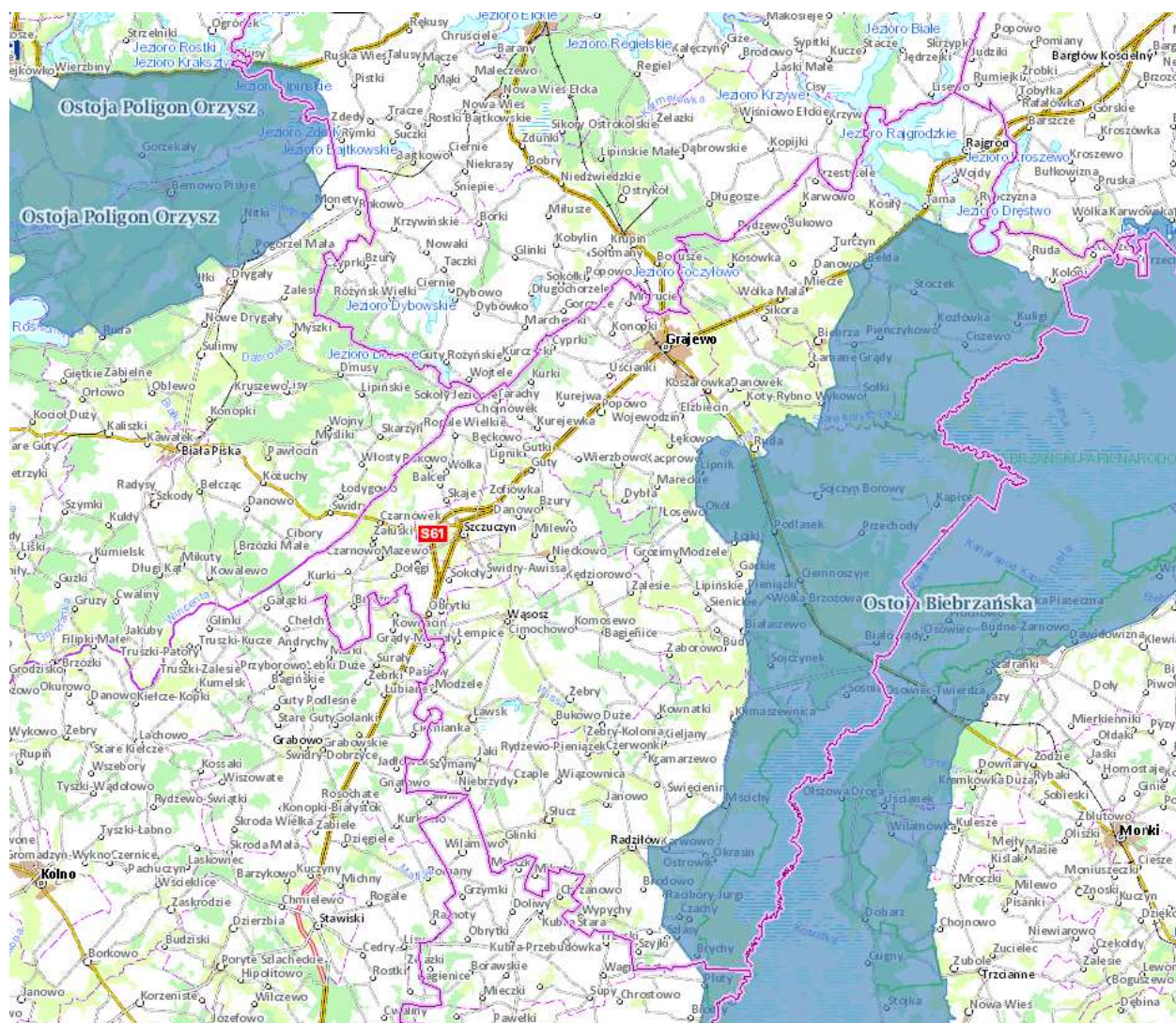
Źródło: <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>

OBSZAR SPECJALNEJ OCHRONY PTAKÓW NATURA 2000 - PLB200006 OSTOJA BIEBRZAŃSKA

Zgodnie ze standardowym formularzem danych Ostoja Biebrzańska położona jest w Kotlinie Biebrzańskiej na obszarze Niziny Północnopodlaskiej. Stanowi ona rozległe, zatorfione obniżenie terenu, otoczone wysoczyznami morenowymi i równinami sandrowymi. Jest to obecnie największy kompleks dobrze zachowanych torfowisk niskich w Europie środkowej. Ostoja obejmuje obszar od ujścia Sidry po Narew. W Dolinie Biebrzy wyróżnia się trzy baseny - górny (powyżej Rutkowszczyzny), środkowy (między Rutkowszczyzną a Osowcem) oraz dolny (między Osowcami ujściem Biebrzy do Narwii). Główną rzeką ostoi jest Biebrza. Większe jej dopływy to: Sidra, Netta z kanałem Augustowskim, Brzozówka, Ełk z Jegrznią i Wissa. Biebrza i dolne odcinki jej dopływów regularnie wylewają w okresie wiosennym z czym związany jest strefowy układ roślinności, szczególnie dobrze widoczny w basenie dolnym. lasy zajmują tu ok. ¼ powierzchni ostoi, rosną zarówno na gruntach podmokłych (olsy porzeczkowe i torfowcowe, łęg olszowo-jesionowy czy bór bagienny), jak też na gruntach mineralnych (bory i grądy). Na całym terenie ostoi występują różne zarośla wierzbowe, w tym wierzby lapońskiej i brzozy niskiej.

W ostoi stwierdzono występowanie co najmniej 43 gatunków ptaków wymienionych w Załączniku I Dyrektywy Ptasiej. Liczebności 19 gatunków mieszczą się w kryteriach wyznaczania ostoi ptaków wprowadzonych przez BirdLife International. Ponadto 25 gatunków zostało zamieszczonych w Polskiej czerwonej księdze zwierząt. Ostoja Biebrzańska jest najważniejszą w Polsce i Unii Europejskiej ostoją wodniczki i orlika grubodziobego. Największa liczebność w Polsce i jedna z największych w Unii Europejskiej, osiągają ponadto: błotniak stawowy, cietrzew, derkacz, dubelt, uszatka błotna, kropiatka, rybitwa czarna i rybitwa białoskrzydła (w lata o wysokim poziomie wody). Bardzo ważna ostoja ptaków drapieżnych (kania ruda, kania czarna, bielik, błotniak zbożowy, gadożer, orzeł przedni i orzełek).

Ryc. 14. Położenie Obszarów Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000 na terenie powiatu grajewskiego.

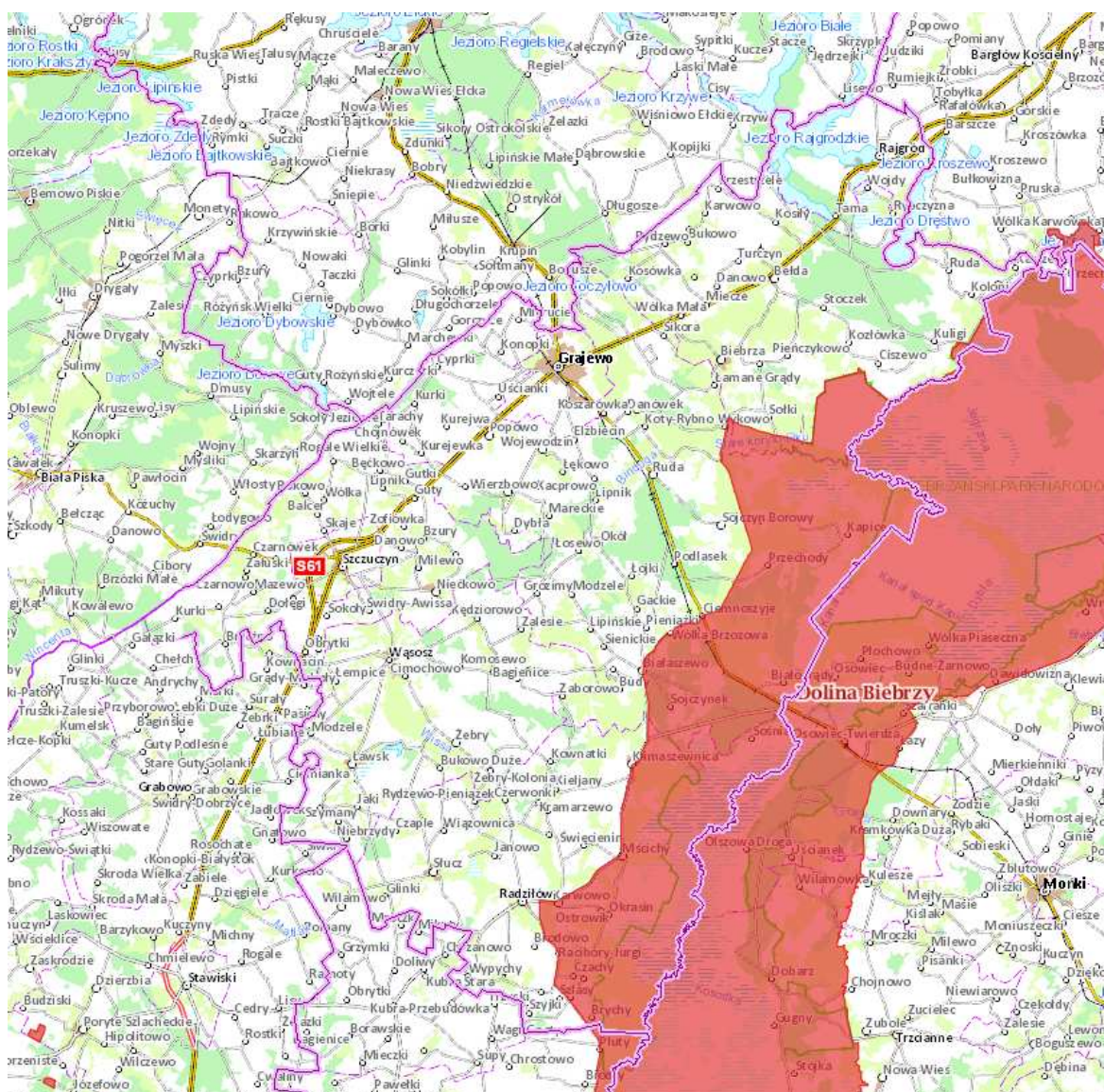
Źródło: <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>

SPECJALNY OBSZAR OCHRONY SIEDLISK NATURA 2000 - PLH200008 DOLINA BIEBRZY

Zgodnie ze standardowym formularzem danych Dolina Biebrzy to szerokie, płaskie obniżenie terenu wypełnione torfem, położone od kilkunastu do kilkudziesięciu metrów poniżej sąsiadujących wysoczyzn: Grodzieńskiej, Sokólskiej, Goniądzkiej, Wysokomazowieckiej i Kolneńskiej. Dolinę otaczają wysoczyzny morenowe, z wyjątkiem północy i północnego wschodu, gdzie wchodzi do niej sandry: Augustowski, Rajgrodzki i Etcki. Wyróżnia się w niej trzy niższe jednostki geomorfologiczne zwane basenami: północny - obejmujący dolinę na wschód od Sztabina, środkowy - od Sztabina do Osowca i trzeci, południowy - od Osowca do ujścia Biebrzy do Narwi. Baseny rozdzielone są przewężeniami doliny o szerokości ok. 1 km. Obszar obejmuje także Basen Wizny. Dominującymi siedliskami w obszarze są siedliska mokradłowe: zalewane wodami

rzecznymi lub podtapiane wodami podziemnymi torfowiska niskie ze zbiorowiskami turzycowymi i turzycowo-mszystymi, corocznie zalewane wodami rzecznymi mułowiska i torfowiska porośnięte szuwarem właściwym, bagienne olsy, okresowo zalewane przyrzeczne równiny madowe oraz odwodnione i zagospodarowane torfowiska ze zbiorowiskami łąkowymi.

Ryc. 15. Położenie Specjalnego Obszaru Ochrony Siedlisk Natura 2000 Dolina Biebrzy w powiecie grajewskim

Źródło: <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>

POMNIKI PRZYRODY.

Największą liczbę pomników przyrody w powiecie grajewskim stanowią pojedyncze drzewa. Liczba drzew objętych ochroną zmienia się każdego roku - część z nich ulega zniszczeniu przez wichury lub obumiera, ale również za pomniki uznawane są nowe obiekty.

Tab. 11. Pomniki przyrody w powiecie grajewskim.

Jednostka terytorialna	Przedmiot ochrony	Charakterystyka
Gmina Grajewo Miejscowość Wojewodzin	Aleja drzew	Aleja drzew o długości 1030 m w ilości drzew 200 sztuk
Gmina Rajgród	Pojedyncze drzewo	Dąb szypułkowy, wysokość - 31 m.
	Pojedyncze drzewo	Dąb szypułkowy, wysokość - 31 m.
	Pojedyncze drzewo	Dąb szypułkowy, wysokość - 26 m.
Gmina Szczuczyn Miejscowość Nieckowo	Pojedyncze drzewo	Kasztanowiec, wysokość 25 m, obwód na wysokości 1,3 m - 300 cm
	Pojedyncze drzewo	Kasztanowiec, wysokość 17 m, obwód na wysokości 1,3 m - 355 cm
	Pojedyncze drzewo	Jesion wyniosły, obwód na wysokości 1,3 m - 445 cm.
	Pojedyncze drzewo	Kasztanowiec, wysokość 18 m, obwód na wysokości 1,3 m - 250 cm
	Grupa drzew	Aleja lipowa - 105 drzew, wysokość 14-17 m, obwód na wysokości 1,3 m - 100 - 270 cm
	Grupa drzew	Grupa jesionów wyniosłych - 18szt., wysokość 18 - 22 m, obwody na wysokości 1,3 m - 135 - 430 cm
	Grupa drzew	Grupa 8 dębów szypułkowych, wysokość 18 - 22 m. obwody na wysokości 1,3 m - 133 - 405 cm
	Grupa drzew	Grupa 27 lip drobnolistnych, wysokość 24 m, obwód na wysokości 1,3 m - 120 - 315 cm
Gmina Szczuczyn Miejscowość Bzury	Pojedyncze drzewo	Klon pospolity, obwód na wysokości 1,3 m - 249 cm
	Pojedyncze drzewo	Jesion wyniosły, obwód na wysokości 1,3 m - 305 cm
	Pojedyncze drzewo	Jesion wyniosły, obwód na wysokości 1,3 m - 253 cm
	Pojedyncze drzewo	Jesion wyniosły, wysokość 25 m, obwód na wysokości 1,3 m - 325 cm
Gmina Szczuczyn Miejscowość Chojnowo	Pojedyncze drzewo	Jesion wyniosły, wysokość 20 m, obwód na wysokości 1,3 m - 390 cm
Gmina Szczuczyn Miejscowość Obrytki	Pojedyncze drzewo	Sosna pospolita, wysokość 25 m.

Jednostka terytorialna	Przedmiot ochrony	Charakterystyka
Gmina Wąsosz Miejscowość Wąsosz	Pojedyncze drzewo	Dąb szypułkowy, wysokość - 15 m, obwód na wysokości 1,3 m - 235 cm

Źródło: RDOŚ Białystok, <http://bip.bialystok.rdos.gov.pl/rejestr-form-ochrony-przyrody>

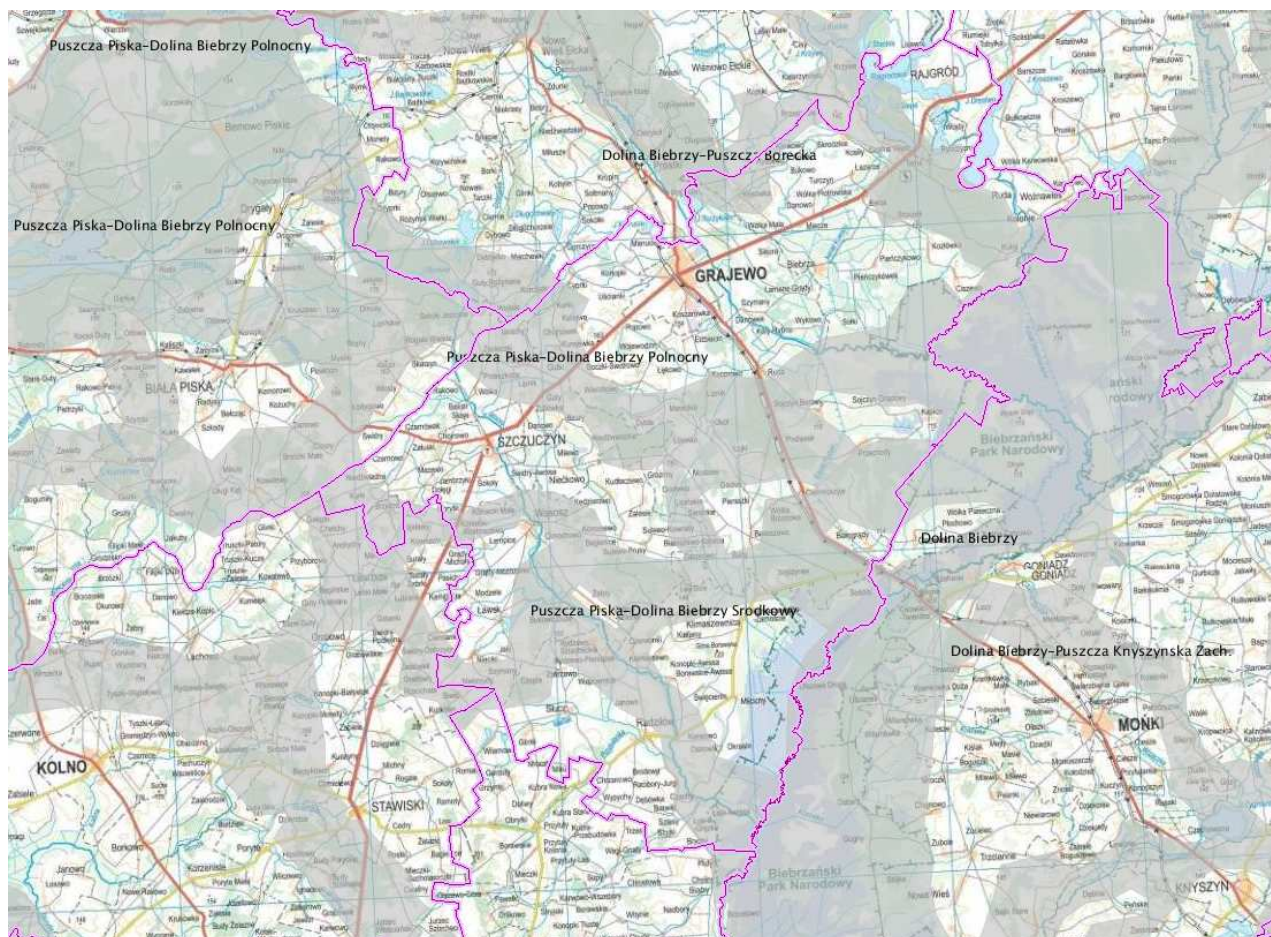
UŻYTEK EKOLOGICZNY „ŚLEPE JEZIORO OKONIÓWEK”

Użytek został ustanowiony Rozporządzeniem Nr 55/05 Wojewody Podlaskiego z dn. 24.05.2005 roku. Użytek położony na terenie gminy Rajgród a jego łączna powierzchnia to 62,03 ha. Szczególnym celem ochrony jest zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych ekosystemu torfowiska przejściowego ze stanowiskami regionalnie rzadkich i ustępujących gatunków roślin i ptaków.

Zgodnie z danymi Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska na obszarze powiatu grajewskiego przebiegają następujące korytarze ekologiczne:

- Obszar węzłowy GKPN-1 Dolina Biebrzy,
- Korytarz uzupełniający KPN-1D Dolina Biebrzy - Puszcza Borecka,
- Korytarz Główny GKPN-1A Puszcza Piska - Dolina Biebrzy Północny,
- Korytarz uzupełniający KPN-1B Puszcza Piska - Dolina Biebrzy Środkowy

Korytarze ekologiczne na tle powiatu grajewskiego przedstawia poniższa rycina.

Ryc. 16. Korytarze ekologiczne na tle podziału administracyjnego.

Źródło: <http://geoserwis.gdos.gov.pl/>

4.10. Zagrożenia poważnymi awariami

Awarie zagrażające środowisku, mogą nastąpić zarówno na terenie zlokalizowanych na terenie powiatu obiektów przemysłowych, jak również poza nimi. Wśród podmiotów stanowiących potencjalne zagrożenie środowiska znajdują się również stacje paliw położone na terenie powiatu. Zagrożenia takie mogą również powstać w wyniku wypadków kolejowych i drogowych z udziałem cystern i autocystern przewożących materiały niebezpieczne (głównie paliwa).

Zgodnie z „Informacją Podlaskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Białymstoku o stanie środowiska na terenie powiatu grajewskiego w 2014 roku” delegatura WIOŚ w Łomży prowadzi „Rejestr potencjalnych sprawców poważnych awarii”. W rejestrze tym znajdują się trzy jednostki, położone na terenie powiatu grajewskiego:

- „PFLEIDERER Grajewo” S. A. w Grajewie - podstawowym źródłem zagrożenia są magazyny formaliny oraz instalacje do jej transportu,

- „PFLEIDERER MDF” Spółka z o.o. w Grajewie - źródłem zagrożenia jest magazyn gazu LPG (propan-butan),
- Spółdzielnia Mleczarska „MLEKPOL” w Grajewie - podstawowym źródłem zagrożenia w tym zakładzie jest amoniakalna instalacja chłodnicza.

Wyżej opisane zakłady posiadają rozpoznanie zagrożeń, jakie stwarzają eksploatowane i stosowane w procesach produkcyjnych, materiały niebezpieczne. Posiadają również opracowane sposoby zapobiegania i ograniczania zagrożeń dla środowiska. Spółka „PFLEIDERER Grajewo” SA, będąca zakładem zwiększonego ryzyka powstania awarii, posiada Program Zapobiegania Awariom Przemysłowym, sporządzony zgodnie z wymogami art. 251 ustawy Prawo ochrony środowiska. Program jest na bieżąco aktualizowany.

Wszystkie trzy zakłady posiadają ratowników i sprzęt umożliwiający podjęcie działań w przypadku awarii z uwolnieniem materiałów niebezpiecznych.

Zgodnie z „Informacją Podlaskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Białymstoku o stanie środowiska na terenie powiatu grajewskiego w 2014 roku” zakłady, ze względu na wysoki stopień potencjalnego zagrożenia, objęte są stałym nadzorem Inspekcji Ochrony Środowiska. Podczas kontroli prowadzonych w tych zakładach, szczególna uwaga zwracana jest na ochronę środowiska przed awariami. Kontrole w zakresie przeciwdziałania poważnym awariom, w Spółce „PFLEIDERER Grajewo” SA odbywają się co najmniej raz na dwa lata. Częstotliwość tego rodzaju kontroli w pozostałych zakładach jest dostosowana do stopnia zagrożenia. Podczas kontroli, przeprowadzanych w tych zakładach w ostatnich latach, nie stwierdzono naruszeń przepisów ochrony środowiska.

Poważne źródło zagrożenia na terenie powiatu grajewskiego, oceniane nawet na większe niż pochodzące od obiektów stacjonarnych, mogą stwarzać katastrofy kolejowe oraz wypadki drogowe środków transportu, przewożących materiały niebezpieczne.

Przez teren powiatu grajewskiego wiodą trasy tranzytowe prowadzące ruch, w dużej mierze pojazdów ciężkich, w stronę granicy wschodniej. Największe zagrożenie stwarza, obciążona bardzo dużym ruchem tranzytowym, droga krajowa nr 61. Trasa ta objęta jest nadzorem przewozów substancji niebezpiecznych, organizowanym na drogach woj. podlaskiego przez Policję, z udziałem Inspekcji Transportu Drogowego, Straży Pożarnej i Inspekcji Ochrony Środowiska.

W roku 2014 na terenie powiatu grajewskiego nie odnotowano wystąpienia zdarzeń o charakterze poważnej awarii, stwarzających zagrożenie dla środowiska.

4.11. Podsumowanie stanu obecnego

4.11.1. Ocena realizacji dotychczasowego Programu Ochrony Środowiska

Stopień realizacji dotychczasowego Programu Ochrony Środowiska został opracowany w oparciu o materiały nadesłane z gmin oraz ze Starostwa Powiatowego w Grajewie.

Tab. 12. Stopień realizacji dotychczasowego Programu Ochrony Środowiska - realizacja zadań na terenie powiatu grajewskiego w latach 2012-2015

Lp.	Inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (tys. zł)	Źródła finansowania	Sposób i stopień realizacji
gmina Rajgród					
1	Budowa kanalizacji sanitarnej (5,038 km) i wodociągu rozdzielczego (5,237 km) w Rajgrodzie: ul. Ostejki, Piaski, Żabia, Plancik, Warszawska	2012-2013	3 859	85 % - Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013, 15 % - budżet gminy	Zadanie zakończono w 2013 r. w pełnym zakresie. Koszt: 2 542 358,38 zł
2	Rozbudowa sieci wodociągowej Orzechówka-Miecie	2012	209,74	75 % - Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, 25 % - budżet gminy	Zrealizowano w 2012 r. w pełnym zakresie. Koszt: 106 439,83 zł
3	Termomodernizacja Szkoły Podstawowej w Rajgrodzie	2013	1 066	85 % - środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej, 15 % - budżet gminy	Realizacja zadania nastąpi w 2016 r. ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego w ramach zadania pn. „Oszczędzanie energii w budynkach użyteczności publicznej w gminie Rajgród”.
4	Budowa pomostu na Jeziorze Rajgrodzkim w mieście Rajgród	2013	188,9	85 % - PO Ryby 2007-2013, 15 % - budżet gminy	Zrealizowano w 2013 r. w pełnym zakresie. Koszt: 129 659,93 zł
5	Przydomowe oczyszczalnie ścieków	2013	794,5	85 % - PO Ryby 2007-2013, 15 % - budżet gminy	Zrealizowano w 2013 r. w pełnym zakresie. Koszt: 373 820,75 W ramach zadania wybudowano 30 przydomowych oczyszczalni
6	Poprawa jakości środowiska w Gminie Rajgród poprzez instalację kolektorów słonecznych na budynkach użyteczności publicznej oraz na budynkach mieszkalnych	2014	1 095,84	85 % - Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013, 15 % - budżet gminy	W ramach zadania zamontowano 115 zestawów solarnych na budynkach mieszkalnych i 1 zestaw na budynku Urzędu Miejskiego w Rajgrodzie

Lp.	Inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (tys. zł)	Źródła finansowania	Sposób i stopień realizacji
	Zakup lekkiego używanego samochodu pożarniczego do działań ratowniczo-gaśniczych na rzecz ochrony środowiska i dziedzictwa przyrodniczego na terenie Gminy Rajgród	2014	29,72	75 % - PO RYBY 2007-2013 25 % - budżet gminy	Zrealizowano w 2014 r.
	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w gminie Rajgród	2015	207,25	75 % - PROW 2007-2013 25 % - budżet gminy i środki użytkowników	W ramach zadania wybudowano 19 przydomowych oczyszczalni ścieków
	Zakup i montaż paneli fotowoltaicznych na budynkach użyteczności publicznej i domach mieszkalnych w gminie Rajgród	2015	664,63	90 % - środki PROW 2007-2013 10 % - budżet gminy i środki użytkowników	W ramach zadania zamontowano 7 systemów paneli fotowoltaicznych, wytwarzających energię elektryczną na potrzeby sześciu gospodarstw domowych oraz jednego obiektu użyteczności publicznej, tj. ZGKiM w Rajgrodzie
	Termomodernizacja budynku Urzędu Miejskiego w Rajgrodzie	2015	178,31	80 % - środki Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego 20 % - budżet gminy	W ramach inwestycji ocieplono ściany i stropy budynku Urzędu Miejskiego w Rajgrodzie
gmina Radziłów					
6	Centrum kultury w Radziłowie	2012-2013	645	75 % poniesionych kosztów kwalifikowanych 25 % PROW	Zrealizowano
7	Zagospodarowanie terenu przy świetlicy w miejscowości Klimaszewnica	2013	554	75 % poniesionych kosztów kwalifikowanych 25 % PROW	Zrealizowano
8	Zagospodarowanie placu gminnego w miejscowości Święcienin	2013	403	75 % poniesionych kosztów kwalifikowanych 25 % PROW	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2017-2023
9	Modernizacja Parku w Radziłowie	2014	2 000	85 % Fundusze Norweskie, śr. gminne	W trakcie realizacji
10	Kompleks turystyczno - rekreacyjny w Radziłowie	2013-2018	6 000	85 % RPOWP, śr. gminne	Zrealizowano
11	Budowa kanalizacji sanitarnej Ostrowik - Okrasin	2013-2013	1 384	75 % poniesionych kosztów kwalifikowanych 25 % PROW	Zrealizowano

Lp.	Inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (tys. zł)	Źródła finansowania	Sposób i stopień realizacji
12	Budowa kanalizacji sanitarnej Mścichy Okrasin	2016	2 279	75 % poniesionych kosztów kwalifikowanych 25 % PROW	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2017-2023
13	Budowa kanalizacji sanitarnej Stucz, Glinki, Wiązownica, Zakrzewo	2014-2019	4 000	75 % poniesionych kosztów kwalifikowanych 25 % PROW	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2017-2023
14	Przebudowa stacji uzdatniania wody w msc. Radziłów, msc. Stucz, msc. Świącienin	2014-2015	3 500 3 500 1 700	PROW, RPOWP, Fundusze Norweskie 75 % lub 85 % poniesionych kosztów kwalifikowanych	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2017-2023
15	Przebudowa dróg dojazdowych do pól i łąk	corocznie	100	20 % Fundusz Odnowy Gruntów Rolnych, śr. gminne	W trakcie realizacji
16	Przebudowa dróg lokalnych: ul. Szkolna w msc. Radziłów	2014	900	30 % NPPDL, śr. gminne	W trakcie realizacji
17	Przebudowa dróg lokalnych w msc. Brychy, Łoje - Awissa, Czachy, Konopki - Awissa, Rydzewo - Szlacheckie.	2014-2015	2 500	30 % NPPDL, śr. gminne	W trakcie realizacji
18	Przebudowa dróg lokalnych: Radziłów - Dębówka, Radziłów - Konopki	2014-2015	5 000	30 % NPPDL, śr. gminne	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
19	Budowa oczyszczalni ścieków w miejscowości Stucz	2014-2015	2 500	75 % PROW kosztów kwalifikowanych, śr. gminne	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2020
20	Kanalizacja deszczowa w miejscowości Stucz	2015	1 500	Narodowy Program Przebudowy Dróg Lokalnych, śr. gminne	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2017-2023
21	Budowa sieci wodociągowej dla kolonistów i przydomowych oczyszczalni ścieków	2014-2015	400	PROW, śr. gminne	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2018-2021
22	Budowa oczyszczalni ścieków, kanalizacji sanitarnej w miejscowości Stucz	2015	3 500	PROW, śr. gminne	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2020
23	Przebudowa stacji wodociągowej w miejscowości Radziłów	2014-2015	3 500	PROW, RPOWP Fundusze Norweskie	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2019
24	Przebudowa ujęć wodnych w miejscowości Stucz	2014-2015	3 500	PROW, RPOWP Fundusze Norweskie	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2017-2023

Lp.	Inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (tys. zł)	Źródła finansowania	Sposób i stopień realizacji
25	Przebudowa stacji wodociągowej w miejscowości Święcienin	2014-2015	1 700	PROW, RPOWP Fundusze Norweskie	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2018-2022
gmina Szczuczyn					
26	Budowa sieci kanalizacji deszczowej w ulicach: Nadstawnej I i Nadstawnej II, Stodolnej, Sobieskiego i Pawelki (zlewnia 5,6,7)	2012-2015	884	75 % Program Rozwoju Obszarów Wiejskich - PROW 2007-2013, 25% śr. gminne	Zrealizowano
27	Budowa nawierzchni drogowej i chodników w ulicy Nadstawnej I i Nadstawnej II w mieście Szczuczyn	2016	789	śr. gminne, śr. unijne	Realizacja w 2016 r.
28	Budowa sieci kanalizacji deszczowej w ul.: Pawelki, Falkowskiego, Wołodajowskiego, J. Pioli, J. Wagi, Królowej Marysieńki (zlewnia 1)	2012-2015	960	75 % Program Rozwoju Obszarów Wiejskich - PROW 2007-2013, 25 % śr. gminne	Zrealizowano
29	Budowa nawierzchni drogowej wraz z chodnikami ul. Falkowskiego	2017	536	śr. gminne, śr. unijne	Zrealizowano
30	Budowa nawierzchni drogowej wraz z chodnikami ul. Wołodajowskiego	2017	200	śr. gminne, śr. unijne	Zrealizowano
31	Budowa nawierzchni drogowej wraz z chodnikami ul. J. Pioli	2018	240	śr. gminne, śr. unijne	Realizacja przesunięta na lata 2016-2018
32	Budowa nawierzchni drogowej wraz z chodnikami ul. J. Wagi	2018	272	śr. gminne, śr. unijne	Realizacja przesunięta na lata 2016-2018
33	Budowa sieci kanalizacji deszczowej w ul.: Osiedle Pawelki, Księża Pijarów, Królowej Marysieńki, Królowej Jagiellonki (zlewnia 2,3,4)	2012-2015	921	śr. gminne, śr. unijne	Zrealizowano
34	Budowa nawierzchni drogowej wraz z chodnikami ul. Królowej Katarzyny Jagiellonki	2015-2016	312,6	śr. gminne, śr. unijne	Zrealizowano
35	Budowa nawierzchni drogowej wraz z chodnikami ul. Księża Pijarów	2015-2016	316,6	śr. gminne, śr. unijne	Zrealizowano
36	Budowa nawierzchni drogowej wraz z chodnikami ul. Królowej Marysieńki	2016-2017	755,66	śr. gminne, śr. unijne	Zrealizowano
37	Budowa nawierzchni drogowej wraz z chodnikami ul. Osiedle Pawelki	2015	631	śr. gminne, śr. unijne	Realizacja w 2016 r.
38	Asfaltowanie drogi gminnej Szczuczyn- Świdry Awissa	2019	1 041,043	śr. gminne, śr. unijne	Zrealizowano
39	Adaptacja budynku DPS na potrzeby przedszkola	2019-2021	3 500	śr. gminne, śr. unijne	Zrealizowano

Lp.	Inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (tys. zł)	Źródła finansowania	Sposób i stopień realizacji
40	Budowa Centrum Rekreacji Turystycznej	2012-2013	6 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego-RPOWP - dział 3.1-65 %	Realizacja przesunięta na lata 2018-2020
41	Budowa zbiornika małej retencji wodnej przy rzece Wisła i zagospodarowanie terenów przyległych	2013-2017	6 000	śr. gminne, śr. unijne	Realizacja przesunięta na lata 2018-2020
42	Budowa kanalizacji sanitarnej: ul. Sportowej i Majewskiego, pl. Tysiąclecia w Szczuczynie i ul. Łomżyńskiej, ul. Szpitalnej, Przelotowej, Kilińskiego oraz Granicznej, Szczuki, Grunwaldzkiej i Kościelnej oraz wsi skaje	2017-2022	18 000	śr. gminne, śr. unijne	Złożono wniosek o dofinansowanie.
43	Termomodernizacja Publicznego Gimnazjum im. Stanisława Antoniego Szczuki w Szczuczynie	2019	600	śr. gminne, śr. unijne	Realizacja w 2016 r.
44	Zakup i montaż agregatu prądowłczego o mocy 100 kVA na zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego w mieście Szczuczyn	2015	330	śr. gminne, śr. unijne	Nie zrealizowano, realizacja przesunięta na lata 2017-2023
45	Budowa targowiska rolno-przemysłowego w mieście Szczuczyn	2012-2014	3	75 % Program Rozwoju Obszarów Wiejskich - PROW 2007-2013, 25 % śr. gminne	Zrealizowano
46	Zagospodarowanie parku miejskiego w Szczuczynie przy ul. Pl. Tysiąclecia	2017	1 000	śr. gminne, śr. unijne	Realizacja przesunięta na 2019 r.
47	Budowa kanalizacji deszczowej oraz nawierzchni drogowych w ulicach: Nadstawna, Stodolna, Pawetki, Osiedle Pawetki, Księży Pijarów, Królowej Katarzyny Jagiellonki, Królowej Marysieńki, Jakuba Wagi, Wołodyjowskiego, J. Pioli, Falkowskiego, do wysypiska odpadów komunalnych, do wsi Świdry Awissa	2015-2019	b.d.	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 r.	Zrealizowano
gmina Wąsosz					
48	Budowa kanalizacji sanitarnej Ławsk oraz budowa naturalnych przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy 130 szt.	2015	5 861,592	PROW 50 % GMINA 50 %	Zrealizowano
49	Poprawa systemu zbiórki odpadów komunalnych na terenie gminy	2012	131,2	PROW 59 % GMINA 41 %	Zrealizowano

Lp.	Inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (tys. zł)	Źródła finansowania	Sposób i stopień realizacji
gmina Grajewo					
50	Modernizacja stacji uzdatniania wody w m. Białaszewo	2016	1600	śr. gminne, śr. unijne	Zrealizowano
51	Modernizacja stacji uzdatniania wody w Wojewodzinie	2016	700	śr. gminne, śr. unijne	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
52	Przydomowe oczyszczalnie ścieków	2013-2014	4 900	75 % PROW	Zrealizowano
Miasto Grajewo					
53	Budowa sieci wodociągowej na os. M. Konopnickiej (część ptn. i pd.)	po 2012	2 120	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
54	Budowa kanalizacji sanitarnej na os. M. Konopnickiej (część ptn. i pd.)	po 2012	3 420	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
55	Budowa kanalizacji deszczowej na os. M. Konopnickiej (część ptn. i pd.)	po 2012	4 100	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
56	Budowa sieci wodociągowej w części ulic: 11 Listopada, Wierzbowej, Ks. J. Popiełuszki	po 2012	420	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
57	Budowa kanalizacji sanitarnej w części ulic: 11 Listopada, Wierzbowej, Ks. J. Popiełuszki	po 2012	1 090	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
58	Budowa kanalizacji deszczowej w ulicy 11 Listopada	po 2012	410	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
59	Budowa sieci wodociągowej na os. Północ i w ul. Piłsudskiego	po 2012	500	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
60	Budowa kanalizacji deszczowej w ul.: Słowackiego, Kochanowskiego, Piaskowej, Żeromskiego, Norwida, Orzeszkowej, Reymonta, tereny przy ul. Grunwaldzkiej, Polnej, Krzywej i Kolektorowej	po 2012	450	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
61	Budowa sieci wodociągowej w ul. Partyzantów i na terenie za stadionem	po 2012	68	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
62	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul. Sportowej, Partyzantów i na terenie za stadionem	po 2012	450	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
63	Budowa kanalizacji deszczowej w ul. Sportowej, Partyzantów i na terenie za stadionem	po 2012	600	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
64	Budowa kanalizacji deszczowej i sieci wodociągowej w ul. Skośnej	po 2012	30	śr. gminne	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji po 2023 r.

Lp.	Inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (tys. zł)	Źródła finansowania	Sposób i stopień realizacji
65	Budowa kanalizacji deszczowej w ul.: Przekopka, Owocowa, Grzybowa, Leśna, Malinowa, Jeżynowa i sięgacz	po 2012	1 100	śr. gminne	Zrealizowano 603mb kanalizacji deszczowej za kwotę 150.453,00zł
66	Budowa kanalizacji deszczowej przy parkingu na ul. Ks. J. Popiełuszki, w ul. Krótkiej, w sięgaczu od ul. Mickiewicza	po 2012	650	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
67	Budowa sieci wodociągowej w ul.: Elektrycznej, Topolowej, Ekologicznej i nowoprojektowanych przy ul. Elektrycznej	po 2012	290	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
68	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul.: Elektrycznej, Topolowej, Ekologicznej i nowoprojektowanych przy ul. Elektrycznej	po 2012	5 700	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
69	Budowa kanalizacji deszczowej w ul.: Elektrycznej, Topolowej, Konstytucji 3 Maja, Ekologicznej (do ul. Topolowej), 9 Pułku Strzelców Konnych i nowoprojektowanych przy ul. Elektrycznej	po 2012	2 730	śr. gminne i fundusze pomocowe	Zrealizowano 399mb kanalizacji deszczowej za kwotę 108.389,18 zł
70	Budowa sieci wodociągowej w nowoprojektowanych ulicach na os. Jana Pawła II (teren po jednostce wojskowej)	po 2012	140	śr. gminne i fundusze pomocowe	Zrealizowano 760mb za kwotę 67.298,00zł
71	Budowa kanalizacji sanitarnej w nowoprojektowanych ulicach na os. Jana Pawła II (teren po jednostce wojskowej)	po 2012	350	śr. gminne i fundusze pomocowe	Zrealizowano 730mb za kwotę 222.432,00zł
72	Budowa kanalizacji deszczowej w nowoprojektowanych ulicach na os. Jana Pawła II (teren po jednostce wojskowej) i podłącz. w osiedlu	po 2012	600	śr. gminne i fundusze pomocowe	W trakcie realizacji kanalizacja deszczowa o długości 528mb za kwotę 251.272,00zł
73	Budowa sieci wodociągowej w ulicach na terenie os. Jana Pawła II (pomiędzy ul. Kościelną a Kościołem)	po 2012	150	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
74	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul. na terenie os. Jana Pawła II (pomiędzy ul. Kościelną a Kościołem)	po 2012	450	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji po 2023 r.
75	Budowa kanalizacji deszczowej w ul. na terenie os. Jana Pawła II (pomiędzy ul. Kościelną a Kościołem)	po 2012	430	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji po 2023 r.
76	Budowa sieci wodociągowej w ul.: W. Perlitza, Legionistów	po 2012	125	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023

Lp.	Inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (tys. zł)	Źródła finansowania	Sposób i stopień realizacji
77	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul.: Spokojnej, W. Perlitza, Legionistów, Ułańskiej	po 2012	350	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
78	Budowa kanalizacji deszczowej w ul.: H. Sawickiej, Spokojnej, Legionistów, Rtm. Konopki	po 2012	195	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
79	Budowa sieci wodociągowej w ul.: Fabrycznej, Wiórowej, Robotniczej	od 2012	1 360	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji po 2023 r.
80	Poprawa dostępności do przemysłowej części Miasta Grajewa z sieci dróg krajowych - budowa kanalizacji deszczowej, sanitarnej i sieci wodociągowej w ul. Braci Świekich, Wiórowej, Robotniczej	po 2012	3 000	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji po 2023 r.
81	Budowa kanalizacji deszczowej w ul. Magazynowej	po 2012	110	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
82	Budowa sieci wodociągowej w ul. Architektów i nowoprojektowanych	po 2012	80	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
83	Budowa kanalizacji sanitarnej ul. Architektów i nowoprojektowanych	po 2012	220	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
84	Budowa kanalizacji deszczowej ul. Architektów i nowoprojektowanych	po 2012	220	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
85	Budowa sieci wodociągowej w ul. Geodetów i nowoprojektowanych	Do realizacji od 2012 r.	50	śr. gminne	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
86	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul. Geodetów i nowoprojektowanych	Do realizacji od 2012 r.	60	śr. gminne	Zrealizowano
87	Budowa kanalizacji deszczowej w ul. Geodetów i nowoprojektowanych	po 2012	610	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji na lata 2016-2023
88	Budowa nawierzchni ulic i kanalizacji deszczowej w os. Młodych	po 2012	1 000	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji po 2023 r.
89	Budowa kanalizacji deszczowej na os. Południe	od 2012	470	śr. gminne i fundusze pomocowe	Nie zrealizowano, przesunięto termin realizacji po 2023 r.
90	Zakładanie parków, zieleńców i placów zabaw dla dzieci na terenie miasta	po 2012	1 000	śr. gminne i fundusze pomocowe	Zrealizowano
91	Budowa kanalizacji sanitarnej i deszczowej w ul. Proletariackiej	2012	770	śr. gminne i fundusze pomocowe	Zrealizowano

Lp.	Inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (tys. zł)	Źródła finansowania	Sposób i stopień realizacji
92	Modernizacja systemu ciepłowniczego Miasta Grajewo poprzez wykorzystanie OZE (w trakcie realizacji)	2011-2013	3 874	śr. gminne i fundusze pomocowe	Zrealizowano
Powiat grajewski					
93	Przebudowa ulic powiatowych w mieście Szczuczyn Plac 1000-lecia, ul. Wąsoka i ul. Majewskiego do mostu	2012- 2013	1 100	NPPDL, budżet powiatu, budżet gminy, śr. prywatne	Zrealizowano
94	Przebudowa drogi powiatowej Nr 1808B - ul. Przemysłowa od skrzyżowania z ul. Elewatorską do skrzyżowania z ul. Wiórową i Braci Świackich	2013	460	50 % budżet powiatu, 50 % budżet miasta	Zrealizowano
95	Przebudowa drogi powiatowej Nr 1794B Bełda - Stoczek - Kozłówka Ciszewo - Kuligi	2013 - 2015	1 500	30 % NPPDL, 35 % budżet powiatu, 35 % budżet gminy	Zrealizowano
96	Przebudowa drogi powiatowej Nr 1815B Wąsosz - Komosewo - Bagienice	2013-2019	8 000	NPPDL, UE, budżet powiatu, budżet gminy, śr. prywatne	W 2013 r. - wykonano przebudowę drogi na odcinku 1477 m; w 2016 r. - realizowany dalszy etap
97	Przebudowa drogi powiatowej Nr 1834B Dusze - Racibory - Radziłów	2014-2019	2 177,104	NPPDL, UE, budżet powiatu, budżet gminy	Zrealizowano
98	Termomodernizacja kompleksu budynków Zespołu Szkół w Wojewodzinie	2014-2017	3 800	NFOŚiGW Budżet powiatu, UE,	Zrealizowano
99	Przebudowa drogi powiatowej Nr 2044 B i części drogi powiatowej Nr 1809 B na odcinku Białaszewo do drogi wojewódzkiej Nr 668	2013-2014	1 933,12	30 % NPPDL, 35 % budżet powiatu, 35 % budżet gminy	Zrealizowano
100	Poprawa dostępności do przemysłowej części Miasta Grajewo z sieci dróg krajowych - ul. Wiórowa	2015-2019	5 500	UE, budżet powiatu, budżet miasta	Przeniesiono termin realizacji na lata 2016-2019
101	Przebudowa drogi powiatowej Nr 1835B Chrzanowo - Wypychy - Dusze	2015-2019	980	UE, budżet powiatu, budżet miasta	W 2015 r. wykonane przepusty; Planowana dalsza realizacja w 2017 r.
102	Przebudowa drogi powiatowej Nr 1793B Dręstwo - Woźnawieś	2015-2019	290	UE, budżet powiatu, budżet miasta	Planowana realizacja w latach 2014-2018

Lp.	Inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (tys. zł)	Źródła finansowania	Sposób i stopień realizacji
103	Przebudowa mostu przez rzekę Wisłę Rydzewo Pieniążek w ciągu drogi powiatowej Nr 1823B	2013-2019	1 450	rezerwa subwencji ogólnej budżetu państwa, budżet powiatu	Zrealizowano
104	Przebudowa mostu przez rzekę Wisłę Czachy w ciągu drogi powiatowej Nr 1836B	2014-2019	2 500	rezerwa subwencji ogólnej budżetu państwa, budżet powiatu	Planowana realizacja w latach 2017-2020
105	Przebudowa mostu przez rzekę Wisłę Balcer w ciągu drogi powiatowej Nr 1806B	2015-2019	800	rezerwa subwencji ogólnej budżetu państwa, budżet powiatu	Planowana realizacja w latach 2017-2020
106	Przebudowa mostu przez rzekę Elk Szymany w ciągu drogi powiatowej Nr 1797B	2016-2019	2 000	rezerwa subwencji ogólnej budżetu państwa, budżet powiatu	Planowana realizacja w latach 2015-2020
107	Termomodernizacja kompleksu budynków Zespołu Szkół w Szczuczynie	2017-2019	2 400	UE, budżet powiatu, NFOŚiGW	Planowana realizacja w latach 2017-2020

Źródło: opracowanie własne EKOTON sp. z o. o. na podstawie danych z powiatu grajewskiego

Powiat grajewski od 2001 roku zaopatruje gminy i szkoły ponadgimnazjalne z terenu powiatu w worki i rękawice na coroczną akcję „Sprzątanie Świata”, która odbywa się w trzeci weekend września. Ogólnie w latach 2012 - 2015 z budżetu powiatu przeznaczono na ten cel 9 429,00 zł.

Ponadto z nadesłanych materiałów wynika, iż gminy w powiecie grajewskim efektywnie wykorzystwały w latach 2012-2015 środki Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Białymstoku na usuwanie wyrobów zawierających azbest.

W chwili obecnej stan poszczególnych komponentów środowiska na terenie powiatu grajewskiego jest oceniony jako stosunkowo dobry. W celu zachowania istniejącego stanu środowiska lub jego poprawy niezbędna jest kontynuacja realizacji polityki ochrony środowiska oraz dalsze przeznaczanie znaczących nakładów finansowych na działania, które doprowadzą do poprawy jego poszczególnych komponentów. W pełni szanując zasadę zrównoważonego rozwoju, należy szukać takich kierunków rozwoju, które doprowadzą do ograniczania emisji, oszczędności energii i zasobów wodnych, zachowania obszarów cennych przyrodniczo, wzmocnienia struktur ekologicznych, rozwijania aktywności obywatelskiej i świadomości ekologicznej społeczeństwa.

4.11.2. Analiza SWOT

W celu uporządkowania informacji zebranych m.in. w wyniku dokonanej analizy stanu aktualnego środowiska naturalnego powiatu grajewskiego oraz innych zebranych w trakcie prac danych i informacji posłużono się analizą SWOT. Analiza SWOT jest narzędziem, dzięki któremu można zanalizować i rozpoznać silne i słabe strony, a także istniejące i potencjalne szanse i zagrożenia płynące z szerokiej gamy czynników.

W poniższej tabeli przedstawiono strategiczne czynniki, istotnie wpływające w dalszych rozdziałach Programu na formułowanie celów, kierunków i zadań zmierzających do poprawy stanu środowiska powiatu grajewskiego.

W wyniku analizy określono mocne i słabe strony powiatu (czynniki wewnętrzne), a na tej podstawie wyznaczono szanse i zagrożenia (czynniki zewnętrzne), rozpatrując je nie tylko pod kątem ochrony środowiska, lecz także w kontekście czynników społeczno - gospodarczych związanych pośrednio lub bezpośrednio ze środowiskiem, kierując się nadrzędną zasadą zrównoważonego rozwoju, na której założeniach opiera się niniejszy Program.

Tab. 13. Analiza czynników wewnętrznych powiatu grajewskiego

OBSZAR INTERWENCJI	MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Ochrona klimatu i jakości powietrza	Dobrej jakości stan powietrza Emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych w powiecie grajewskim sukcesywnie maleje. Brak przekroczeń wartości dopuszczalnych w największych zakładach emitujących zanieczyszczenia do powietrza.	Słabo rozwinięta przesyłowa sieć ciepłna oraz sieć gazowa Tzw. „niska emisja” zanieczyszczeń pochodząca z lokalnych kotłowni. Wysoka emisja spalin związana z ruchem pojazdów na drodze krajowej nr 61.
Zagrożenia hałasem	Brak dużych zakładów przekraczających dopuszczalne normy hałasu Stosowanie skutecznych rozwiązań technicznych w zakresie ograniczania hałasu przemysłowego.	Niska jakość nawierzchni i stan infrastruktury drogowej. Powszechne występowanie przekroczeń wartości dopuszczalnych hałasu komunikacyjnego zarówno w porze dziennej i nocnej - w szczególności przy drodze krajowej nr 61.
Pola elektromagnetyczne	Brak przekroczeń dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych.	Niedostateczna edukacja.
Gospodarowanie wodami	Położenie części powiatu w obrębie Głównego Zbiornika Wód Podziemnych GZWP 217 Pradolina rzeki Biebrzy. Dobra jakość wód podziemnych przeznaczonych do celów komunalnych i przemysłowych.	Zły stan ekologiczny jednolitych części wód powierzchniowych. znaczące potrzeby w zakresie modernizacji obiektów i urządzeń melioracyjnych oraz w zakresie retencjonowania wody. Niska świadomość społeczna o zagrożeniach wód.

OBSZAR INTERWENCJI	MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Gospodarka wodno-ściekowa	<p>Wysoki stopień zwodociągowania gmin powiatu grajewskiego, który systematycznie wzrasta.</p> <p>Wszystkie miejscowości gminne w powiecie grajewskim posiadają oczyszczalnie ścieków.</p> <p>Dominującym sposobem oczyszczania ścieków jest ich oczyszczanie z podwyższonym usuwaniem biogenów (związków azotu i fosforu), co znacznie przyczynia się do ograniczenia antropopresji na środowisko wodne.</p>	<p>Niski stopień skanalizowania powiatu i bardzo powolne rozbudowywanie tego rodzaju instalacji.</p> <p>Gromadzenie ścieków w nieszczelnych szambach - brak pełnej kontroli nad szczelnością zbiorników bezodpływowych i gospodarowaniem nieczystościami płynnymi.</p>
Zasoby geologiczne	<p>Występowanie złóż kruszywa budowlanego (piasków i żwirów), torfów i kredy.</p>	<p>Mała zasobność eksploatowanych złóż surowców mineralnych.</p> <p>Negatywne oddziaływanie eksploatacji złóż surowców mineralnych na środowisko przyrodnicze, w tym: degradacja naturalnej rzeźby terenu i gleb, możliwe lokalne obniżenie poziomu wód gruntowych.</p> <p>Wzrost powierzchni gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji powstałych w wyniku eksploatacji surowców mineralnych</p> <p>Eksploatacja surowców poza koncesjami.</p>
Gleby	<p>Korzystne warunki do rozwoju agroturystyki i rolnictwa ekologicznego</p> <p>Dobre warunki naturalne pozwalające na rozwój produkcji rolniczo-warzywniczej i sadowniczej oraz innych upraw intensywnych.</p>	<p>56 % gleb powiatu grajewskiego jest kwaśnych i bardzo kwaśnych</p> <p>50 % gleb powiatu wymaga systematycznego - co około 4 lata - wapnowania</p>
Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów	<p>Wysokiej klasy składowisko odpadów, zabezpieczające potrzeby mieszkańców powiatu oraz gmin ościennych - Zakład Zagospodarowania Odpadów w Koszarówce w gminie Grajewo.</p>	<p>Niska świadomość ekologiczna mieszkańców pomimo wprowadzenia nowego systemu gospodarki odpadami komunalnymi wciąż istniejące zjawisko nielegalnych wysypisk.</p>
Zasoby przyrodnicze	<p>Mało przekształcone środowisko oraz wysokie walory przyrodnicze regionu</p> <p>Położenie na terenie „Zielonych Płuc Polski”</p> <p>Liczne powierzchniowe formy ochrony przyrody.</p> <p>Systematyczny wzrost lesistości w ostatnich latach.</p>	<p>Brak pełnej inwentaryzacji przyrodniczej obszaru powiatu.</p> <p>Brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla wielu obszarów.</p>
Zagrożenia poważnymi awariami	<p>Niewielka liczba zakładów szczególnie uciążliwych - degradujących środowisko.</p> <p>Spełnianie wymogów bezpieczeństwa przez zakłady znajdujące się na liście potencjalnych sprawców poważnych awarii.</p>	<p>Droga krajowa nr 61, obciążona bardzo dużym ruchem tranzytowym.</p> <p>Przewóz substancji niebezpiecznych transportem drogowym i kolejowym, trasami wyznaczonymi przez miejscowości.</p>

Źródło: Opracowanie własne EKOTON sp. z o. o.

Tab. 14. Analiza czynników zewnętrznych powiatu grajewskiego

OBSZAR INTERWENCJI	SZANSE	ZAGROŻENIA
Ochrona klimatu i jakości powietrza	<p>rozwój odnawialnych źródeł energii</p> <p>Realizacja strategii i programów w zakresie ochrony powietrza i klimatu</p> <p>Systematyczna modernizacja kotłowni i wprowadzanie nowoczesnych, przyjaznych środowisku, systemów grzewczych</p>	Nasilająca się konkurencja sąsiednich samorządów o korzystanie ze środków unijnych
Zagrożenia hałasem	Poprawa układów komunikacyjnych (drogi)	<p>Wzrastające natężenie ruchu drogowego</p> <p>Niski stan techniczny dróg, powodujący zagrożenie bezpieczeństwa, obniżenie komfortu jazdy, zwiększoną presją na środowisko.</p> <p>Brak środków finansowych na inwestycje zmierzające do poprawy stanu środowiska akustycznego.</p>
Pola elektromagnetyczne	Brak	Brak
Gospodarowanie wodami	<p>Zatwierdzenie i wdrożenie dokumentów planistycznych dotyczących gospodarowania wodami dorzeczy i regionów wodnych,</p> <p>Racjonalne i oszczędne gospodarowanie wodą</p> <p>Dofinansowanie zadań z zakresu gospodarowania wodami ze środków UE, innych źródeł zewnętrznych i budżetu państwa</p>	<p>Niestabilność i niespójność przepisów prawnych, ciągle trwający proces implementacji prawa UE</p> <p>Niewłaściwa gospodarka nawozowa i zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych.</p> <p>Niedobór środków finansowych,</p> <p>Wystąpienie katastrofalnych zjawisk pogodowych (długich okresów bezdeszczowych, gwałtownych burz) - wzrost zagrożenia suszą lub powodzią</p>
Gospodarka wodno-ściekowa	<p>Postęp naukowy i techniczny w zakresie technologii oczyszczania wód i ścieków oraz uzdatniania wody</p> <p>Budowa nowych, rozbudowa oraz modernizacja istniejących oczyszczalni ścieków oraz rozbudowa systemu kanalizacji ze źródeł zewnętrznych (środki UE) lub budżetu państwa.</p>	<p>Niestabilność i niespójność przepisów prawnych, ciągle trwający proces implementacji prawa UE</p> <p>Nasilająca się konkurencja sąsiednich samorządów o korzystanie ze środków unijnych</p>
Zasoby geologiczne	<p>Nowoczesne technologie pozyskiwania surowców</p> <p>Rozwój firm budowlanych w oparciu o istniejące zasoby kopalin.</p> <p>Ochrona kopalin w planach zagospodarowania przestrzennego</p> <p>Położenie nacisku na rekultywację terenów po zakończonych eksploatacjach kopalin</p>	<p>Sprzeczność interesów państwowych, lokalnych i inwestorów.</p> <p>Nadmierna i niekontrolowana eksploatacja złóż surowców.</p>
Gleby	<p>Walory regionu umożliwiają tworzenie gospodarstw ekologicznych i rozwoju agroturystyki</p> <p>Specjalizacja w produkcji rolnej</p> <p>Tworzenie grup producenckich</p> <p>Stosowanie Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej</p> <p>Realizacja programów rolnośrodowiskowych.</p>	<p>Intensyfikacja produkcji rolnej prowadząca do wzrostu degradacji gleb.</p> <p>Brak stosowania racjonalnych rozwiązań unieszkodliwiania odchodów zwierzęcych w gospodarstwach wysokotowarowych.</p> <p>Niedobór środków finansowych</p>

OBSZAR INTERWENCJI	SZANSE	ZAGROŻENIA
Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów	<p>Rozwój systemu gospodarki odpadami.</p> <p>Możliwość wykorzystania odpadów z rolnictwa do produkcji biogazu.</p> <p>Edukacja ekologiczna w zakresie minimalizacji wytwarzania odpadów oraz właściwego postępowania z odpadami.</p> <p>Aktywizacja społeczeństwa do walki z patologiami w zakresie wytwarzania i zbiórki odpadów.</p>	<p>Nieosiągnięcie wskaźników związanych z odzyskiem i recyklingiem odpadów.</p> <p>Brak zaangażowania społeczeństwa w działania na rzecz ograniczenia ilości powstających odpadów w gospodarstwach domowych.</p> <p>Niedobór środków finansowych.</p>
Zasoby przyrodnicze	<p>Wsparcie opracowania planów i realizacji zadań ochronnych ze środków budżetu państwa, UE i innych zewnętrznych źródeł finansowania.</p> <p>Doskonalenie aktów normatywnych w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu.</p> <p>Realizacja gospodarki leśnej w oparciu o plan urządzenia lasów, uproszczony plan urządzenia lasów lub inwentaryzację stanu lasów</p>	<p>Niedobór środków finansowych,</p> <p>Wystąpienie katastrofalnych zjawisk pogodowych (w szczególności suszy hydrologicznej),</p> <p>Inwazje obcych gatunków i dalszy wzrost liczebności problematycznych gatunków rodzimych</p> <p>Zagrożenia pożarowe lasów</p> <p>Brak rozwoju infrastruktury związanej z kanalizacją ruchu turystycznego powodujący niekontrolowaną presję turystyki na środowisko</p> <p>Ograniczenia dla rozwoju działalności gospodarczej wynikające z występowania obszarów prawnie chronionych</p>
Zagrożenia poważnymi awariami	<p>Rozwój nowych technologii służących zapobieganiu awariom instalacji przemysłowych.</p> <p>Rozwój dostępnych technik i technologii do likwidacji skutków awarii.</p>	<p>Transport substancji niebezpiecznych przez teren powiatu, stanowi zagrożenie dla ludności i środowiska przyrodniczego.</p> <p>Niedobór środków finansowych.</p>

Źródło: opracowanie własne EKOTON sp. z o. o.

5. CELE PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA, ZADANIA I ICH FINANSOWANIE

5.1. Spójność z dokumentami strategicznymi i programowymi

„Program ochrony środowiska powiatu grajewskiego na lata 2016 - 2023” stworzony jest w oparciu o cele zawarte w dokumentach strategicznych kraju i województwa oraz planów i programów powiatowych. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych wyższego szczebla oraz z opracowań powiatowych posłużyły do wyznaczenia celów i kierunków ochrony środowiska niniejszego Programu, który jest z nimi kompatybilny. Główne założenia tych dokumentów zostały opisane poniżej.

5.1.1. Dokumenty krajowe

STRATEGIA „BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE I ŚRODOWISKO PERSPEKTYWA DO 2020 R.”

Celem głównym „*Strategii Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko*” jest zapewnienie wysokiej jakości życia obecnych i przyszłych pokoleń z uwzględnieniem ochrony środowiska oraz stworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju nowoczesnego sektora energetycznego, zdolnego zapewnić Polsce bezpieczeństwo energetyczne oraz konkurencyjną i efektywną gospodarkę. Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko stanowi odpowiedź na najważniejsze wyzwania stojące przed Polską w perspektywie do 2020 r. w zakresie środowiska i energetyki, które zostały zdefiniowane jako priorytety krajowe w Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju (DSRK) do 2030 roku, jak i w średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020. Cele i działania zaplanowane w BEiŚ są także zgodne z celami strategii Europa 2020. W zakresie energetyki zgodność ta dotyczy pięciu priorytetów strategii energetycznej UE, tj. podniesienia efektywności energetycznej w Europie, utworzenia zintegrowanego, ogólnoeuropejskiego rynku energii, nadania szerszych uprawnień konsumentom i uzyskania najwyższego poziomu bezpieczeństwa i niezawodności, wzmocnienia przywództwa Europy w zakresie technologii energetycznych i innowacji, a także wzmocnienia zewnętrznego wymiaru rynku energii UE. W zakresie polityk środowiskowych BEiŚ jest zgodne z podejściem UE prezentowanym w jednej z inicjatyw przewodnich strategii Europa 2020 – Europa efektywnie korzystająca z zasobów.

Celem głównym „*Strategii Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko*” jest zapewnienie wysokiej jakości życia obecnych i przyszłych pokoleń z uwzględnieniem ochrony środowiska oraz stworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju nowoczesnego sektora energetycznego, zdolnego zapewnić Polsce bezpieczeństwo energetyczne oraz konkurencyjną i efektywną gospodarkę.

Przedstawione w niniejszej strategii działania umożliwią, w połączeniu z pozostałymi zintegrowanymi strategiami, przezwyciężenie barier wzrostu, hamujących potencjał rozwojowy Polski, przyczyniając się w konsekwencji do wzmocnienia pozycji naszego kraju na arenie międzynarodowej.

Cel główny BEiŚ realizowany będzie przez cele szczegółowe i kierunki interwencji:

Cel 1. Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska

- Kierunek interwencji 1.1. Racjonalne i efektywne gospodarowanie zasobami kopalin,
- Kierunek interwencji 1.2. Gospodarowanie wodami dla ochrony przed powodzią, suszą i deficytem wody,

- Kierunek interwencji 1.3. Zachowanie bogactwa różnorodności biologicznej, w tym wielofunkcyjna gospodarka leśna,
- Kierunek interwencji 1.4. Uporządkowanie zarządzania przestrzenią.

Cel 2. Zapewnienie gospodarce krajowej bezpiecznego i konkurencyjnego zaopatrzenia w energię

- Kierunek interwencji 2.1. Lepsze wykorzystanie krajowych zasobów energii,
- Kierunek interwencji 2.2. Poprawa efektywności energetycznej,
- Kierunek interwencji 2.6. Wzrost znaczenia rozproszonych, odnawialnych źródeł energii,
- Kierunek interwencji 2.7. Rozwój energetyczny obszarów podmiejskich i wiejskich,
- Kierunek interwencji 2.8. Rozwój systemu zaopatrywania nowej generacji pojazdów wykorzystujących paliwa alternatywne.

Cel 3. Poprawa stanu środowiska

- Kierunek interwencji 3.1. Zapewnienie dostępu do czystej wody dla społeczeństwa i gospodarki,
- Kierunek interwencji 3.2. Racjonalne gospodarowanie odpadami, w tym wykorzystanie ich na cele energetyczne,
- Kierunek interwencji 3.3. Ochrona powietrza, w tym ograniczenie oddziaływania energetyki,
- Kierunek interwencji 3.4. Wspieranie nowych i promocja polskich technologii energetycznych i środowiskowych,
- Kierunek interwencji 3.5. Promowanie zachowań ekologicznych oraz tworzenie warunków do powstawania zielonych miejsc pracy.

POLITYKA EKOLOGICZNA PAŃSTWA W LATACH 2009 - 2012 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2016

Określa cele i priorytety ekologiczne, poprzez które wskazuje kierunek działań koniecznych dla zapewnienia właściwej ochrony środowisku naturalnemu. Według PEP najważniejsze działania priorytetowe na najbliższe lata, to m.in.:

- uporządkowanie gospodarki odpadami w tym zamknięcie składowisk odpadów nie spełniających wymogów UE,
- wprowadzenie w życie tzw. zielonych zamówień,
- wzmocnienie kadry inspekcji ochrony środowiska, która usprawni ochronę środowiska i pozwoli na kontrolę przestrzegania prawa,
- wspieranie platform technologicznych i ekoinnowacyjności w ochronie środowiska,
- przywrócenie podstawowej roli miejscowym planom zagospodarowania przestrzennego jako podstawy lokalizacji inwestycji,
- opracowanie krajowej strategii ochrony gleb,
- ochrona atmosfery (w tym realizacja założeń dyrektywy unijnej CAFE, dotyczącej ograniczenia emisji pyłów),
- ochrona wód (w tym redukcja o 75 % ładunku azotu i fosforu w oczyszczanych ściekach komunalnych),
- modernizacja systemu energetycznego,
- ochrona przed hałasem (w tym sporządzanie map akustycznych dla wszystkich miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców i opracowania programów ochrony środowiska przed hałasem),
- działania związane z nadzorem nad chemikaliami dopuszczonymi na rynek.

II POLITYKA EKOLOGICZNA PAŃSTWA (DOKUMENT Z PERSPEKTYWĄ DO 2025 ROKU)

Wiodącą zasadą polityki ekologicznej jest zasada zrównoważonego rozwoju, uzupełniona szeregiem zasad pomocniczych i konkretyzujących, które znalazły zastosowanie w rozwiniętych demokracjach. Program stanowi realizację poniższych zasad polityki ekologicznej państwa w skali powiatu, które odzwierciedlają tendencje europejskiej polityki ekologicznej:

- zasada przezorności,
- zasada wysokiego poziomu ochrony środowiska,
- zasada równego dostępu do środowiska przyrodniczego,
- zasada regionalizacji,
- zasada uspołecznienia,
- zasada "zanieczyszczający płaci",
- zasada prewencji,
- zasada stosowania najlepszych dostępnych technik (BAT),
- zasada subsydiarności,
- zasada klauzul,
- zasada skuteczności ekologicznej i efektywności ekonomicznej.

DŁUGOOKRESOWA STRATEGIA ROZWOJU KRAJU. POLSKA 2030. TRZECIA FALA NOWOCZESNOŚCI

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju - Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności jest dokumentem określającym główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno - gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju. Stanowi najszerszy i najbardziej ogólny element nowego systemu zarządzania rozwojem kraju, którego założenia zostały określone w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju kraju oraz przyjętym przez Radę Ministrów 27 kwietnia 2009 r. dokumencie Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski. Uzupełnieniem ramy strategicznej rozwoju Polski do 2030 roku jest Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 16 marca 2012 r.

Główne cele środowiskowe i kierunki interwencji Strategii to:

Cel 7 - Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz ochrona i poprawa stanu środowiska

- Modernizacja infrastruktury i bezpieczeństwo energetyczne,
- Modernizacja sieci elektroenergetycznych i ciepłowniczych,

- Realizacja programu inteligentnych sieci w elektroenergetyce,
- Wzmocnienie roli odbiorców finalnych w zarządzaniu zużyciem energii,
- Stworzenie zachęt przyspieszających rozwój zielonej gospodarki,
- Zwiększenie poziomu ochrony środowiska,

Cel 8 - Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych

- Rewitalizacja obszarów problemowych w miastach,
- Stworzenie warunków sprzyjających tworzeniu pozarolniczych miejsc pracy na wsi i zwiększaniu mobilności zawodowej na linii obszary wiejskie - miasta,
- Zrównoważony wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego zapewniający bezpieczeństwo żywnościowe oraz stymulujący wzrost pozarolniczego zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich,
- Wprowadzenie rozwiązań prawno-organizacyjnych stymulujących rozwój miast,

Cel 9 - Zwiększenie dostępności terytorialnej Polski

- Udrożnienie obszarów miejskich i metropolitarnych poprzez utworzenie zrównoważonego, spójnego i przyjaznego użytkownikom systemu transportowego.

STRATEGIA ROZWOJU KRAJU 2020

Strategia Rozwoju Kraju 2020 (SRK) to główna strategia rozwojowa Polski do 2020 r. Wskazuje najważniejsze zadania państwa, które należy zrealizować w najbliższych latach, by przyspieszyć rozwój Polski, orientacyjny harmonogram oraz sposób finansowania zaplanowanych działań. Strategia proponuje podejście dwukierunkowe, polegające na usuwaniu barier i słabości polskiej gospodarki oraz wykorzystaniu jej mocnych stron. SRK wyznacza trzy obszary, na których powinny zostać skoncentrowane fundusze na politykę rozwoju:

- konkurencyjna gospodarka,

- spójność społeczna i terytorialna,
- sprawne i efektywne państwo.

Główne cele środowiskowe i kierunki interwencji Strategii to:

Obszar strategiczny I. Sprawne i efektywne państwo

- Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem - Priorytetowy kierunek interwencji I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego,
- Cel I.3. Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela - Priorytetowy kierunek interwencji I.3.3. Zwiększenie bezpieczeństwa obywatela,

Obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka

- Cel II.2. Wzrost wydajności gospodarki - Priorytetowy kierunek interwencji II.2.3. Zwiększenie konkurencyjności i modernizacja sektora rolno-spożywczego,
- Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych - Priorytetowy kierunek interwencji II.5.2. Upowszechnienie wykorzystania technologii cyfrowych,
- Cel II.6. Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko - Priorytetowe kierunki interwencji: II.6.1. Racjonalne gospodarowanie zasobami, II.6.2. Poprawa efektywności energetycznej, II.6.3. Zwiększenie dywersyfikacji dostaw paliw i energii, II.6.4. Poprawa stanu środowiska, II.6.5. Adaptacja do zmian klimatu,
- Cel II.7. Zwiększenie efektywności transportu - Priorytetowe kierunki interwencji: II.7.1. Zwiększenie efektywności zarządzania w sektorze transportowym, II.7.2. Modernizacja i rozbudowa połączeń transportowych, II.7.3. Udrożnienie obszarów miejskich,

Obszar strategiczny III. Spójność społeczna i terytorialna

- Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych - Priorytetowy kierunek interwencji III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych,
- Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych - Priorytetowe kierunki interwencji: III.3.1.

Tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i finansowych dla realizacji działań rozwojowych w regionach, III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich, III.3.3. Tworzenie warunków dla rozwoju ośrodków regionalnych, subregionalnych i lokalnych oraz wzmacniania potencjału obszarów wiejskich, III.3.4. Zwiększenie spójności terytorialnej.

STRATEGIA INNOWACYJNOŚCI I EFEKTYWNOŚCI GOSPODARKI „DYNAMICZNA POLSKA 2020”

Głównym założeniem SIEG jest przygotowanie odpowiednich warunków funkcjonowania polskich przedsiębiorstw oraz sektora nauki i administracji, które pozwolą zwiększyć konkurencyjność i innowacyjność naszej gospodarki. Strategia zakłada dostosowanie otoczenia regulacyjnego i finansowego do potrzeb innowacyjnej i efektywnej gospodarki, stymulowanie innowacyjności poprzez wzrost efektywności wiedzy i pracy, wzrost efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i surowców, wzrost umiędzynarodowienia polskiej gospodarki.

Główne cele środowiskowe i kierunki interwencji Strategii to:

Cel 1: Dostosowanie otoczenia regulacyjnego i finansowego do potrzeb innowacyjnej i efektywnej gospodarki

- Kierunek działań 1.2. Koncentracja wydatków publicznych na działaniach prorozwojowych i innowacyjnych: Działanie 1.2.3. Identyfikacja i wspieranie rozwoju obszarów i technologii o największym potencjale wzrostu, Działanie 1.2.4. Wspieranie różnych form innowacji, Działanie 1.2.5. Wspieranie transferu wiedzy i wdrażania nowych/nowoczesnych technologii w gospodarce (w tym technologii środowiskowych),
- Kierunek działań 1.3. Uproszczenie, zapewnienie spójności i przejrzystości systemu danin publicznych mające na względzie potrzeby efektywnej i innowacyjnej gospodarki: Działanie 1.3.2. Eliminacja szkodliwych subsydiów i racjonalizacja ulg podatkowych,

Cel 3: Wzrost efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i surowców

- Kierunek działań 3.1. Transformacja systemu społeczno-gospodarczego na tzw. „bardziej zieloną ścieżkę”, zwłaszcza ograniczanie energo- i materiałochłonności gospodarki: Działanie 3.1.1. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonej produkcji i konsumpcji oraz zrównoważonej polityki przemysłowej, Działanie 3.1.2. Podnoszenie społecznej świadomości i poziomu wiedzy na temat wyzwań zrównoważonego rozwoju i

zmian klimatu, Działanie 3.1.3. Wsparcie potencjału badawczego oraz eksportowego w zakresie technologii środowiskowych, ze szczególnym uwzględnieniem niskoemisyjnych technologii węglowych (CTW), Działanie 3.1.4. Promowanie przedsiębiorczości typu „business & biodiversity”, w szczególności na obszarach zagrożonych peryferyjnością,

- Kierunek działań 3.2. Wsparcie rozwoju zrównoważonego budownictwa na etapie planowania, projektowania, wznoszenia budynków oraz zarządzania nimi przez cały cykl życia: Działanie 3.2.1. Poprawa efektywności energetycznej i materiałowej przedsięwzięć architektoniczno-budowlanych oraz istniejących zasobów, Działanie 3.2.2. Stosowanie zasad zrównoważonej architektury.

STRATEGIA ROZWOJU TRANSPORTU DO 2020 ROKU (Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 ROKU)

Jest to dokument, który wyznacza najważniejsze kierunki rozwoju transportu w Polsce. Strategia dotyczy wszystkich sektorów transportu: drogowego, kolejowego, lotniczego, morskiego i wodnego śródlądowego, miejskiego oraz intermodalnego. Strategia uwzględnia priorytety różnych polityk Unii Europejskiej - transportowej, regionalnej, innowacyjnej oraz ochrony środowiska.

Główne cele środowiskowe i kierunki interwencji Strategii to:

Cel strategiczny 1. Stworzenie zintegrowanego systemu transportowego

- Cel szczegółowy 1. Stworzenie nowoczesnej i spójnej sieci infrastruktury transportowej,
- Cel szczegółowy 4. Ograniczanie negatywnego wpływu transportu na środowisko,

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA NA LATA 2012-2020

Głównym celem opracowania SZRWIR jest określenie kluczowych kierunków rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w perspektywie do 2020 r., a tym samym właściwe adresowanie zakresu interwencji publicznych finansowanych ze środków krajowych i wspólnotowych. Długookresowy cel główny działań służących rozwojowi obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa zdefiniowano w strategii w następujący sposób: poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i

potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju. Działania strategii wychodzą naprzeciw nowym wyzwaniom cywilizacyjnym, w tym m.in. takim jak: starzenie się społeczeństw, zmiany klimatu, wymiana pokoleń, rozwój technologii informacyjnych, mobilność zawodowa i terytorialna oraz wpływ sytuacji demograficznej na świecie na bezpieczeństwo żywnościowe.

Główne cele środowiskowe i kierunki interwencji Strategii to:

Cel szczegółowy 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej

- Priorytet 2.1. Rozwój infrastruktury gwarantującej bezpieczeństwo energetyczne, sanitarne i wodne na obszarach wiejskich - Kierunki interwencji: 2.1.1. Modernizacja sieci przesyłowych i dystrybucyjnych energii elektrycznej, 2.1.2. Dywersyfikacja źródeł wytwarzania energii elektrycznej, 2.1.3. Rozbudowa i modernizacja ujęć wody i sieci wodociągowej, 2.1.4. Rozbudowa i modernizacja sieci kanalizacyjnej i oczyszczalni ścieków, 2.1.5. Rozwój systemów zbiórki, odzysku i unieszkodliwiania odpadów, 2.1.6. Rozbudowa sieci przesyłowej i dystrybucyjnej gazu ziemnego,
- Priorytet 2.2. Rozwój infrastruktury transportowej gwarantującej dostępność transportową obszarów wiejskich - Kierunki interwencji: 2.2.1. Rozbudowa i modernizacja lokalnej infrastruktury drogowej i kolejowej, 2.2.2. Tworzenie powiązań lokalnej sieci drogowej z siecią dróg regionalnych, krajowych, ekspresowych i autostrad, 2.2.3. Tworzenie infrastruktury węzłów przesiadkowych, transportu kołowego i kolejowego,
- Priorytet 2.5. Rozwój infrastruktury bezpieczeństwa na obszarach wiejskich - Kierunek interwencji: 2.5.1. Rozwój infrastruktury wodno-melioracyjnej i innej łagodzącej zagrożenia naturalne,

Cel szczegółowy 3. Bezpieczeństwo żywnościowe

- Priorytet 3.2. Wytwarzanie wysokiej jakości, bezpiecznych dla konsumentów produktów rolno-spożywczych - Kierunek interwencji: 3.2.2. Wsparcie wytwarzania wysokiej jakości produktów rolno-spożywczych, w tym produktów wytwarzanych metodami integrowanymi, ekologicznymi oraz tradycyjnymi metodami produkcji z lokalnych surowców i zasobów oraz produktów rybnych,
- Priorytet 3.4. Podnoszenie świadomości i wiedzy producentów oraz konsumentów w zakresie produkcji rolno-spożywczej i zasad żywienia -

Kierunek interwencji: 3.4.3. Wsparcie działalności innowacyjnej ukierunkowanej na zmiany wzorców produkcji i konsumpcji,

Cel szczegółowy 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich

- Priorytet 5.1. Ochrona środowiska naturalnego w sektorze rolniczym i różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich - Kierunki interwencji: 5.1.1. Ochrona różnorodności biologicznej, w tym unikalnych ekosystemów oraz flory i fauny związanych z gospodarką rolną i rybacką, 5.1.2. Ochrona jakości wód, w tym racjonalna gospodarka nawozami i środkami ochrony roślin, 5.1.3. Racjonalne wykorzystanie zasobów wodnych na potrzeby rolnictwa i rybactwa oraz zwiększanie retencji wodnej, 5.1.4. Ochrona gleb przed erozją, zakwaszeniem, spadkiem zawartości materii organicznej i zanieczyszczeniem metalami ciężkimi, 5.1.5. Rozwój wiedzy w zakresie ochrony środowiska rolniczego i różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich i jej upowszechnianie,
- Priorytet 5.2. Kształtowanie przestrzeni wiejskiej z uwzględnieniem ochrony krajobrazu i ładu przestrzennego - Kierunki interwencji: 5.2.1. Zachowanie unikalnych form krajobrazu rolniczego, 5.2.2. Właściwe planowanie przestrzenne, 5.2.3. Racjonalna gospodarka gruntami,
- Priorytet 5.3. Adaptacja rolnictwa i rybactwa do zmian klimatu oraz ich udział w przeciwdziałaniu tym zmianom (mitygacji) - Kierunki interwencji: 5.3.1. Adaptacja produkcji rolnej i rybackiej do zmian klimatu, 5.3.2. Ograniczenie emisji gazów cieplarnianych w rolnictwie i całym łańcuchu rolno-żywnościowym, 5.3.3. Zwiększenie sekwestracji węgla w glebie i biomase wytwarzanej w rolnictwie, 5.3.4. Badania w zakresie wzajemnego oddziaływania rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa na zmiany klimatu, 5.3.5. Upowszechnianie wiedzy w zakresie praktyk przyjaznych klimatowi wśród konsumentów i producentów rolno-spożywczych,
- Priorytet 5.4. Zrównoważona gospodarka leśna i łowiecka na obszarach wiejskich - Kierunki interwencji: 5.4.1. Racjonalne zwiększenie zasobów leśnych, 5.4.2. Odbudowa drzewostanów po zniszczeniach spowodowanych katastrofami naturalnymi, 5.4.3. Zrównoważona gospodarka łowiecka służąca ochronie środowiska oraz rozwojowi rolnictwa i rybactwa, 5.4.4. Wzmacnianie publicznych funkcji lasów,
- Priorytet 5.5. Zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich - Kierunki interwencji: 5.5.1. Racjonalne wykorzystanie

rolniczej i rybackiej przestrzeni produkcyjnej do produkcji energii ze źródeł odnawialnych, 5.5.2. Zwiększenie dostępności cenowej i upowszechnienie rozwiązań w zakresie odnawialnych źródeł energii wśród mieszkańców obszarów wiejskich

STRATEGIA „SPRAWNE PAŃSTWO 2020”

Strategia Sprawne Państwo jest jedną z dziewięciu zintegrowanych strategii sektorowych do roku 2020. Najważniejsze założenia strategii to efektywna i sprawna administracja, otwarta na współpracę z obywatelem, i tworząca dobre prawo. Najważniejszymi cechami sprawnego państwa, zapisanymi w strategii są przejrzystość (np. prawa i procedury), efektywność (np. komunikacja i wymiana dokumentów), szeroka współpraca (między rządem, samorządem terytorialnym i organizacjami pozarządowymi), zaangażowanie i uczestnictwo obywateli w procesie podejmowania decyzji przez administrację publiczną.

U podstaw strategii leży budowanie „państwa optimum” - takiego, które odpowiada na potrzeby obywateli, nie zwleka z regulacjami, ale i też ich nie nadużywa. Taki model zakłada podniesienie efektywności administracji publicznej z korzyścią dla klienta administracji i szeroką współpracę - razem z obywatelem - przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii.

Główne cele środowiskowe i kierunki interwencji Strategii to:

Cel 3. Skuteczne zarządzanie i koordynacja działań rozwojowych

- Kierunek interwencji 3.2. Skuteczny system zarządzania rozwojem kraju - Przedsięwzięcia: 3.2.1. Wprowadzenie mechanizmów zapewniających spójność programowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego, 3.2.2. Zapewnienie ładu przestrzennego, 3.2.3. Wspieranie rozwoju wykorzystania informacji przestrzennej z wykorzystaniem technologii cyfrowych,

Cel 5. Efektywne świadczenie usług publicznych

- Kierunek interwencji 5.2. Ochrona praw i interesów konsumentów - Przedsięwzięcie 5.2.3. Wzrost świadomości uczestników obrotu o przysługujących konsumentom prawach oraz stymulacja aktywności konsumenckiej w obszarze ochrony tych praw,
- Kierunek interwencji 5.5. Standaryzacja i zarządzanie usługami publicznymi, ze szczególnym uwzględnieniem technologii cyfrowych - Przedsięwzięcie 5.5.2. Nowoczesne zarządzanie usługami publicznymi,

Cel 7. Zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa i porządku publicznego

- Kierunek interwencji 7.5. Doskonalenie systemu zarządzania kryzysowego - Przedsięwzięcie 7.5.1. Usprawnienie działania struktur zarządzania kryzysowego,

STRATEGIA ROZWOJU SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ 2022

Za cel główny SRSBN RP uznano wzmocnienie efektywności i spójności systemu bezpieczeństwa narodowego, rozumianego jako synergia wysiłków poszczególnych organów, instytucji i służb państwowych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa do identyfikacji i eliminacji źródeł, przejawów oraz skutków zagrożeń bezpieczeństwa narodowego. Efektywność zostanie osiągnięta poprzez podnoszenie sprawności zasadniczych elementów systemu bezpieczeństwa narodowego. Służyć temu będzie realizacja celu pierwszego Kształtowanie stabilnego międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa w wymiarze regionalnym i globalnym, celu drugiego Umocnienie zdolności państwa do obrony oraz celu trzeciego Rozwój odporności na zagrożenia bezpieczeństwa narodowego. Osiągnięcie spójności nastąpi poprzez realizację celu czwartego Zwiększenie integracji polityk publicznych z polityką bezpieczeństwa i celu piątego Tworzenie warunków do rozwoju zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego.

Osiągnięcie celu głównego zagwarantuje lepszą realizację interesów narodowych. Przyczyni się także do osiągnięcia odpowiedniego pod względem ilościowym i jakościowym potencjału państwa, który umożliwi zachowanie wpływu na rzeczywistość międzynarodową i przebieg procesów wewnętrznych oraz stymulację pozytywnych tendencji ewolucyjnych w kraju i poza nim.

Główne cele środowiskowe i kierunki interwencji Strategii to:

Cel 3. Rozwój odporności na zagrożenia bezpieczeństwa narodowego

- Priorytet 3.1. Zwiększanie odporności infrastruktury krytycznej - Kierunek interwencji 3.1.3. Zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania energetyki jądrowej w Polsce,

Cel 4. Zwiększenie integracji polityk publicznych z polityką bezpieczeństwa

- Priorytet 4.1. Integracja rozwoju społeczno-gospodarczego i bezpieczeństwa narodowego - Kierunki interwencji; 4.1.1. Wzmocnienie relacji między rozwojem regionalnym kraju a polityką obronną, 4.1.2.

Koordinacja działań i procedur planowania przestrzennego uwzględniających wymagania obronności i bezpieczeństwa państwa, 4.1.3.
Wspieranie rozwoju infrastruktury przez sektor bezpieczeństwa, 4.1.4.
Wspieranie ochrony środowiska przez sektor bezpieczeństwa,

KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO 2010-2020: REGIONY, MIASTA, OBSZARY WIEJSKIE

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie (KSRR) to rządowa wizja rozwoju polskich regionów do 2020 roku. Określa najważniejsze wyzwania, założenia i cele polityki regionalnej państwa. Wyznacza też zasady i mechanizmy współpracy pomiędzy rządem a samorządami wojewódzkimi oraz koordynacji działań obu szczebli. Najważniejszym celem KSRR jest wykorzystanie specyficznych atutów (tzw. potencjałów rozwojowych), które ma każdy obszar Polski, dla osiągnięcia celów rozwoju kraju - wzrostu, zatrudnienia i spójności. Chodzi o politykę rozwoju „szytą na miarę” konkretnej części naszego kraju. Środki na rozwój trzeba inwestować tak, by wspierały mocne stron danego obszaru, dawały szansę na wzrost gospodarczy i większe zatrudnienie oraz niwelowały różnice w poziomie rozwoju. Polskie regiony mają być po prostu lepszym miejscem do życia. Ten cel ma charakter ponadczasowy i nie odnosi się tylko do 2020 roku, czyli czasu obowiązywania strategii.

Główne cele środowiskowe i kierunki interwencji Strategii to:

Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów

- Kierunek działań 1.1. Wzmacnianie funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich i integracja ich obszarów funkcjonalnych - Działania: 1.1.1. Warszawa - stolica państwa, 1.1.2. Pozostałe ośrodki wojewódzkie,
- Kierunek działań 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji na obszary poza ośrodkami wojewódzkimi - Działania: 1.2.1. Zwiększanie dostępności komunikacyjnej wewnątrz regionów, 1.2.2. Wspieranie rozwoju i znaczenia miast subregionalnych, 1.2.3. Pełniejsze wykorzystanie potencjału rozwojowego obszarów wiejskich,
- Kierunek działań 1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw - działania tematyczne - Działania: 1.3.5. Dywersyfikacja źródeł i efektywne wykorzystanie energii oraz reagowanie na zagrożenia naturalne, 1.3.6. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego

Cel 2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych

- Kierunek działań 2.2. Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe - Działania: 2.2.3. Zwiększanie dostępności i jakości usług komunikacyjnych, 2.2.4. Usługi komunalne i związane z ochroną środowiska,
- Kierunek działań 2.3. Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze,
- Kierunek działań 2.4. Przewyższanie niedogodności związanych z położeniem obszarów przygranicznych, szczególnie wzdłuż zewnętrznych granic UE,
- Kierunek działań 2.5. Zwiększanie dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich na obszarach o najniższej dostępności,

STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU LUDZKIEGO 2020

Głównym celem SRKL jest rozwijanie kapitału ludzkiego poprzez wydobywanie potencjałów osób w taki sposób, by mogły w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym na wszystkich etapach życia. Poza celem głównym w SRKL wyznaczono pięć celów szczegółowych:

- wzrost zatrudnienia;
- wydłużenie aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych;
- poprawa sytuacji osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- poprawa zdrowia obywateli oraz podniesienie efektywności opieki zdrowotnej;
- podniesienie poziomu kompetencji i kwalifikacji obywateli.

Realizacja celu głównego oraz celów szczegółowych SRKL odbywać się będzie poprzez działania podejmowane na różnych etapach życia: od wczesnego dzieciństwa, poprzez edukację szkolną, edukację na poziomie wyższym, okres aktywności zawodowej i rodzicielstwa, do starości.

Główne cele środowiskowe i kierunki interwencji Strategii to:

- Cel szczegółowy 4. Poprawa zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej - Kierunek interwencji - kształtowanie zdrowego stylu życia poprzez promocję zdrowia, edukację zdrowotną oraz prośrodowiskową oraz działania wspierające dostęp do zdrowej i bezpiecznej żywności.

STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO 2020

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego opiera się na przekonaniu, iż kapitał społeczny jest ważnym czynnikiem rozwoju kraju, wymagającym wzmocnienia. Podejmowane działania powinny przyczyniać się do wzrostu wzajemnego zaufania Polaków i sprzyjać poprawie zaufania do instytucji i organów państwa. Ważnym elementem inicjowanych zmian powinno być wzmocnianie gotowości Polaków do działania na rzecz dobra wspólnego. Szeroka diagnoza przygotowana dla potrzeb SRKS stanowiła podstawę dla wyodrębnienia czterech obszarów kluczowych, w których w najbliższych latach konieczna jest interwencja państwa, realizowana w partnerskim współdziałaniu z obywatelami. Są to: postawy i kompetencje społeczne, współdziałanie i partycypacja społeczna, komunikacja społeczna, kultura i kreatywność.

Główne cele środowiskowe i kierunki interwencji Strategii to:

Cel szczegółowy 4. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego

- Priorytet Strategii 4.1. Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej - Kierunek działań 4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,

POLITYKA ENERGETYCZNA POLSKI DO 2030 ROKU

PEP to syntetyczny dokument ramowy, który koncentruje się na określeniu głównych kierunków rozwoju i modernizacji szeroko rozumianego sektora energetyki. Zestaw priorytetowych kierunków działania uzupełniono i przedstawia się on następująco:

I. Poprawa efektywności energetycznej;

II. Wzrost bezpieczeństwa dostaw paliw i energii;

III. Dywersyfikacja struktury wytwarzania energii elektrycznej poprzez wprowadzenie energetyki jądrowej;

IV. Rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym biopaliw;

V. Rozwój konkurencyjności rynków paliw i energii;

VI. Ograniczanie oddziaływania energetyki na środowisko.

Sześć wyżej wymienionych podstawowych kierunków zmian w sektorze energetycznym określa pola działań jakie mają być podejmowane dla osiągnięcia celów głównych dokumentu - w tym w szczególności wzrostu bezpieczeństwa energetycznego kraju - z uwzględnieniem założeń polityki energetycznej UE oraz zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i wymogami ochrony środowiska. W tym kontekście polityka energetyczna służyć ma zapewnieniu rozwoju zabezpieczającego potrzeby energetyczne obecnego pokolenia bez stwarzania zagrożenia niewystarczającej podaży energii dla przyszłych pokoleń, w tym rozwoju infrastruktury przesyłowej, dystrybucyjnej oraz magazynowej paliw i energii.

Główne cele środowiskowe i kierunki interwencji Strategii to:

Kierunek - poprawa efektywności energetycznej

- Cel główny - dążenie do utrzymania zeroenergetycznego wzrostu gospodarczego, tj. rozwoju gospodarki następującego bez wzrostu zapotrzebowania na energię pierwotną,
- Cel główny - konsekwentne zmniejszanie energochłonności polskiej gospodarki do poziomu UE-15,

Kierunek - wzrost bezpieczeństwa dostaw paliw i energii

- Cel główny - racjonalne i efektywne gospodarowanie złożami węgla, znajdującymi się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- Cel główny - zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego kraju poprzez dywersyfikację źródeł i kierunków dostaw gazu ziemnego,

Kierunek - wytwarzanie i przesyłanie energii elektrycznej oraz ciepła

- Cel główny - zapewnienie ciągłego pokrycia zapotrzebowania na energię przy uwzględnieniu maksymalnego możliwego wykorzystania krajowych zasobów oraz przyjaznych środowisku technologii,

Kierunek - dywersyfikacja struktury wytwarzania energii elektrycznej poprzez wprowadzenie energetyki jądrowej

- Cel główny - przygotowanie infrastruktury dla energetyki jądrowej i zapewnienie inwestorom warunków do wybudowania i uruchomienia elektrowni jądrowych opartych na bezpiecznych technologiach, z poparciem społecznym i z zapewnieniem wysokiej kultury bezpieczeństwa jądrowego na wszystkich etapach: lokalizacji, projektowania, budowy, uruchomienia, eksploatacji i likwidacji elektrowni jądrowych

Kierunek - rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym biopaliw

- Cel główny - wzrost udziału odnawialnych źródeł energii w finalnym zużyciu energii co najmniej do poziomu 15% w 2020 roku oraz dalszy wzrost tego wskaźnika w latach następnych,
- Cel główny - osiągnięcie w 2020 roku 10% udziału biopaliw w rynku paliw transportowych oraz zwiększenie wykorzystania biopaliw II generacji,
- Cel główny - ochrona lasów przed nadmiernym eksploatowaniem, w celu pozyskiwania biomasy oraz zrównoważone wykorzystanie obszarów rolniczych na cele OZE, w tym biopaliw, tak aby nie doprowadzić do konkurencji pomiędzy energetyką odnawialną i rolnictwem oraz zachować różnorodność biologiczną,
- Cel główny - wykorzystanie do produkcji energii elektrycznej istniejących urządzeń piętrzących stanowiących własność Skarbu Państwa,
- Cel główny - zwiększenie stopnia dywersyfikacji źródeł dostaw oraz stworzenie optymalnych warunków do rozwoju energetyki rozproszonej opartej na lokalnie dostępnych surowcach,

Kierunek - rozwój konkurencyjnych rynków paliw i energii

- Cel główny - zapewnienie niezakłóconego funkcjonowania rynków paliw i energii, a przez to przeciwdziałanie nadmiernemu wzrostowi cen,

Kierunek - ograniczenie oddziaływania energetyki na środowisko

- Cel główny - ograniczenie emisji CO₂ do 2020 roku przy zachowaniu wysokiego poziomu bezpieczeństwa energetycznego,

- Cel główny - ograniczenie emisji SO₂ i NO_x oraz pyłów (w tym PM₁₀ i PM_{2,5}) do poziomów wynikających z obecnych i projektowanych regulacji unijnych,
- Cel główny - ograniczanie negatywnego oddziaływania energetyki na stan wód powierzchniowych i podziemnych,
- Cel główny - minimalizacja składowania odpadów poprzez jak najszerze wykorzystanie ich w gospodarce,
- Cel główny - zmiana struktury wytwarzania energii w kierunku technologii niskoemisyjnych.

POLITYKA LEŚNA PAŃSTWA

Przedmiotem Polityki Leśnej Państwa są lasy wszystkich form własności i ich funkcje, cele i zasady prowadzenia gospodarki leśnej oraz związki leśnictwa ze społeczeństwem z innymi działami gospodarki narodowej i zarządzania, oraz innymi jednostkami organizacyjnymi współdziałającymi z leśnictwem.

Nadrzędnym celem polityki leśnej jest wyznaczenie kompleksu działań kształtujących stosunek człowieka do lasu, zmierzających do zachowania w zmieniającej się rzeczywistości przyrodniczej i społeczno-gospodarczej warunków do trwałej w nieograniczonej perspektywie czasowej wielofunkcyjności lasów, ich wszechstronnej użyteczności i ochrony oraz roli w kształtowaniu środowiska przyrodniczego zgodnie z obecnymi i przyszłymi oczekiwaniami społeczeństwa. Główne cele w polityce leśnej państwa zostały sformułowane w następujący sposób:

- Zapewnienie trwałości lasów wraz z ich wielofunkcyjnością
- Zwiększanie zasobów leśnych
- Poprawa stanu i ochrony lasów tak, by mogły one w lepszym stopniu i szerszym zakresie spełniać różnorodne funkcje

PAKIET KLIMATYCZNO - ENERGETYCZNY

Pakiet klimatyczno - energetyczny (przyjęty przez Komisję Europejską w grudniu 2008 roku) potwierdza podstawowe cele polityki energetycznej Unii Europejskiej tzn.:

- redukcję emisji gazów cieplarnianych do roku 2020 o 20 proc. w stosunku do roku 1990;
- zwiększenie do 2020 r. udziału odnawialnych źródeł energii (OZE) w zużyciu energii do 20 proc.;
- poprawę do 2020 r. efektywności energetycznej o 20 proc.;
- zwiększenie do 2020 r. udziału biopaliw w zużyciu paliw w transporcie do 10 proc.

Ponadto, pakiet doprecyzowuje i modyfikuje instrumenty osiągania tych celów wskazując, że głównymi z nich są:

- system handlu emisjami w ramach UE (EU ETS);
- wiążące cele w zakresie zmian poziomu emisji w sektorach nieobjętych systemem ETS;
- wiążące cele odnośnie udziału OZE w produkcji energii;
- wsparcie rozwoju technologii składowania CO₂ w strukturach geologicznych (carbon capture and storage - CCS); poszerzenie zestawu instrumentów wsparcia państwa dla przedsięwzięć służących ochronie klimatu i środowiska.

W efekcie najważniejsze zobowiązania wynikające z wprowadzenia pakietu energetyczno-klimatycznego dla Polski są następujące:

- w wyniku rezygnacji z krajowych planów rozdziału uprawnień do emisji na rzecz jednego unijnego limitu emisji i wyznaczenia puli uprawnień do sprzedaży na aukcjach dla każdego z państw członkowskich, Polska powinna otrzymać 205 mln uprawnień rocznie na okres 2013-2020. Dochody ze sprzedaży uprawnień trafią do budżetu państwa i w 20 proc. muszą zostać wydane na realizację określonych przez Komisję Europejską celów związanych z ochroną środowiska. Pozostała część dochodów może być przeznaczona na dowolne cele, według uznania polskiego rządu.
- od roku 2013 elektrownie zawodowe będą musiały nabywać 100 proc. uprawnień do emisji na aukcjach. Pozostałe sektory objęte ETS będą kupować 20 proc. pozwoleń na aukcjach od 2013, zaś limit ten będzie zwiększany do 100 proc. w 2020 r.

- w sektorach nieobjętych systemem ETS Polska będzie mogła zwiększyć emisję gazów cieplarnianych o 14 proc. w porównaniu do poziomu emisji z 2005 r.
- do 2020 r. udział energii produkowanej ze źródeł odnawialnych powinien ukształtować się na poziomie 15 proc.
- wszystkie nowe zakłady spalania paliw o mocy powyżej 300 MW będą musiały być przystosowane do instalacji wychwytywania i składowania dwutlenku węgla (carbon capture and storage -CCS).

STRATEGICZNY PLAN ADAPTACJI DLA SEKTORÓW I OBSZARÓW WRAŻLIWYCH NA ZMIANY KLIMATU DO ROKU 2020 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2030

Strategiczny Plan Adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020 z perspektywą do roku 2030 (SPA 2020) został przygotowany z myślą o zapewnieniu warunków stabilnego rozwoju społeczno-gospodarczego w obliczu ryzyk, jakie niosą ze sobą zmiany klimatu, ale również z myślą o wykorzystaniu pozytywnego wpływu, jaki działania adaptacyjne mogą mieć nie tylko na stan polskiego środowiska, ale również wzrost gospodarczy. SPA 2020 wskazuje cele i kierunki działań adaptacyjnych, które należy podjąć w najbardziej wrażliwych sektorach i obszarach w okresie do roku 2020: gospodarce wodnej, rolnictwie, leśnictwie, różnorodności biologicznej i obszarach prawnie chronionych, zdrowiu, energetyce, budownictwie, transporcie, obszarach górskich, strefie wybrzeża, gospodarce przestrzennej i obszarach zurbanizowanych. Wrażliwość tych sektorów została określona w oparciu o przyjęte dla SPA scenariusze zmian klimatu. Zaproponowano cele, kierunki działań oraz konkretne działania, które korespondują z dokumentami strategicznymi, w szczególności Strategią Rozwoju Kraju 2020 i innymi strategiami rozwoju i jednocześnie stanowią ich niezbędne uzupełnienie w kontekście adaptacji. Uwzględniono i przeanalizowano obecne i oczekiwane zmiany klimatu, w tym scenariusze zmian klimatu dla Polski do roku 2030, które wykazały, że w tym okresie największe zagrożenie dla gospodarki i społeczeństwa będą stanowiły ekstremalne zjawiska pogodowe (nawalne deszcze, powodzie, podtopienia, osunięcia ziemi, fale upałów, susze, huragany, osuwiska itp.), będące pochodnymi zmian klimatycznych. Zjawiska te będą występować z coraz większą częstotliwością i natężeniem oraz będą dotyczyć coraz większych obszarów kraju.

DYREKTYWA 2000/60/WE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY Z DNIA 23 PAŹDZIERNIKA 2000 R. USTANAWIAJĄCEJ RAMY WSPÓLNOTOWEGO DZIAŁANIA W DZIEDZINIE POLITYKI WODNEJ (DZ. U. UE L Z DNIA 22 GRUDNIA 2000 R.) TZW. RAMOWA DYREKTYWA WODNA

Ramowa Dyrektywa Wodna 2000/60/WE (RDW) z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej jest wynikiem wieloletnich prac Wspólnot Europejskich zmierzających do lepszej ochrony wód poprzez wprowadzenie wspólnej europejskiej polityki wodnej, opartej na przejrzystych, efektywnych i spójnych ramach legislacyjnych. Zobowiązuje państwa członkowskie do racjonalnego wykorzystywania i ochrony zasobów wodnych w myśl zasady zrównoważonego rozwoju.

Celem niniejszej dyrektywy jest ustalenie ram dla ochrony śródlądowych wód powierzchniowych, wód przejściowych, wód przybrzeżnych oraz wód podziemnych, które:

- a) zapobiegają dalszemu pogarszaniu oraz chronią i poprawiają stan ekosystemów wodnych oraz, w odniesieniu do ich potrzeb wodnych, ekosystemów lądowych i terenów podmokłych bezpośrednio uzależnionych od ekosystemów wodnych;
- b) promują zrównoważone korzystanie z wód oparte na długoterminowej ochronie dostępnych zasobów wodnych;
- c) dążą do zwiększonej ochrony i poprawy środowiska wodnego między innymi poprzez szczególne środki dla stopniowej redukcji zrzutów, emisji i strat substancji priorytetowych oraz zaprzestania lub stopniowego wyeliminowania zrzutów, emisji i strat priorytetowych substancji niebezpiecznych;
- d) zapewniają stopniową redukcję zanieczyszczenia wód podziemnych i zapobiegają ich dalszemu zanieczyszczaniu;
- e) przyczyniają się do zmniejszenia skutków powodzi i susz, a przez to przyczyniają się do:
  - zapewnienia odpowiedniego zaopatrzenia w dobrej jakości wodę powierzchniową i podziemną, które jest niezbędne dla zrównoważonego, i sprawiedliwego korzystania z wód,
  - znacznej redukcji zanieczyszczenia wód podziemnych,
  - ochrony wód terytorialnych i morskich, oraz
  - osiągnięcia celów odpowiednich umów międzynarodowych, w tym mających za zadanie ochronę i zapobieganie zanieczyszczaniu środowiska morskiego, poprzez wspólnotowe działanie na mocy art. 16 ust. 3, celem zaprzestania

lub stopniowego wyeliminowania zrzutów, emisji i strat priorytetowych substancji niebezpiecznych, z ostatecznym celem osiągnięcia w środowisku morskim stężeń bliskich wartościom tła dla substancji występujących naturalnie i bliskich zeru dla syntetycznych substancji wytworzonych przez człowieka.

NARODOWY PROGRAM ROZWOJU GOSPODARKI NISKOEMISYJNEJ

Założenia Narodowego Programu Rozwoju Gospodarki Niskoemisyjnej (NPRGN), przygotowane przez Ministerstwo Gospodarki i Ministerstwo Środowiska, zostały przyjęte przez Radę Ministrów w dniu 16 sierpnia 2011 roku. Opracowanie NPRGN stanowi odpowiedź na konieczność przestawienia polskiej gospodarki na gospodarkę niskoemisyjną, która wynika ze zobowiązań jakie Polska podjęła na szczeblu prawa międzynarodowego. Zgodnie z projektem dokumentu (wersja z dnia 4 sierpnia 2015 r.) celem głównym NPRGN jest rozwój gospodarki niskoemisyjnej przy zapewnieniu zrównoważonego rozwoju kraju. Realizacja celu głównego wspierana będzie przez następujące cele szczegółowe:

1. Niskoemisyjne wytwarzanie energii. Energia jest niezbędna na każdym etapie gospodarki o zamkniętym obiegu, stąd tak ważne jest by pozyskiwać ją w sposób przyjazny środowisku i po możliwie najniższej cenie.
2. Poprawa efektywności gospodarowania surowcami i materiałami, w tym odpadami- skutkująca redukcją odpadów na składowiskach i zwiększeniem stopnia ich powtórnego wykorzystania.
3. Rozwój zrównoważonej produkcji -obejmujący przemysł, budownictwo i rolnictwo. W ramach celu kluczowe jest zidentyfikowanie działań przyczyniających się do wytwarzania produktów, które nie tylko będą bardziej przyjazne środowisku, ale po zakończonym cyklu życia staną się ponownym zasobem.
4. Transformacja niskoemisyjna w dystrybucji i mobilności, obejmująca sektor transportu i handlu.
5. Promocja wzorców zrównoważonej konsumpcji. Bez zmian w sferze świadomości nie jest możliwe wykreowanie popytu na zrównoważone produkty, a tym samym przejście od gospodarki linearnej do cyrkularnej.

Realizacja celu głównego i celów szczegółowych NPRGN ma ułatwić adaptację wszystkich sektorów do wymogów gospodarki niskoemisyjnej.

5.1.2. Dokumenty wojewódzkie

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA LATA 2011 - 2014

W „*Programie Ochrony Środowiska Województwa Podlaskiego na lata 2011 - 2014*” ujęto analizę uwarunkowań wynikających z Polityki ekologicznej państwa oraz pozostałych dokumentów strategicznych krajowych i wojewódzkich. Program zawiera ocenę stanu środowiska województwa podlaskiego z uwzględnieniem prognozowanych danych oraz wskaźników ilościowych charakteryzujących poszczególne komponenty środowiska w latach 2011 - 2014. W opracowaniu dokonano klasyfikacji i hierarchizacji najważniejszych problemów środowiskowych oraz określono cele i kierunki ochrony środowiska do 2018 r., a także cele krótkoterminowe, przewidziane do realizacji do roku 2014.

Cel długoterminowy: Kontynuacja działań związanych z poprawą jakości powietrza

Cele krótkoterminowe:

1. Wdrażanie i realizacja założeń Programów służących ochronie powietrza
2. Spełnienie wymagań prawnych w zakresie jakości powietrza poprzez ograniczenie emisji ze źródeł powierzchniowych, liniowych i punktowych)

Cel długoterminowy: Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód powierzchniowych oraz ochrona jakości wód podziemnych i racjonalizacja ich wykorzystania

Cele krótkoterminowe:

1. Zapewnienie dobrej jakości wody pitnej
2. Racjonalizacja gospodarowania zasobami wód
3. Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych
4. Zwiększenie retencji w zlewniach oraz zapobieganie suszy i skutkom wezbrań powodziowych
5. Odtworzenie ciągłości ekologicznej i renaturalizacja rzek

Cel długoterminowy: Zachowanie, odtworzenie i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej na różnych poziomach organizacji: na poziomie wewnątrzgatunkowym (genetycznym), gatunkowym oraz ponadgatunkowym (ekosystemowym) oraz georóżnorodności

Cele krótkoterminowe:

1. Pogłębianie i udostępnianie wiedzy o zasobach przyrodniczych województwa

2. Stworzenie prawno-organizacyjnych warunków i narzędzi dla ochrony przyrody
3. Zachowanie lub odtworzenie właściwej struktury i stanu ekosystemów i siedlisk
4. Ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej na obszarach wiejskich
5. Zapobieganie konfliktom ekologicznym na obszarach chronionych

Cel długoterminowy: Zmniejszenie zagrożenia hałasem poprzez obniżenie jego natężenia do poziomu obowiązujących standardów

Cele krótkoterminowe:

1. Rozpoznanie i ocena stopnia narażenia mieszkańców województwa na ponadnormatywny hałas
2. Eliminacja narażenia mieszkańców na hałas

Cel długoterminowy: Ochrona przed polami elektromagnetycznymi

Cele krótkoterminowe:

1. Utrzymanie poziomów promieniowania elektromagnetycznego poniżej wartości dopuszczalnych

Cel długoterminowy: Ograniczanie zużycia energii oraz zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii

Cele krótkoterminowe:

1. Zwiększenie wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii

Cel długoterminowy: Zapobieganie powstaniu poważnych awarii przemysłowych

Cele krótkoterminowe:

1. Monitoring obszarów zagrożonych wystąpieniem poważnych awarii przemysłowych

Cel długoterminowy: Zrównoważona gospodarka zasobami naturalnymi

Cele krótkoterminowe:

1. Ograniczenie presji wywieranej na środowisko podczas prowadzenia prac geologicznych i eksploatacji kopalin

Cel długoterminowy: Ochrona powierzchni ziemi

Cele krótkoterminowe:

1. Zagospodarowanie powierzchni ziemi zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju
2. Wskazanie obszarów zanieczyszczonych i ich rekultywacja

Cel długoterminowy: Wzrost świadomości ekologicznej

Cele krótkoterminowe:

1. Wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców w zakresie ochrony powietrza i właściwej gospodarki odpadami
2. Oszczędność wody oraz jej ochrona jako wynik większej świadomości ekologicznej mieszkańców
3. Wzrost świadomości ekologicznej w obrębie pozostałych elementów środowiska

W „Programie ochrony środowiska województwa podlaskiego na lata 2011 - 2014” znalazły się także wytyczne, co do zawartości programów powiatowych. Niniejszy Program jest spójny z wskazaniem co do zakresu i kształtu programów powiatowych określonych w tamtym dokumencie.

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA LATA 2017-2020 Z PERSPEKTYWĄ DO 2024 ROKU (PROJEKT Z DNIA 26 LIPCA 2016 R.)

W Programie Ochrony Środowiska Województwa Podlaskiego na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024 roku:

- zidentyfikowano najważniejsze walory środowiska naturalnego i zagrożenia w tym, wynikające z zanieczyszczenia środowiska, według modelu: siły sprawcze - presja - stan - wpływ - reakcja, dla poszczególnych obszarów interwencji;
- wskazano cele i kierunki inwestycyjne oraz zadania, zmierzające do poprawy stanu środowiska i zachowania równowagi ekologiczno-społeczno-gospodarczej, zgodnie z wymogami polityki ochrony środowiska i dyrektywami UE;
- oszacowano niezbędne nakłady na inwestycje proekologiczne oraz ustalono priorytety i źródła ich finansowania;

Opis stanu środowiska został uzupełniony o opis przyczyn takiego stanu oraz wpływu środowiska na życie gospodarcze i społeczne. Oceny stanu środowiska dokonano z uwzględnieniem dziesięciu obszarów interwencji, tj.:

1. Ochrona klimatu i jakości powietrza.
2. Zagrożenia hałasem.
3. Pola elektromagnetyczne.
4. Gospodarowanie wodami.
5. Gospodarka wodno-ściekowa.
6. Zasoby geologiczne.
7. Gleby.
8. Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów.
9. Zasoby przyrodnicze.
10. Zagrożenia poważnymi awariami.

Ponadto w każdym z powyższych obszarów interwencji uwzględniono zagadnienia horyzontalne, tj. adaptację do zmian klimatu, monitoring środowiska i nadzwyczajne zagrożenia środowiska oraz działania edukacyjne.

Przedstawione w dokumencie cele i kierunki działań w zakresie poszczególnych obszarów interwencji zostały wyznaczone na podstawie zdefiniowanych zagrożeń i problemów dla poszczególnych obszarów interwencji wskazanych w analizie SWOT. Ponadto są one wynikiem potrzeb, jakie zaistniały w środowisku regionu i całej Polsce na przestrzeni ostatnich lat.

Wskazane w programie ochrony środowiska cele i kierunki, a także konkretne zamierzenia inwestycyjne im przypisane są spójne, zarówno z krajowymi, jak i wojewódzkimi programami, strategiami i planami w zakresie ochrony środowiska. Odzwierciedlają obecne trendy w zakresie jego ochrony, które przyczynią się także do realizacji polityk krajowych.

Cele interwencji:

- Spełnienie wymagań w zakresie jakości powietrza,
- Poprawa efektywności energetycznej,

- Wzrost wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych, jako działania adaptacyjne do zmian klimatu,
- Ograniczenie emisji hałasu,
- Ochrona przed polami elektromagnetycznymi,
- Ograniczanie ryzyka powodziowego i przeciwdziałanie suszy i deficytowi wody, jako adaptacja do zmieniających się warunków klimatycznych,
- Racjonalizacja gospodarowania zasobami wodnymi i zapewnienie dobrej jakości wody pitnej,
- Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych,
- Racjonalne i efektywne gospodarowanie zasobami kopalin,
- Zapewnienie właściwego sposobu użytkowania powierzchni ziemi,
- Racjonalne gospodarowanie odpadami,
- Zachowanie różnorodności biologicznej, poprzez przywracanie/utrzymanie właściwego stanu ochrony siedlisk i gatunków,
- Adaptacja do zmian klimatu w zakresie zasobów przyrodniczych,
- Ochrona krajobrazu naturalnego i kulturowego,
- Podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej i zainteresowania środowiskiem przyrodniczym,
- Zapobieganie poważnym awariom przemysłowym,
- Doskonalenie systemu zarządzania kryzysowego,
- Monitoring obszarów zagrożonych występowaniem poważnych awarii.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Plan określa zasady ochrony środowiska i korzystania z jego zasobów (ogólne i szczegółowe) w zakresie planowania przestrzennego na obszarze województwa podlaskiego.

Zasady ogólne:

- nasycanie obszarów sieci ekologicznej różnymi formami ochrony prawnej ze strefowaniem reżimów ochronnych i zagospodarowania oraz wzmacnianie więzi między obszarami węzłowymi,
- niepodejmowanie decyzji przestrzennych mogących prowadzić do zniszczenia lub dewaloryzacji cennych układów przyrodniczych, w tym przenoszenie działań i urządzeń uciążliwych (tam, gdzie to możliwe) poza obszary sieci ekologicznych
- podporządkowanie zagospodarowania i działalności gospodarczej w obszarach prawnie chronionych zasadom określonym w planach ich ochrony lub w stanowiących je aktach prawnych,
- zmniejszanie kosztów ekologicznych, społecznych i ekonomicznych funkcjonowania i rozwoju osadnictwa poprzez kształtowanie zwartych przestrzennie obszarów zurbanizowanych i hamowanie „rozlewania się zabudowy” zwłaszcza w obszarach podmiejskich większych miast oraz na terenach atrakcyjnych dla rekreacji,
- zarządzanie popytem na zasoby naturalne we wszystkich formach, a zwłaszcza nieodnawialne, pod kątem oszczędności przestrzeni, surowców i energii
- dostosowanie zagospodarowania turystycznego i wypoczynkowego do naturalnej chłonności obszarów, a nie kryterium zysku,
- dostosowanie rozwoju rolnictwa i leśnictwa do istniejących układów przyrodniczych, w tym siedliskowych, z wykorzystaniem ich możliwości i predyspozycji - bez osłabienia,
- uwzględnianie nadrzędności ochrony środowiska i krajobrazu również na obszarach wiejskich poza systemami sieci ekologicznej, a zwłaszcza ochrony przed „żywiotową urbanizacją” i chemizacją,
- zmniejszanie transportochłonności osadnictwa i gospodarki poprzez racjonalne rozmieszczenie miejsc pracy, zamieszkania, usług i wypoczynku oraz preferowanie transportu zbiorowego,
- lokalizowanie elementów infrastruktury transportowej w sposób minimalizujący jej negatywny wpływ na środowisko,

- stosowanie nowoczesnych rozwiązań technicznych i technologicznych w transporcie, przemyśle i gospodarce komunalnej, ograniczających do minimum ich negatywny wpływ na środowisko,
- zapewnienie priorytetu działań chroniących wody powierzchniowe i podziemne oraz powiązane z nimi ekosystemy lądowe przed ponadnormatywnymi zanieczyszczeniami i zmianami reżimów hydrologicznych w procesach urbanizacyjnych i gospodarczych, w tym zmniejszanie wodochłonności gospodarki komunalnej, przemysłu i rolnictwa,
- uwzględnianie wyników państwowego monitoringu środowiska oraz państwowych norm wykorzystania środowiska w procesach planowania przekształceń i rozwoju zagospodarowania przestrzennego oraz jego realizacji.

W Planie zawarte zostało kształtowanie sieci ekologicznej na obszarze województwa. Środowisko przyrodnicze poddano analizie w zakresie uwarunkowań wewnętrznych do zagospodarowania przestrzennego. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa precyzuje także kierunki ochrony zasobów środowiska województwa:

1. W zakresie ochrony przyrody:

- Wdrożenie „Europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000”,
- Ochrona elementów systemu przyrodniczego województwa.

2. W zakresie ochrony powierzchni ziemi:

- Likwidacja źródeł zanieczyszczeń,
- Ograniczenie niekorzystnych skutków przemysłowej eksploatacji powierzchniowej złóż surowców mineralnych,
- Ochrona gleb przed erozją,
- Ochrona wartościowych gruntów rolnych,
- Ochrona powierzchni ziemi przed nadzwyczajnymi zagrożeniami środowiska.

3. W zakresie ochrony powietrza atmosferycznego:

- Ograniczenie emisji zanieczyszczeń gazowych i pyłowych oraz jej skutków,

- Uwzględnienie wyników monitoringu powietrza w procesach sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- Ustalanie dopuszczalnego poziomu niektórych substancji.

4. W zakresie ochrony wód śródlądowych - powierzchniowych i podziemnych:

- Utrzymanie ilości wód powierzchniowych na poziomie zapewniającym ochronę równowagi biologicznej,
- Doprowadzenie jakości wód powierzchniowych powyżej albo co najmniej na poziomie wymaganym w przepisach,
- Eliminowanie źródeł zanieczyszczeń, zwłaszcza w zlewniach rzek wchodzących w skład obszarów prawnie chronionych
- Prowadzenie racjonalnej gospodarki zasobami wodnymi,
- Wdrażanie dyrektyw UE w dziedzinie ochrony wód,
- Opracowanie planów gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy,
- Ustanowienie obszarów ochronnych zbiorników wód śródlądowych,
- Realizowanie międzynarodowych porozumień z Białorusią i Litwą w sprawie kontroli jakości i ochrony wód granicznych,
- Przestrzeganie zakazów i nakazów zawartych w decyzjach administracyjnych wyznaczających strefy ochrony pośredniej i bezpośredniej komunalnych ujęć wód,
- Prowadzenie stałego monitoringu wód śródlądowych w zakresie jakości i ich ilości.

5. Ochrona lasów i zadrzewień oraz wzbogacanie ich walorów,

6. Ochrona przed hałasem, wibracjami i elektromagnetycznym promieniowaniem niejonizującym,

7. Ochrona przed nadzwyczajnymi zagrożeniami środowiska,

8. Ochrona przeciwpowodziowa.

PLAN GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA LATA 2012 - 2017

Plan Gospodarki Odpadami Województwa Podlaskiego został przyjęty Uchwałą Sejmiku Województwa Podlaskiego Nr XX/233/12 z dnia 21 czerwca 2012 r. Dokument zawiera analizę stanu gospodarki odpadami w województwie w podziale na rodzaje odpadów. Przedstawione w Planie cele i zadania dotyczą okresu 2012 - 2017 i dla odpadów komunalnych przedstawiają się następująco:

- Zwiększenie udziału odzysku, w szczególności recyklingu w odniesieniu do szkła, metali, tworzyw sztucznych oraz papieru i tektury, jak również odzysku energii z odpadów zgodnego z wymogami ochrony środowiska.
- Zwiększenie ilości zbieranych selektywnie odpadów niebezpiecznych występujących w strumieniu odpadów komunalnych.
- Wyeliminowanie praktyki nielegalnego składowania odpadów.

Ponadto dla poszczególnych grup odpadów określono cele szczegółowe.

Dla realizacji osiągnięcia postawionych celów niezbędne jest prowadzenie następujących działań:

- Działania zmierzające do zapobiegania powstawaniu odpadów, ograniczenia ilości odpadów oraz ich negatywnego oddziaływania na środowisko.
- Działania wspomagające prawidłowe postępowanie z odpadami w zakresie zbierania, transportu, odzysku i unieszkodliwiania.
- Realizacja wskazanego systemu gospodarowania odpadami opartego na regionach gospodarki odpadami (RGO).

PLAN GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA LATA 2016-2022 (PROJEKT Z SIERPNIA 2016 R.)

Cele w gospodarce odpadami na lata 2016 - 2028

Odpady komunalne, w tym odpady żywności i inne odpady ulegające biodegradacji - Cele główne:

1. Zmniejszenie ilości powstających odpadów:

a) ograniczenie marnotrawienia żywności,

- b) wprowadzenie selektywnego zbierania bioodpadów z zakładów zbiorowego żywienia.
2. Zwiększenie świadomości społeczeństwa na temat właściwego gospodarowania odpadami komunalnymi, w tym odpadami żywności i innymi odpadami ulegającymi biodegradacji.
  3. Planowanie systemów zagospodarowania odpadów w regionach zgodnych z hierarchią sposobów postępowania z odpadami.
  4. Zapewnienie jak najwyższej jakości zbieranych odpadów przez odpowiednie systemy selektywnego zbierania odpadów, w taki sposób, aby mogły one zostać w możliwie najbardziej efektywny sposób poddane recyklingowi.
  5. Zmniejszenie udziału zmieszanych odpadów komunalnych w całym strumieniu zbieranych odpadów (zwiększenie udziału odpadów zbieranych selektywnie).
  6. Zwiększenie udziału odzysku, w szczególności recyklingu w odniesieniu do szkła, metali, tworzyw sztucznych oraz papieru i tektury, jak również odzysku energii z odpadów zgodnego z wymogami ochrony środowiska.
  7. Zwiększenie ilości zbieranych selektywnie odpadów niebezpiecznych występujących w strumieniu odpadów komunalnych.
  8. Zmniejszenie ilości odpadów ulegających biodegradacji unieszkodliwianych przez składowanie.
  9. Zaprzestanie składowania odpadów ulegających biodegradacji selektywnie zebranych.
  10. Zaprzestanie składowania zmieszanych odpadów komunalnych bez przetworzenia.
  11. Ograniczenie liczby miejsc nielegalnego składowania odpadów komunalnych.
  12. Monitorowanie i kontrola postępowania z frakcją odpadów komunalnych wysortowaną ze strumienia zmieszanych odpadów komunalnych i nieprzeznaczoną do składowania (frakcja 19 12 12).

Odpady komunalne - cele szczegółowe:

1. Objęcie wszystkich właścicieli nieruchomości, na których zamieszkują mieszkańcy systemem selektywnego zbierania odpadów komunalnych.
2. Do 2020 roku udział masy termicznie przekształcanych odpadów komunalnych oraz odpadów pochodzących z przetworzenia odpadów komunalnych w stosunku do wytworzonych odpadów komunalnych w województwie nie może przekraczać 30%.

3. Do końca 2021 r. zsynchronizowanie w województwie podlaskim systemu selektywnego zbierania odpadów komunalnych do tego, jaki będzie ujednolicony na terenie całego kraju.
4. Do 2025 r. poddanie recyklingowi 60% odpadów komunalnych.
5. Do 2030 r. poddanie recyklingowi 65% odpadów komunalnych.
6. Do 2030 r. redukcja składowania odpadów komunalnych maksymalnie do 10%.
7. Do końca 2021 r. wprowadzenie we wszystkich gminach w województwie systemów selektywnego odbierania odpadów zielonych i bioodpadów.

Odpady pozostałe - odpady poużytkowe - cele:

1. Oleje odpadowe - Zapobieganie powstawaniu olejów odpadowych; Dążenie do zwiększenia ilości zbieranych olejów odpadowych; Utrzymanie poziomu odzysku na poziomie co najmniej 50%, a recyklingu rozumianego jako regeneracja na poziomie co najmniej 35%; W przypadku preparatów smarowych: wzrost poziomu recyklingu do wartości co najmniej 35% oraz poziomu odzysku do wartości co najmniej 50% w 2020 r.
2. Zużyte opony - Utrzymanie dotychczasowego poziomu odzysku w wysokości co najmniej 75%, a recyklingu w wysokości co najmniej 15%; Zwiększenie świadomości społeczeństwa (w tym przedsiębiorców) na temat właściwego tj. zrównoważonego użytkowania pojazdów, w szczególności opon oraz dozwolonych przepisami prawa sposobów postępowania ze zużytymi oponami.
3. Zużyte baterie i akumulatory - Wzrost świadomości społeczeństwa oraz przedsiębiorców na temat prawidłowego sposobu postępowania ze zużytymi bateriami i zużytymi akumulatorami; Osiągnięcie w 2016 r. i w latach następnych poziomu zbierania zużytych baterii przenośnych i zużytych akumulatorów przenośnych, w wysokości co najmniej 45% masy wprowadzonych baterii i akumulatorów przenośnych; Utrzymanie poziomu wydajności recyklingu.
4. Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny (ZSEE) - Zwiększenie świadomości społeczeństwa i przedsiębiorców na temat prawidłowego sposobu postępowania ze ZSEE; Zapewnienie osiągnięcia odpowiedniego poziomu zbierania zużytego sprzętu; Zapewnienie osiągnięcia odpowiednich poziomów odzysku i recyklingu zużytego sprzętu;

5. Odpady opakowaniowe - Zapewnienie odpowiedniej jakości odpadów opakowaniowych zbieranych selektywnie w gospodarstwach domowych; Zapobieganie powstawaniu odpadów, w tym zmniejszenie zużycia opakowań (szczególnie jednorazowych); Osiągnięcie i utrzymanie odpowiednich poziomów odzysku i recyklingu; Wylimitowanie stosowania nieuczciwych praktyk w zakresie wystawiania dokumentów potwierdzających przetworzenie odpadów opakowaniowych; Wzrost świadomości użytkowników i sprzedawców środków zawierających substancje niebezpieczne (w tym środków ochrony roślin) odnośnie właściwego postępowania z opakowaniami po tych środkach; Zwiększenie powszechności korzystania z zielonych zamówień publicznych (ZZP); Zwiększenie liczby podmiotów legitymujących się zweryfikowanym systemem zarządzania środowiskowego (posiadających aktualną rejestrację w EMAS); Zwiększenie liczby krajowych produktów certyfikowanych UE Ecolabel oraz krajowymi oznakowaniami ekologicznymi typu I wg norm ISO; Ograniczenie stosowania nieuczciwych praktyk w zakresie wystawiania dokumentów potwierdzających przetworzenie odpadów opakowaniowych; Wzrost świadomości użytkowników i sprzedawców nawozów (chemicznych, mineralnych i wapniowych) wykorzystywanych w rolnictwie odnośnie właściwego postępowania z opakowaniami po tych środkach.
6. Pojazdy wycofane z eksploatacji - Osiągnięcie minimalnych poziomów odzysku i recyklingu odniesionych do masy pojazdów przyjętych do stacji demontażu w skali roku na poziomie odpowiednio: 95% i 85%; Ograniczenie nieuczciwych praktyk w zakresie zbierania i demontażu pojazdów wycofanych z eksploatacji, zwiększenie ilości pojazdów wycofanych z eksploatacji kierowanych do legalnych stacji demontażu; Ograniczenie liczby pojazdów sprowadzanych z zagranicy bezpośrednio do krajowych stacji demontażu w sposób nielegalny.

Odpady pozostałe - odpady niebezpieczne - cele:

1. Odpady medyczne i weterynaryjne - Zapewnienie odpowiedniego rozmieszczenia, ilości oraz wydajności spalarni odpadów spalających odpady medyczne i weterynaryjne w ujęciu nie tylko krajowym, ale i regionalnym tak, by ograniczyć transport tych odpadów w celu przestrzegania zasady bliskości); Podniesienie efektywności selektywnego zbierania odpadów medycznych i weterynaryjnych, w tym segregacji odpadów u źródła powstawania.
2. Odpady zawierające PCB - Kontynuacja likwidacji urządzeń o zawartości PCB poniżej 5 dm³.
3. Odpady zawierające azbest - Intensyfikacja działań na rzecz usuwania wyrobów zawierających azbest w kierunku osiągnięcia celów określonych w Programie

usuwania wyrobów zawierających azbest dla terenów województwa podlaskiego.

Odpady pozostałe - odpady inne - cele:

1. Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych i infrastruktury budownictwa - Zwiększenie świadomości wśród inwestorów oraz podmiotów wytwarzających odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej na temat należytego postępowania ze strumieniem w/w odpadów, w szczególności w zakresie selektywnego zbierania oraz recyklingu; Utrzymanie poziomu przygotowania do ponownego użycia, recyklingu oraz innych form odzysku materiałów budowlanych i rozbiórkowych na poziomie minimum 70% wagowo.
2. Komunalne osady ściekowe - Całkowite zaniechanie składowania osadów ściekowych; Zwiększenie ilości KOŚ przetwarzanych przed wprowadzeniem do środowiska oraz ilości osadów poddanych termicznemu przekształceniu; Dążenie do maksymalizacji stopnia wykorzystania substancji biogennych zawartych w osadach przy jednoczesnym spełnieniu wszystkich wymogów dotyczących bezpieczeństwa sanitarnego, chemicznego oraz środowiskowego.
3. Odpady ulegające biodegradacji inne niż komunalne - W okresie do 2022 r. i w latach następnych utrzymanie masy składowanych odpadów na poziomie nie większym niż 40% masy wytworzonych odpadów.

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO DO 2020 ROKU

W Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku wyróżniono dwa cele horyzontalne:

- Wysokiej jakości środowisko przyrodnicze podstawą harmonii aktywności człowieka i przyrody.
- Infrastruktura techniczna i teleinformatyczna otwierająca region dla inwestorów, mieszkańców, sąsiadów i turystów.

Określono również trzy cele strategiczne:

- Konkurencyjna gospodarka.
- Powiązania krajowe i międzynarodowe.
- Jakość życia.

Przyjęte cele horyzontalne z jednej strony warunkują, z drugiej zaś wspierają możliwości skutecznego osiągnięcia celów strategicznych. Wysokiej jakości środowisko przyrodnicze województwa podlaskiego ma stanowić nie tyle samoistny cel rozwojowy, co wzmacniać naturalną przewagę województwa postrzeganego jako posiadające doskonale zachowane środowisko naturalne. Konieczna dbałość o utrzymanie wysokiej jakości środowiska jest w układzie celów traktowana jako ważny czynnik zwiększający możliwości wzrostu konkurencyjnej gospodarki - szczególnie jej „zielonych” sektorów. Wizerunek regionu o unikalnym środowisku będzie czynnikiem sprzyjającym rozwojowi powiązań zewnętrznych, poprzez przyciąganie inwestorów zainteresowanych szybko rozwijającą się zieloną gospodarką i jako element promujący na zewnętrznych rynkach regionalne marki. Utrzymanie dobrej jakości środowiska to także kluczowa determinanta wysokiej jakości życia mieszkańców regionu.

PROGRAM OCHRONY POWIETRZA DLA STREFY PODLASKIEJ

Program ochrony powietrza dla strefy podlaskiej został opracowany w związku z przekroczeniem poziomów dopuszczalnych pyłu zawieszonego PM₁₀ oraz pyłu zawieszonego PM_{2,5} w powietrzu w 2011 i 2012 r. Podstawowym dokumentem wskazującym na konieczność wykonania Programu Ochrony Powietrza w strefie podlaskiej jest ocena jakości powietrza w województwie podlaskim za 2011 i 2012 rok, wykonana przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Białymstoku, w których strefa podlaska została zakwalifikowana do klasy C pod względem ochrony zdrowia mieszkańców.

Program Ochrony Powietrza koncentruje się na istotnych powodach występowania przekroczeń poziomów dopuszczalnych ww. zanieczyszczeń, a także na znalezieniu skutecznych i możliwych do zrealizowania działań, których wdrożenie spowoduje obniżenie poziomów tych zanieczyszczeń, co najmniej do poziomów dopuszczalnych/docelowych, przy czym działania te powinny być uzasadnione finansowo i technicznie. Realizacja zadań wynikających z Programu Ochrony Powietrza ma na celu zmniejszenie stężeń substancji zanieczyszczających w powietrzu w danej strefie do poziomów dopuszczalnych/docelowych i utrzymywania ich na takim poziomie.

5.1.3. Dokumenty powiatowe

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA DLA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2012 - 2015 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2016 - 2019

Nadrzędny cel „Programu Ochrony Środowiska dla powiatu grajewskiego na lata 2012 - 2015 z perspektywą na lata 2016 - 2019” to zrównoważony rozwój powiatu grajewskiego szansą na poprawę i promocję środowiska naturalnego.

Cele długoterminowe:

1. Kontynuacja działań związanych z poprawą jakości powietrza
2. Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód powierzchniowych oraz ochrona jakości wód podziemnych i racjonalizacja ich wykorzystania
3. Zachowanie, odtworzenie i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej na różnych poziomach organizacji
4. Zmniejszenie zagrożenia hałasem poprzez obniżenie jego natężenia do poziomu obowiązujących Standardów
5. Ochrona przed polami elektromagnetycznymi
6. Ograniczanie zużycia energii oraz zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii
7. Zapobieganie powstaniu poważnych awarii przemysłowych
8. Zrównoważona gospodarka zasobami naturalnymi
9. Ochrona powierzchni ziemi
10. Wzrost świadomości ekologicznej

5.1.4. Dokumenty gminne

„PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA DLA MIASTA GRAJEWO NA LATA 2010 - 2013 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2014 - 2017”.

Misją Programu jest: Zrównoważony rozwój miasta Grajewo przy zachowaniu i promocji środowiska naturalnego.

Program jest realizowany przez cele długoterminowe, nazywane dalej priorytetami, obejmujące lata 2010-2017 oraz przez cele krótkoterminowe (szczegółowe) w ramach każdego z celów długoterminowych, realizowane w latach 2010 - 2012.

PRIORYTET 1 - Rozwój infrastruktury ochrony środowiska

Główne cele krótkoterminowe to:

- ograniczenie hałasu komunikacyjnego - między innymi poprzez rozwój i modernizację infrastruktury drogowej
- ograniczenie emisji pyłów do powietrza, w tym dotrzymywanie norm jakości powietrza poprzez budowę i modernizację infrastruktury ochrony powietrza (wykorzystywanie technologii przyjaznych środowisku, inwestycje z zakresu źródeł energii odnawialnej) oraz ograniczenie indywidualnych źródeł emisji,
- ograniczenie eutrofizacji wód (rolnictwo, doczyszczanie ścieków, gospodarka ściekowa na wsi), poprzez rozwój, w tym budowę i modernizację infrastruktury wodno - kanalizacyjnej na obszarze powiatu.

PRIORYTET 2 - Ochrona ekologiczna regionu

Główne cele krótkoterminowe to:

- ochrona zdrowia i życia ludzkiego - człowiek jako element środowiska naturalnego,
- aktywna ochrona przyrody i krajobrazu, troska o gatunki objęte ochroną, kompensacja strat obszarów Natura 2000,
- zwiększanie ilości terenów leśnych w celu ochrony atmosfery,
- wzmocnienie kontroli w zakresie ochrony przed hałasem w zakładach usługowych, produkcyjnych, ograniczanie ryzyka wystąpienia poważnych awarii oraz sprawne usuwanie ich skutków,
- spełnianie wymogów regionalnego systemu informacji o trasach przewozu i miejscach składowania materiałów niebezpiecznych,
- ograniczenie negatywnego wpływu eksploatacji kopalin na środowisko przez eliminację nielegalnych eksploatacji i niedopuszczenie do podejmowania wydobywania kopalin bez wymaganej koncesji.

PRIORYTET 3 - Racjonalna, przyjazna środowisku gospodarka odpadami, mająca na celu ochronę wód i powierzchni ziemi

Główne cele krótkoterminowe to:

- kompleksowa gospodarka odpadami - budowa i modernizacja infrastruktury zagospodarowania odpadów, zamykanie składowisk odpadów niespełniających minimalnych wymagań formalnych i technicznych,
- bezpieczne dla zdrowia mieszkańców powiatu i środowiska unieszkodliwianie odpadów niebezpiecznych, w szczególności odpadów zawierających PCB i azbest,
- monitoring składowisk odpadów,
- likwidacja „dzikich” wysypisk śmieci,
- edukacja ekologiczna z zakresu gospodarki odpadami.

PRIORYTET 4 - Budowa świadomości ekologicznej społeczeństwa

Główne cele krótkoterminowe to:

- zwiększenie świadomości ekologicznej mieszkańców powiatu, edukacja ekologiczna dzieci i młodzieży,
- propagowanie ekologicznego stylu produkcji i konsumpcji, mobilizowanie społeczeństwa do podejmowania działań proekologicznych,
- tworzenie lokalnych ośrodków edukacji ekologicznej,
- promowanie odnawialnych źródeł energii, mające na celu rezygnację z korzystania z konwencjonalnych źródeł energii,
- wspieranie instytucji i organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną środowiska, egzekwowanie przestrzegania przepisów dotyczących ochrony środowiska.

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA DLA GMINY GRAJEWO NA LATA 2015 - 2018 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2019 - 2022

Nadrzędny cel Programu to: Zrównoważony rozwój gminy Grajewo szansą na poprawę i promocję środowiska naturalnego.

Realizacja Programu odbywać się będzie w oparciu o poniżej przedstawione cele długoterminowe obejmujące okres czasowy do 2022 r., oraz wyznaczone w ramach każdego z celów długoterminowych - cele krótkoterminowe, zakładane do realizacji w latach 2015 - 2018.

Każdemu celowi strategicznemu długoterminowemu zostały przyporządkowane cele krótkoterminowe i wyznaczone działania służące realizacji tych celów.

1. cel strategiczny - Kontynuacja działań związanych z poprawą jakości powietrza, Cele krótkoterminowe: Ograniczenie emisji ze źródeł powierzchniowych, liniowych i punktowych

2. cel strategiczny - Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód powierzchniowych oraz ochrona jakości wód podziemnych i racjonalizacja ich wykorzystania, Cele krótkoterminowe: Zapewnienie dobrej jakości wody pitnej mieszkańcom; Racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi; Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych poprzez zapobieganie eutrofizacji.

3. cel strategiczny - Zachowanie, odtworzenie i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej na różnych poziomach organizacji, Cele krótkoterminowe: Pogłębienie i udostępnienie wiedzy o zasobach przyrodniczych; Stworzenie prawno-organizacyjnych warunków i narzędzi dla ochrony przyrody; Ochrona struktury i zapewnienie stabilności siedlisk i ekosystemów; Ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej na terenie gminy; Zapobieganie konfliktom ekologicznym na obszarach chronionych

4. cel strategiczny - Zmniejszenie zagrożenia hałasem poprzez obniżenie jego natężenia do poziomu obowiązujących standardów. Cele krótkoterminowe: Rozpoznanie i ocena stopnia narażenia mieszkańców na ponadnormatywny hałas; Eliminacja narażenia mieszkańców na hałas.

5. cel strategiczny - Ochrona przed polami elektromagnetycznymi. Cele krótkoterminowe: Utrzymanie poziomów promieniowania elektromagnetycznego poniżej dopuszczalnej wartości.

6. cel strategiczny - Ograniczanie zużycia energii oraz zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Cele krótkoterminowe: Zwiększenie wykorzystania OZE.

7. cel strategiczny - Zapobieganie powstaniu poważnych awarii przemysłowych. Cele krótkoterminowe: Monitoring obszarów zagrożonych wystąpieniem poważnych awarii przemysłowych.

8. cel strategiczny - Zrównoważona gospodarka zasobami naturalnymi. Cele krótkoterminowe: Ograniczenie presji wywieranej na środowisko podczas prowadzenia prac geologicznych i eksploatacji kopalin.

9. cel strategiczny - Ochrona powierzchni ziemi. Cele krótkoterminowe: Zagospodarowanie powierzchni ziemi zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju; Identyfikacja obszarów zanieczyszczonych i zdegradowanych, ich rekultywacja i zagospodarowanie.

10. cel strategiczny - Wzrost świadomości ekologicznej. Cele krótkoterminowe: Wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców w zakresie ochrony powietrza i racjonalnej gospodarki odpadami; Oszczędność wody oraz jej ochrona jako wynik większej świadomości ekologicznej mieszkańców; Pogłębienie świadomości ekologicznej w obrębie pozostałych elementów środowiska.

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA DLA GMINY RADZIŁÓW NA LATA 2013 - 2016 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2017 - 2020

Nadrzędny cel Programu to: Zrównoważony rozwój gminy Radziłów szansą na poprawę i promocję środowiska naturalnego.

Realizacja Programu odbywa się w oparciu o poniżej przedstawione cele długoterminowe obejmujące zakres czasowy do 2020 r., oraz wyznaczone w ramach każdego z celów długoterminowych - cele krótkoterminowe, zakładane do realizacji w latach 2013 - 2016.

1. cel strategiczny - Kontynuacja działań związanych z poprawą jakości powietrza, Cele krótkoterminowe: Ograniczenie emisji ze źródeł powierzchniowych, liniowych i punktowych

2. cel strategiczny - Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód powierzchniowych oraz ochrona jakości wód podziemnych i racjonalizacja ich wykorzystania, Cele krótkoterminowe: Zapewnienie dobrej jakości wody pitnej mieszkańcom; Racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi; Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych poprzez zapobieganie eutrofizacji.

3. cel strategiczny - Zachowanie, odtworzenie i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej na różnych poziomach organizacji, Cele krótkoterminowe: Pogłębienie i udostępnienie wiedzy o zasobach przyrodniczych; Stworzenie prawno-organizacyjnych warunków i narzędzi dla ochrony przyrody; Ochrona struktury i zapewnienie stabilności siedlisk i ekosystemów; Ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej na terenie gminy; Zapobieganie konfliktom ekologicznym na obszarach chronionych

4. cel strategiczny - Zmniejszenie zagrożenia hałasem poprzez obniżenie jego natężenia do poziomu obowiązujących standardów. Cele krótkoterminowe: Rozpoznanie i ocena stopnia narażenia mieszkańców na ponadnormatywny hałas; Eliminacja narażenia mieszkańców na hałas.
5. cel strategiczny - Ochrona przed polami elektromagnetycznymi. Cele krótkoterminowe: Utrzymanie poziomów promieniowania elektromagnetycznego poniżej dopuszczonej wartości.
6. cel strategiczny - Ograniczanie zużycia energii oraz zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Cele krótkoterminowe: Zwiększenie wykorzystania OZE.
7. cel strategiczny - Zapobieganie powstaniu poważnych awarii przemysłowych. Cele krótkoterminowe: Monitoring obszarów zagrożonych wystąpieniem poważnych awarii przemysłowych.
8. cel strategiczny - Zrównoważona gospodarka zasobami naturalnymi. Cele krótkoterminowe: Ograniczenie presji wywieranej na środowisko podczas prowadzenia prac geologicznych i eksploatacji kopalni.
9. cel strategiczny - Ochrona powierzchni ziemi. Cele krótkoterminowe: Zagospodarowanie powierzchni ziemi zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju; Identyfikacja obszarów zanieczyszczonych i zdegradowanych, ich rekultywacja i zagospodarowanie.
10. cel strategiczny - Wzrost świadomości ekologicznej. Cele krótkoterminowe: Wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców w zakresie ochrony powietrza i racjonalnej gospodarki odpadami; Oszczędność wody oraz jej ochrona jako wynik większej świadomości ekologicznej mieszkańców; Pogłębienie świadomości ekologicznej w obrębie pozostałych elementów środowiska.

AKTUALIZACJA PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA NA LATA 2015 - 2018 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2019 - 2022 DLA GMINY RAJGRÓD

Nadrzędny cel Programu określony został jako: Zrównoważony rozwój Gminy Rajgród szansą na poprawę i promocję środowiska naturalnego

Realizacja Programu odbywa się w oparciu o cele długoterminowe obejmujące zakres do 2022 roku, oraz wyznaczone w ramach każdego z celów długoterminowych - cele krótkoterminowe, zakładane do realizacji w latach 2015 - 2018.

1. cel długoterminowy - Kontynuacja działań związanych z poprawą jakości powietrza, Cele krótkoterminowe: Ograniczenie emisji ze źródeł powierzchniowych, liniowych i punktowych
2. cel długoterminowy - Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód powierzchniowych oraz ochrona jakości wód podziemnych i racjonalizacja ich wykorzystania. Cele krótkoterminowe: Zapewnienie dobrej jakości wody pitnej mieszkańcom; Racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi gminy Rajgród; Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych poprzez zapobieganie eutrofizacji.
3. cel długoterminowy - Zachowanie, odtworzenie i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej na różnych poziomach organizacji. Cele krótkoterminowe: Pogłębienie i udostępnienie wiedzy o zasobach przyrodniczych gminy Rajgród; Stworzenie prawno-organizacyjnych warunków i narzędzi dla ochrony przyrody; Ochrona struktury i zapewnienie stabilności siedlisk i ekosystemów; Ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej na obszarach wiejskich gminy Rajgród; Zapobieganie konfliktom ekologicznym na obszarach chronionych
4. cel długoterminowy - Zmniejszenie zagrożenia hałasem poprzez obniżenie jego natężenia do poziomu obowiązujących standardów. Cele krótkoterminowe: Rozpoznanie i ocena stopnia narażenia mieszkańców na ponadnormatywny hałas; Eliminacja narażenia mieszkańców na hałas.
5. cel długoterminowy - Ochrona przed polami elektromagnetycznymi. Cele krótkoterminowe: Utrzymanie poziomów promieniowania elektromagnetycznego poniżej dopuszczalnej wartości.
6. cel długoterminowy - Ograniczanie zużycia energii oraz zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Cele krótkoterminowe: Zwiększenie wykorzystania OZE.
7. cel długoterminowy - Zapobieganie powstaniu poważnych awarii przemysłowych. Cele krótkoterminowe: Monitoring obszarów zagrożonych wystąpieniem poważnych awarii przemysłowych.
8. cel długoterminowy - Zrównoważona gospodarka zasobami naturalnymi. Cele krótkoterminowe: Ograniczenie presji wywieranej na środowisko podczas prowadzenia prac geologicznych i eksploatacji kopalin.
9. cel długoterminowy - Ochrona powierzchni ziemi. Cele krótkoterminowe: Zagospodarowanie powierzchni ziemi zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju; Identyfikacja obszarów zanieczyszczonych i zdegradowanych, ich rekultywacja i zagospodarowanie.

10. cel długoterminowy - Wzrost świadomości ekologicznej. Cele krótkoterminowe: Wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców w zakresie ochrony powietrza i racjonalnej gospodarki odpadami; Oszczędność wody oraz jej ochrona jako wynik większej świadomości ekologicznej mieszkańców; Pogłębienie świadomości ekologicznej w obrębie pozostałych elementów środowiska.

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA DLA MIASTA I GMINY SZCZUCZYN

Cele strategiczne i priorytety wymienione w dokumencie to:

- Poprawa jakości wód powierzchniowych.
- Ochrona przed zanieczyszczeniami wód podziemnych.
- Ograniczenie zanieczyszczeń powietrza ze wszystkich źródeł.
- Poprawa stanu środowiska akustycznego gminy.
- Ochrona powierzchni ziemi przez odpowiednią, zgodną z Ustawą o odpadach - gospodarkę odpadami.
- Ochrona powierzchni Ziemi przez odpowiednie zagospodarowanie wyrobisk po wydobyciu surowców mineralnych.
- Prowadzenie racjonalnej eksploatacji złóż mineralnych z zachowaniem wymogów Prawa geologicznego i górniczego.
- Ochrona walorów środowiska przyrodniczego.
- Wytworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty produktu turystycznego i jej skuteczna promocja na rynku krajowym.
- Poprawa stanu środowiska przyrodniczego.
- Rozwój rolnictwa ekologicznego.
- Podniesienie lokalnej świadomości ekologicznej

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA GMINY WASOSZ - brak aktualnego dokumentu.

5.2. Cele Programu Ochrony Środowiska

Cele niniejszego *Programu Ochrony Środowiska* zostały określone na podstawie analizy stanu środowiska oraz prognozowanych zmian w oparciu o obowiązujące przepisy oraz nowe wymagania prawne, a także cele dokumentów strategicznych wyższego szczebla, oraz planów i programów powiatowych. Przy formułowaniu celów i zadań wzięto pod uwagę specyficzne uwarunkowania powiatu grajewskiego, a także bariery i wytyczne wynikające z oceny realizacji dotychczasowego Programu Ochrony Środowiska oraz możliwości finansowania działań. Zaproponowane w niniejszym *Programie* cele i działania powinny w pierwszej kolejności posłużyć przede wszystkim do utrzymania i zachowania stanu środowiska oraz do stopniowej poprawy jego poszczególnych komponentów. Naczelną zasadą przyjętą w przedmiotowym Programie jest zasada zrównoważonego rozwoju, która zapewnia zharmonizowany rozwój gospodarczy i społeczny zgodny z ochroną walorów środowiska.

Nadrzędny cel *Programu* to:

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ POWIATU GRAJEWSKIEGO SZANSĄ NA POPRAWĘ I PROMOCJĘ ŚRODOWISKA NATURALNEGO

Powyższy nadrzędny cel będzie realizowany poprzez cele i zadania ekologiczne powiatu, które są zgodne ze Strategią „Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko perspektywa do 2020 r.” „Polityką ekologiczną państwa”, „Programem Ochrony Środowiska województwa podlaskiego na lata 2011 - 2014” oraz „Programem Ochrony Środowiska województwa podlaskiego na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024 roku” (projekt z dnia 26 lipca 2016 r.). Realizacja niniejszego Programu odbywać się będzie w oparciu o cele i kierunki interwencji obejmujące zakres do 2023.

Cele interwencji:

- Spełnienie wymagań w zakresie jakości powietrza,
- Poprawa efektywności energetycznej,
- Wzrost wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych, jako działania adaptacyjne do zmian klimatu,
- Ograniczenie emisji hałasu,
- Ochrona przed polami elektromagnetycznymi,
- Ograniczanie ryzyka powodziowego i przeciwdziałanie suszy i deficytowi wody, jako adaptacja do zmieniających się warunków klimatycznych,

- Racjonalizacja gospodarowania zasobami wodnymi i zapewnienie dobrej jakości wody pitnej,
- Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych,
- Racjonalne i efektywne gospodarowanie zasobami kopalin,
- Zapewnienie właściwego sposobu użytkowania powierzchni ziemi,
- Racjonalne gospodarowanie odpadami,
- Zachowanie różnorodności biologicznej, poprzez przywracanie/utrzymanie właściwego stanu ochrony siedlisk i gatunków,
- Adaptacja do zmian klimatu w zakresie zasobów przyrodniczych,
- Ochrona krajobrazu naturalnego i kulturowego,
- Podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej i zainteresowania środowiskiem przyrodniczym,
- Zapobieganie poważnym awariom przemysłowym,
- Doskonalenie systemu zarządzania kryzysowego,
- Monitoring obszarów zagrożonych występowaniem poważnych awarii.

Przedstawione w dokumencie cele i kierunki działań w zakresie poszczególnych obszarów interwencji zostały wyznaczone na podstawie zdefiniowanych zagrożeń i problemów dla poszczególnych obszarów interwencji wskazanych w analizie SWOT. Ponadto są one wynikiem potrzeb, jakie zaistniały w środowisku regionu i całej Polsce na przestrzeni ostatnich lat.

Wskazane w programie ochrony środowiska cele i kierunki, a także konkretne zamierzenia inwestycyjne im przypisane są spójne, zarówno z krajowymi, jak i wojewódzkimi programami, strategiami i planami w zakresie ochrony środowiska. Odzwierciedlają obecne trendy w zakresie jego ochrony, które przyczynią się także do realizacji polityk krajowych.

Tab. 15. Zestawienie celów i kierunków interwencji w zakresie ochrony środowiska powiatu grajewskiego

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
Ochrona klimatu i jakości powietrza	Spełnienie wymagań w zakresie jakości powietrza	Modernizacja transportu w kierunku transportu niskoemisyjnego	<ul style="list-style-type: none"> - Zakup niskoemisyjnego taboru na potrzeby transportu publicznego. - Zakup pojazdów spełniających najnowsze normy emisji spalin w celu zastąpienia starszych wysłużonych pojazdów. 	<ul style="list-style-type: none"> - Zadania monitorowane: JST, spółki transportowe, jednostki podległe JST, ZOZ, przedsiębiorcy, mieszkańcy. 	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
		Opracowanie i aktualizacja programów w zakresie ochrony powietrza	<ul style="list-style-type: none"> - Opracowanie i aktualizacja planów gospodarki niskoemisyjnej oraz planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe oraz ich realizacja (w tym inwentaryzacje emisji gazów cieplarnianych) 	<ul style="list-style-type: none"> - Zadanie monitorowane: JST 	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata, niska świadomość konieczności tworzenia takich programów
		Monitoring powietrza	<ul style="list-style-type: none"> - Uruchomienie linii alarmowych w ramach kontroli przestrzegania zakazu spalania odpadów w instalacjach indywidualnych 	<ul style="list-style-type: none"> - Zadanie monitorowane: JST 	Brak środków finansowych
		Edukacja społeczeństwa w zakresie ochrony powietrza i przeciwdziałania zmianom klimatu	<ul style="list-style-type: none"> - Akcje informacyjne, wydanie broszur i ulotek, organizacja spotkań oraz imprez upowszechniających wykorzystanie OZE konieczność ograniczenia „niskiej emisji” i adaptacji do zmian klimatu 	<ul style="list-style-type: none"> - Zadanie monitorowane: JST 	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata.
	Poprawa efektywności energetycznej	Rozbudowa przesyłowej i dystrybucyjnej sieci ciepłowniczej i gazowej	<ul style="list-style-type: none"> - Budowa/ rozbudowa/ modernizacja sieci ciepłowniczej i infrastruktury towarzyszącej - Budowa/ rozbudowa/ modernizacja sieci gazowej i infrastruktury towarzyszącej 	<ul style="list-style-type: none"> - Zadania monitorowane: JST, PEC, PGNiG 	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
		Poprawa efektywności energetycznej w sektorze publicznym i prywatnym, w tym termomodernizacja i wymiana	<ul style="list-style-type: none"> - Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej i budynków mieszkalnych (w tym wymiana stolarki okiennej i 	<ul style="list-style-type: none"> - Zadania własne - Zadania monitorowane: JST, jednostki podległe JST, zarządcy 	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
		oświetlenia	<p>drzwiowej w budynkach użyteczności publicznej i budynkach prywatnych).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Budowa energooszczędnych budynków - Wymiana nieefektywnych kotłów na nowe o wyższej sprawności - Modernizacja istniejących kotłowni w kierunku wykorzystania odnawialnych źródeł energii i odzysku energii - Modernizacja oświetlenia ulicznego na energooszczędne - Modernizacja oświetlenia wewnętrznego na energooszczędne - Działania skutkujące wzrostem efektywności energetycznej procesów i obiektów (w tym wdrażanie systemów sterowania energią i rekuperacja). - Budowa/ przebudowa systemów oczyszczania spalin w procesach produkcyjnych (w tym w produkcji energii elektrycznej i ciepłej) - Modernizacja, odtwarzanie oraz budowa sieci energetycznej związanej z przyłączeniem odbiorców i wytwórców energii elektrycznej 	<p>dróg, ZOZ, PEC, PGE, przedsiębiorcy, mieszkańcy</p>	<p>inwestycji na inne lata</p>
	<p>Wzrost wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych, jako działania adaptacyjne do zmian klimatu</p>	<p>Pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych (słońca, wiatru, wody, biomasy i biogazu) do produkcji energii elektrycznej i ciepłej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Instalacja kolektorów słonecznych, paneli fotowoltaicznych, pomp ciepła, mikroinstalacji wiatrowych w budynkach użyteczności publicznej i gospodarstwach domowych - Budowa biogazowni oraz 	<p>- Zadanie monitorowane: JST, instytucje podległe, PEC, przedsiębiorcy, mieszkańcy</p>	<p>Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata</p>

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			wysokosprawne wytwarzanie energii cieplnej i elektrycznej w kogeneracji		
Zagrożenia hałasem	Ograniczenie emisji hałasu	Uwzględnienie aspektów związanych z ponadnormatywnym hałasem w zagospodarowaniu przestrzennym	Sporządzanie planów zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem źródeł hałasu oraz wprowadzanie zapisów dotyczących standardów akustycznych dla poszczególnych terenów.	Zadanie monitorowane: JST	Brak środków finansowych, niewystarczający poziom dofinansowania
		Budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury drogowej, realizowana z uwzględnieniem konieczności ograniczenia presji na środowisko oraz życie i zdrowie ludzi (w tym usprawnienie organizacji ruchu)	<ul style="list-style-type: none"> - Budowa/ przebudowa/ modernizacja dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych - Przebudowa ładu komunikacyjnego w miejscach o dużym natężeniu ruchu 	<p>Zadanie własne</p> <p>Zadanie monitorowane: JST, GDDKiA, PZDW, PZD</p>	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
		Eliminacja zagrożenia mieszkańców powiatu nadmiernym hałasem	<ul style="list-style-type: none"> - Budowa/ rozbudowa sieci ścieżek rowerowych - Tworzenie obszarów ograniczonego użytkowania - Zastosowanie środków ograniczających rozprzestrzenianie się hałasu (w tym budowa ekranów akustycznych, stosowanie mat antywibracyjnych, tworzenie pasów zieleni) 	Zadanie monitorowane: JST, GDDKiA, PZDW, PZD	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
		Opracowanie i aktualizacja programów ochrony przed hałasem (w tym aktualizacja map akustycznych)	<ul style="list-style-type: none"> - Aktualizacja istniejących programów ochrony przed hałasem oraz opracowanie nowych w miarę zaistniałej potrzeby - Aktualizacja map akustycznych 	Zadanie monitorowane: JST, GDDKiA, PZDW	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji na inne lata

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
		Monitoring hałasu komunikacyjnego i kontynuacja kontroli jednostek gospodarczych w zakresie emitowanego hałasu	- Realizacja Państwowego Monitoringu Środowiska w zakresie hałasu	Zadanie monitorowane: WIOŚ	Brak środków finansowych
Pola elektromagnetyczne	Ochrona przed polami elektromagnetycznymi	Planowanie przestrzenne z uwzględnieniem ochrony przed polami elektromagnetycznymi	Opracowanie i aktualizacja planów zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem ochrony przed polami elektromagnetycznymi	Zadanie monitorowane: JST	Brak środków finansowych, niewystarczający poziom dofinansowania
		Monitoring natężeń pól elektromagnetycznych	Realizacja Państwowego Monitoringu Środowiska w zakresie pomiarów pola elektromagnetycznego	Zadanie monitorowane: WIOŚ	Brak środków finansowych, niewystarczający poziom dofinansowania
Gospodarowanie wodami	Ograniczanie ryzyka powodziowego i przeciwdziałanie suszy i deficytowi wody, jako adaptacja do zmieniających się warunków klimatycznych	Ochrona zasobów wodnych (w tym ochrona naturalnej hydromorfologii cieków)	<ul style="list-style-type: none"> - Analiza możliwości zwiększenia retencji na terenach leśnych, rolniczych i zurbanizowanych - Przeprowadzenie pogłębionej analizy presji w celu ustalenia przyczyn nieosiągnięcia dobrego stanu wód - Opracowanie i wdrażanie planów gospodarowania wodami na obszarze dorzeczy - Opracowanie warunków korzystania z wód regionów wodnych - Realizacja działań wynikających z Planu Przeciwdziałania Skutkom Suszy - Ochrona wód w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego 	Zadanie monitorowane: RZGW, JST	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
		Budowa i odtwarzanie systemów i urządzeń melioracji wodnych (w tym niezbędnych do realizacji zrównoważonego rolnictwa) oraz pozostałej infrastruktury służącej do retencjonowania, regulacji i ochrony zasobów wód	<ul style="list-style-type: none"> - Budowa zbiorników retencyjnych (w ramach adaptacji do zmian klimatu) - Melioracje gruntów - budowa/ przebudowa/ modernizacja urządzeń melioracji wodnych - Zagospodarowanie brzegów rzek i jezior (w tym infrastruktura turystyczna i rekreacyjna) - Budowa/ remont budowli hydrotechnicznych - Udrożnianie/ przebudowa/ odbudowa zabudowy regulacyjnej rzek i odtworzenie koryt kanałów - Remont umocnień brzegowych i ubezpieczenie brzegów rzek (w tym zabudowa przeciwerozryna) 	<ul style="list-style-type: none"> - Zadania własne - Zadania monitorowane: JST, PGL LP, RZGW, WZMiUW, właściciele gruntów 	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
		Odtwarzanie ciągłości ekologicznej i renaturalizacja rzek	<ul style="list-style-type: none"> - Zapewnienie ciągłości rzek i potoków poprzez udrażnianie obiektów stanowiących przeszkodę dla migracji ryb - Ochrona, zachowanie i przywracanie biotopów i naturalnych siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory - Wdrożenie małej retencji na obszarach Natura 2000 i innych cennych przyrodniczo (w tym na obszarach bagiennych i torfowiskowych) 	Zadania monitorowane: RZGW, RDOŚ, JST, NGO, administratorzy cieków i obiektów, WZMiUW, parki narodowe, parki krajobrazowe	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji na inne lata
		Ograniczenie presji rolnictwa na wody	<ul style="list-style-type: none"> - Ograniczenie spływu zanieczyszczeń powierzchniowych z rolnictwa poprzez stosowanie kodeksu dobrej praktyki rolniczej oraz racjonalne dawkowanie i przestrzeganie terminów stosowania nawozów i środków 	Zadania monitorowane: PODR, WIOŚ, ARiMR, właściciele gospodarstw rolnych,	Brak środków finansowych, brak zaangażowania poszczególnych podmiotów, niska

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			ochrony roślin - Realizacja działań wynikających z programów dotyczących zrównoważonego rolnictwa (w tym np. wspieranie rolnictwa ekologicznego, utrzymanie stref buforowych, miedz śródpolnych i zachowanie terenów bagiennych)		świadomość ekologiczna
		Planowanie przestrzenne jako instrument w zakresie gospodarowania wodami	Tworzenia i aktualizacja planów zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem zrównoważonego gospodarowania i ochrony wód	Zadanie monitorowane: JST	Brak środków finansowych, brak zaangażowania właścicieli gruntów, brak odpowiednich uregulowań prawnych
		Monitoring wód	- Monitoring wód zanieczyszczonych azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych - OSN - Monitoring jakości wód w kąpieliskach i miejscach wykorzystywanych do kąpieli	Zadanie monitorowane: WSSE, WIOŚ	Brak środków finansowych, brak dofinansowania,
		Edukacja ekologiczna w zakresie gospodarowania wodami	- Szeroko zakrojone działania edukacyjne promujące potrzebę ochrony wód, w tym, np.: budowa ścieżek edukacyjnych; wyposażenie placówek oświatowych w dystrybutory z wodą; ulotki, broszury, kampanie informacyjne, imprezy o charakterze edukacyjnym - Promowanie wody do picia jako alternatywy dla konsumpcji wód stołowych i napojów sprzedawanych w opakowaniach	Zadanie monitorowane: RDOŚ, parki narodowe, spółki wodociągowe	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
Gospodarka wodno-ściekowa	Racjonalizacja gospodarowania zasobami wodnymi i zapewnienie dobrej jakości	Rozbudowa i modernizacja ujęć wody oraz stacji uzdatniania	- Budowa/ przebudowa/ modernizacja ujęć wody - Budowa/ rozbudowa/ przebudowa/ modernizacja stacji uzdatniania wody i infrastruktury towarzyszącej (w tym zbiorników	Zadanie monitorowane: JST, spółki wodociągowe	Brak środków finansowych, brak zainteresowania mieszkańców

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
	wody pitnej		wody uzdatnionej) - Przebudowa hydroforni wraz z infrastrukturą (w tym zbiorniki wyrównawcze)		
		Rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowej z uwzględnieniem konieczności ograniczania strat wody	- Budowa/ rozbudowa/ modernizacja sieci wodociągowej - Wymiana rur azbestowych na PCV	Zadanie monitorowane: JST, spółki wodociągowe	Brak środków finansowych, brak zainteresowania mieszkańców
		Uwzględnianie w procesie planowania przestrzennego ograniczeń związanych z zaopatrzeniem w wodę	- Przejmowanie w eksploatacje lub na stan spółki, obcej lub o nieuregulowanym stanie prawnym infrastruktury przesyłowej wodociągowej i kanalizacyjnej służącej zbiorowemu zaopatrzeniu w wodę i odprowadzaniu ścieków	Zadanie monitorowane: JST, Spółki wodno-kanalizacyjne	Bariery prawne, brak środków finansowych
	Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych	Realizacja projektów sanitacji w zabudowie rozproszonej	Budowa indywidualnych systemów oczyszczania ścieków	Zadanie monitorowane: JST	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
		Rozbudowa i modernizacja sieci kanalizacyjnej (sanitarnej i deszczowej)	- Budowa/ rozbudowa/ modernizacja sieci kanalizacji sanitarnej (w tym usprawnienie systemu odprowadzania ścieków) - Budowa/ rozbudowa/ modernizacja sieci kanalizacji deszczowej (w tym montaż separatorów)	- Zadania własne - Zadanie monitorowane: JST, spółki wodno-kanalizacyjne, zarządcy dróg	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
		Rozbudowa i modernizacja infrastruktury oczyszczania ścieków, w tym realizacja działań w ramach Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych	- Budowa/ rozbudowa/ przebudowa/ modernizacja komunalnych oczyszczalni ścieków (w tym wymiana/ remont przepompowni ścieków) - Budowa/ modernizacja stacji zlewnych nieczystości ciekłych i usprawnienie systemu odbioru nieczystości płynnych	- Zadania własne - Zadanie monitorowane: JST, spółki wodno-kanalizacyjne	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			- Usprawnienie gospodarki osadowej		
		Monitoring wód oraz kontrola jakości wody wodociągowej przeznaczonej do spożycia	<ul style="list-style-type: none"> - Opomiarowanie i wizualizacja pracy studni w SUW - Opomiarowanie sieci kanalizacyjnej - Dalsza rozbudowa istniejącego monitoringu ciśnienia wody w połączeniu z przepływem i analizą chemiczną wody - Modernizacja i rozwój zdalnych odczytów wodomierzy głównych - Realizacja Państwowego Monitoringu Środowiska w zakresie jakości wody - Badanie wody wodociągowej przeznaczonej do spożycia oraz informowanie społeczeństwa o jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi 	Zadanie monitorowane: Spółki wodno-kanalizacyjne, WIOŚ, WSSE	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
		Edukacja społeczeństwa w zakresie gospodarki wodno-ściekowej	<ul style="list-style-type: none"> - Organizacja imprez o charakterze edukacyjnym, ulotki, broszury, kampanie informacyjne, wycieczki - Prace badawczo - rozwojowe 	Zadanie monitorowane: JST, spółki wodnokanalizacyjne, uczelnie wyższe, parki naukowo-technologiczne	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
Zasoby geologiczne	Racjonalne i efektywne gospodarowanie zasobami kopalin	Ograniczenie presji wywieranej na środowisko i ludność lokalną podczas prowadzenia prac geologicznych oraz eksploatacji i magazynowania kopalin, w tym monitorowanie wydobywania	<ul style="list-style-type: none"> - Ochrona zasobów geologicznych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin - Eliminacja nielegalnych eksploatacji kopalin - Aktualizacja bazy danych o surowcach na terenie powiatu, ustalanie zasobów złóż kopalin, a także ich ochrona 	Zadanie monitorowane: JST, właściciele gruntów, Państwowa Służba Geologiczna	Brak środków finansowych, brak zaangażowania właścicieli gruntów, brak odpowiednich uregulowań prawnych

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			<ul style="list-style-type: none"> - Prowadzenie bazy danych geologicznych - Koordynacja i wykonywanie prac z zakresu kartografii geologicznej na terenie powiatu - Rozpoznanie i monitoring zagrożeń geologicznych na terenie powiatu 		
		Planowanie przestrzenne z uwzględnieniem zrównoważonego gospodarowania kopalinami	Opracowanie i aktualizacja planów zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem zrównoważonego gospodarowania kopalinami	Zadanie monitorowane: JST	Brak środków finansowych
		Edukacja społeczeństwa w zakresie gospodarowania zasobami geologicznymi	Działania edukacyjne promujące racjonalne wykorzystanie kopalin	Zadanie monitorowane: JST	Brak środków finansowych
Gleby	Zapewnienie właściwego sposobu użytkowania powierzchni ziemi	Rekultywacja terenów zdegradowanych lub zdewastowanych w celu przywrócenia im wartości użytkowych lub przyrodniczych, w tym rekultywacje z wykorzystaniem odpadów	<ul style="list-style-type: none"> - Rekultywacja zamkniętych składowisk odpadów - Likwidacja „dzikich wysypisk” odpadów (w tym rekultywacja wyrobisk po „dzikich wysypiskach”) - Rekultywacja terenu po wydobywaniu kopalin 	Zadanie monitorowane: JST, właściciele/ zarządcy składowisk, właściciele/ zarządcy gruntów	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
		Przeciwdziałanie degradacji gleb i powierzchni ziemi	<ul style="list-style-type: none"> - Realizacja działań zapobiegających erozji - Prowadzenie właściwej gospodarki wodnej na terenach rolnych, łąkowych i wodno-błotnych - Zrównoważone stosowanie środków ochrony roślin, z uwzględnieniem zasady zintegrowanej ochrony roślin - Realizacja działań wynikających z wdrażaniem Dyrektywy 	Zadanie monitorowane: JST, właściciele/ zarządcy gruntów, ARiMR, ODR, RZGW	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, brak zaangażowania właścicieli gruntów, brak zaangażowania poszczególnych podmiotów

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			Azotanowej		
		Monitoring gleb i powierzchni ziemi	<ul style="list-style-type: none"> - Rozpoznanie obszarów zanieczyszczonych - Monitoring gleb po rekultywacji składowisk odpadów 	Zadanie monitorowane: JST, jednostki podległe, ARMiR, podmioty gospodarcze, właściciele/ zarządcy składowisk,	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji na inne lata
		Edukacja społeczeństwa w zakresie ochrony gleb i powierzchni ziemi	<ul style="list-style-type: none"> - Promowanie zachowań sprzyjających ochronie gleb i powierzchni ziemi 	Zadanie monitorowane: JST, PODR	Brak środków finansowych, brak zaangażowania społeczeństwa
Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów	Racjonalne gospodarowanie odpadami	Zapewnienie funkcjonowania systemu selektywnego zbierania/odbioru odpadów komunalnych	<ul style="list-style-type: none"> - Zakup pojemników do selektywnego zbierania odpadów i organizacja miejsc ich lokalizacji - Budowa i wyposażenie Punktów Selektywnego Zbierania Odpadów (w tym organizacja przy PSZOK punktów napraw i wymiany rzeczy używanych) 	Zadanie monitorowane: JST, jednostki podległe JST, podmioty odbierające odpady, zarządcy nieruchomości, osoby prywatne	Brak środków finansowych w budżecie JST, brak dofinansowania
		Zapewnienie sprawnego funkcjonowania procesów odzysku i recyklingu (w tym ograniczenie masy odpadów składowanych)	<ul style="list-style-type: none"> - Usprawnienie systemu recyklingu odpadów - Zapewnienie instalacji do odzysku i recyklingu odpadów remontowo - budowlanych - Budowa instalacji do doczyszczania selektywnie zebranych frakcji odpadów komunalnych - Organizacja stanowisk rozbiórki odpadów wielkogabarytowych 	Zadanie monitorowane: Podmioty odpowiedzialne za gospodarowanie odpadami	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
		Zapewnienie wysokiej jakości infrastruktury służącej składowaniu odpadów	<ul style="list-style-type: none"> - Budowa/ modernizacja pól składowych na odpady resztkowe, których zagospodarowanie przez odzysk/ recykling jest niemożliwe - Instalacja wzbogacania i oczyszczania gazów 	Zadanie monitorowane: Podmioty odpowiedzialne za gospodarowanie odpadami	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			składowiskowych		
		Usuwanie i unieszkodliwianie odpadów zawierających azbest	<ul style="list-style-type: none"> - Budowa pól składowych na odpady niebezpieczne - Opracowanie/aktualizacja inwentaryzacji wyrobów zawierających azbest oraz opracowanie/ aktualizacja programów usuwania azbestu na terenach gmin - Prowadzenie bazy azbestowej - Usuwanie wyrobów zawierających azbest (w tym demontaż, transport i utylizacja) 	Zadanie monitorowane: JST, Podmioty odpowiedzialne za gospodarowanie odpadami, mieszkańcy	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
		Monitoring gospodarki odpadami	<ul style="list-style-type: none"> - Wydawanie pozwoleń w zakresie gospodarki odpadami - Monitoring w zakresie gospodarki odpadami 	Zadanie własne	Brak środków finansowych, Trudności w pozyskiwaniu informacji
		Edukacja ekologiczna w zakresie zapobiegania powstawaniu odpadów i gospodarki odpadami	- Akcje związane z zapobieganiem powstawaniu odpadów i gospodarką odpadami, konkursy, ulotki, broszury, spotkania, szkolenia	Zadanie monitorowane: JST, podmioty odpowiedzialne za gospodarowanie odpadami	Brak środków finansowych, brak dofinansowania,
Zasoby przyrodnicze	Zachowanie różnorodności biologicznej, poprzez przywracanie/utrzymanie właściwego stanu ochrony siedlisk i gatunków	Aktualizacja inwentaryzacji oraz stworzenie spójnego systemu informacji, opartego o technologie informatyczne, o zasobach gatunków i siedlisk przyrodniczych wraz z wyceną wartości środowiska przyrodniczego	- Inwentaryzacja i waloryzacja zasobów przyrodniczych oraz stworzenie bazy danych o zasobach przyrodniczych	Zadanie monitorowane: Parki narodowe, parki krajobrazowe, RDOŚ	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji na inne lata
		Planowanie działań ochronnych na terenach przyrodniczo cennych	Opracowanie/aktualizacja planów ochrony i planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 oraz planów ochrony parków narodowych, krajobrazowych i	Zadanie monitorowane: RDOŚ, Parki narodowe, Parki Krajobrazowe	Brak środków finansowych, przesunięcie realizacji na kolejne lata

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			rezerwatów przyrody		
		Zwiększanie powierzchni obszarowych form ochrony przyrody i krajobrazu	Powoływanie nowych form ochrony przyrody i krajobrazu	Zadanie monitorowane: RDOŚ, JST	Konieczność przełożenia realizacji zadania na kolejne lata z uwagi na procedury, opór społeczny itd.
		Ochrona siedlisk i gatunków	<ul style="list-style-type: none"> - Ochrona czynna siedlisk i gatunków - Ochrona bierna procesów w ekosystemach - Wykup gruntów na terenach chronionych - Przywracanie walorów przyrodniczych zabytkowym parkom 	Zadanie monitorowane: RDOŚ, parki narodowe, parki krajobrazowe, organizacje pozarządowe, JST, właściciele i zarządcy terenu	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji na inne lata
		Wielofunkcyjna, zrównoważona gospodarka leśna	Prowadzenie gospodarki leśnej z zachowaniem wszystkich funkcji lasu	Zadanie monitorowane: PGL LP	Brak środków finansowych
		Racjonalna gospodarka łowiecka służąca ochronie środowiska	Regulacja populacji zwierząt łownych	Zadanie monitorowane: PGL LP, PZŁ, koła łowieckie, RDOŚ	Brak środków finansowych
		Minimalizacja ryzyka wprowadzenia do środowiska gatunków obcych oraz usuwanie, kontrola i przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu się gatunków obcych	Eliminacja i ograniczenie populacji występowania inwazyjnych gatunków obcych	Zadanie monitorowane: JST, parki narodowe, parki krajobrazowe, właściciele lub zarządcy terenu	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji na inne lata
		Powiązanie systemów dolin rzecznych (jako naturalnych korytarzy ekologicznych) z zarządzaniem ryzykiem powodziowym, systemem obszarów chronionych i programem zwiększania możliwości retencyjnych, poprzez wykorzystanie naturalnych uwarunkowań terenu	<ul style="list-style-type: none"> - Rewitalizacja zieleni - Zachowanie naturalnego charakteru rzek i dolin rzecznych oraz poprawa warunków wodnych 	Zadanie monitorowane: Parki narodowe, parki krajobrazowe, JST, właściciele lub zarządcy terenu, RZGW, RDOŚ, WZMiUW	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji na inne lata

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
		Monitoring przyrodniczy różnorodności biologicznej i krajobrazowej w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska	<ul style="list-style-type: none"> - Modernizacja i rozbudowa bazy monitoringu przyrodniczego - Monitoring siedlisk i gatunków Natura 2000 	Zadanie monitorowane: Parki narodowe, parki krajobrazowe, RDOŚ,	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji na inne lata
		Zarządzanie środowiskiem	Opracowanie powiatowych i gminnych programów ochrony środowiska	Zadanie własne Zadanie monitorowane: JST	Brak środków finansowych w budżecie JST, przesunięcie realizacji na kolejne lata
	Adaptacja do zmian klimatu w zakresie zasobów przyrodniczych	Racjonalne powiększanie zasobów leśnych i dostosowanie składu gatunkowego drzewostanu do siedliska oraz zwiększanie różnorodności biocenoz leśnych, z uwzględnieniem gatunków odpornych na susze i podtopienia	<ul style="list-style-type: none"> - Aktualizacja i sporządzanie (w miarę potrzeb) planów urządzenia lasu i uproszczonych planów urządzenia lasu (zgodnie z przepisami ustawy o lasach) - Realizacja Krajowego Programu Zwiększania Lesistości - Ocena stanu lasów 	Zadanie monitorowane: PGL LP, JST, właściciele lasów	Brak środków finansowych, przeniesienie realizacji na inne lata
		Zapobieganie, przeciwdziałanie oraz ograniczanie skutków zagrożeń związanych z pożarami lasów	Kompleksowy projekt adaptacji lasów i leśnictwa do zmian klimatu - zapobieganie, przeciwdziałanie oraz ograniczanie skutków zagrożeń związanych z pożarami lasów	Zadanie monitorowane: PGL LP, JST, PSP, właściciele lub zarządcy terenów	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji na inne lata
		Planowanie przestrzenne jako instrument w zakresie gospodarowania środowiskiem	<ul style="list-style-type: none"> - Tworzenie i aktualizacja planów zagospodarowania przestrzennego oraz studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem ochrony zasobów przyrody i krajobrazu - Utrzymywanie, ochrona i odtwarzanie korytarzy ekologicznych i przeciwdziałanie fragmentacji przestrzeni przyrodniczej - Utrzymanie stref zalewowych w dolinach wolnych od zabudowy - Uporządkowanie stanu 	Zadanie monitorowane: JST, jednostki podległe JST, RZGW, zarządcy dróg, administratorzy cieków	Brak środków finansowych

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			prawnowłasnościowego nieruchomości w ewidencji gruntów		
	Podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej i zainteresowania środowiskiem przyrodniczym	Podjęmowanie działań edukacyjnych służących ochronie i zachowaniu bioróżnorodności i dziedzictwa kulturowego oraz zagwarantowanie udziału społeczeństwa w ochronie środowiska i dostępu do informacji o środowisku	<ul style="list-style-type: none"> - Organizacja konkursów i olimpiad, prowadzenie akcji, kampanii informacyjnych, konkursy, wystawy, warsztaty, publikacje o charakterze edukacyjnym, ulotki, broszury - Budowa ścieżek edukacyjnych - Budowa / modernizacja infrastruktury przy szlakach edukacyjnych - Budowa nowych i doposażenie istniejących obiektów edukacyjnych i rozszerzanie oferty edukacyjnej 	Zadanie monitorowane: JST, parki narodowe, parki krajobrazowe, PGL LP, ośrodki edukacyjne	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji na inne lata
Zagrożenia poważnymi awariami	Zapobieganie poważnym awariom przemysłowym	Wspieranie działania jednostek reagowania kryzysowego	<ul style="list-style-type: none"> - Doposażenie jednostek ratownictwa, w tym OSP (zakup samochodów ratowniczo-gaśniczych, sprzętu ratowniczego, itp.) - Usprawnienie systemu ratownictwa i zwiększanie skuteczności prowadzenia długotrwałych akcji ratowniczych - Ochrona przeciwpożarowa 	<ul style="list-style-type: none"> - Zadania własne - Zadanie monitorowane: JST, PSP, OSP 	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
	Doskonalenie systemu zarządzania kryzysowego	Zapobieganie sytuacjom kryzysowym poprzez kompleksowe działania prewencyjne	<ul style="list-style-type: none"> - Poprawa bezpieczeństwa w ruchu drogowym - Modernizacja i doposażenie ośrodków szkoleniowych - Szkolenia i warsztaty w zakresie ratownictwa 	<ul style="list-style-type: none"> - Zadania własne - Zadanie monitorowane: KWP, JST i jednostki podległe JST, GDDKiA, PSP 	Brak środków finansowych, brak dofinansowania, przeniesienie realizacji inwestycji na inne lata
	Monitoring obszarów zagrożonych występowaniem	Ograniczenie występowania poważnych awarii	<ul style="list-style-type: none"> - Aktualizacja powiatowego planu zarządzania kryzysowego - Prowadzenie kontroli instalacji 	<ul style="list-style-type: none"> - Zadanie własne - Zadania monitorowane: WIOŚ, 	Brak środków finansowych

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO NA LATA 2016 - 2023

Obszar interwencji	Cele interwencji	Kierunki interwencji	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
	poważnych awarii		na terenach zakładów przemysłowych - Prowadzenie i aktualizacja rejestru zakładów o dużym i zwiększonym ryzyku występowania poważnych awarii	PSP	

Źródło: „Program Ochrony Środowiska województwa podlaskiego na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024 roku” (projekt z dnia 26 lipca 2016 r.)

5.3. Zadania Programu Ochrony Środowiska i ich finansowanie

5.3.1. Zadania własne

Zadania własne są to przedsięwzięcia, które będą finansowane w całości lub częściowo ze środków będących w dyspozycji powiatu. Wykaz planowanych zadań własnych, wraz z terminem realizacji, jednostką odpowiedzialną, kosztami przedsięwzięcia i źródłami finansowania zawiera poniższe zestawienie tabelaryczne.

Zestawienie zamierzeń inwestycyjnych, jakie są planowane na terenie powiatu grajewskiego oraz kosztów realizacji zadań zostało opracowane w oparciu o materiały nadesłane ze Starostwa Powiatowego w Grajewie. Pod uwagę wzięto możliwości finansowania przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska w perspektywie 2014 - 2020 roku. Należy pamiętać, że są to koszty jedynie orientacyjne i uzależnione w dużej mierze od uzyskanego dofinansowania ze środków zewnętrznych, a więc na przestrzeni lat mogą ulec zmianom.

Tab. 16. Harmonogram realizacji zadań własnych wraz z ich finansowaniem.

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe w Grajewie				
Ochrona klimatu i jakości powietrza	Termomodernizacja budynku głównego Domu Pomocy Społecznej w Grajewie	2016	166325,69	Środki własne, darowizna
	Kompleksowa termomodernizacja budynku internatu i warsztatów szkolnych w Zespole Szkół w Wojewodzinie	2016	1722124,00	Środki własne, fundusze unijne
	Termomodernizacja kompleksu budynków Zespołu Szkół w Szczuczynie	2017-2020	2400000,00	Środki własne, środki gminne, NFOŚiGW, fundusze unijne
	Termomodernizacja budynków służby zdrowia w powiecie grajewskim.	2017-2020	2400000,00	Środki własne, środki gminne, NFOŚiGW, fundusze unijne
Zagrożenia hałasem	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1835B na odcinku Wypychy - Dusze	2014-2017	993725,19	Środki własne, środki gminne, PROW
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1807 B Białaszewo - Wierzbowo - Boczek - Świdrowo	2016-2020	4157962,19	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PROW
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1795B w miejscowości Biebrza	2016-2020	1108895,57	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PROW
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1869B na odcinku Szczuczyn - Niedźwiadna	2016-2020	5700000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID, fundusze unijne
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1815 B Wąsosz - Komosewo - Bagienice	2013-2019	400000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, dotacje z budżetu państwa
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1812 B Plac Rzędziana i ul. 11 listopada w Wąsosz oraz drogi powiatowej 1820B ul. Piaskowa w Wąsosz na odcinku Wąsosz - Ławsk	2015-2020	5000000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID, fundusze unijne

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1793B gr. Woj. - Woznawieś	2014-2018	824487,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID, fundusze unijne
	Przebudowa mostu przez rzekę Wiszę Czachy w ciągu drogi powiatowej nr 1836B	2017-2020	2500000,00	Środki własne, rezerwa subwencji ogólnej, PRGiPID, fundusze unijne
	Przebudowa mostu przez rzekę Wiszę Balcer w ciągu drogi powiatowej nr 1806B	2017-2020	800000,00	Środki własne, rezerwa subwencji ogólnej, PRGiPID, fundusze unijne
	Przebudowa mostu przez rzekę Etę Szymany w ciągu drogi powiatowej nr 1797B	2015-2020	2900000,00	Środki własne, rezerwa subwencji ogólnej, PRGiPID, fundusze unijne
	Rozbudowa starodroża drogi krajowej nr 61 w miejscowości Szczuczyn	2015-2020	400000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID, fundusze unijne
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1802B Grajewo (ul. Konopska) - Konopki - Cypriki - Kurki - Tarachy - Będkowo - Szczuczyn	2008-2020	7000000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID, fundusze unijne
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 2630B ul. Elewatorska w Grajewie	2017-2020	2500000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID, fundusze unijne
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1810B ul. Wiórowa w Grajewie	2017-2020	3000000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID, fundusze unijne
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1810B ul. Fabryczna w Grajewie	2017-2020	1000000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID, fundusze unijne

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1808B na odcinku Grajewo - Wojewodzin - Wierzbowo	2017-2020	3800000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID, fundusze unijne
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1789B na odcinku Turczyn - Łazarze	2017-2020	830000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID, fundusze unijne
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1813B na odcinku Szczuczyn - Nieckowo - Kedziorowo do drogi powiatowej nr 1816 B	2017-2020	5700000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID, fundusze unijne
	Rozbudowa drogi powiatowej nr 1808B do drogi krajowej nr 65 - Podlasek - Pieniążki - Białaszewo - do drogi wojewódzkiej nr 668	2017-2020	5700000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID, fundusze unijne
	Przebudowa skrzyżowań dróg powiatowych z drogami gminnymi i wewnętrznymi na terenie gminy Wąsosz	2016	8000,00	Środki własne, środki gminne
	Przebudowa skrzyżowań dróg powiatowych z drogami gminnymi i wewnętrznymi na terenie gminy Wąsosz	2017	183000,00	Środki własne, środki gminne
	Przebudowa skrzyżowań dróg powiatowych z drogami gminnymi i wewnętrznymi na terenie gminy Wąsosz	2018	139000,00	Środki własne, środki gminne
	Przebudowa skrzyżowań dróg powiatowych z drogami gminnymi na terenie gminy Radziłów	2016	109000,00	Środki własne, środki gminne
	Przebudowa skrzyżowań dróg powiatowych z drogami gminnymi na terenie gminy Radziłów	2017	91000,00	Środki własne, środki gminne
	Poprawa dostępności do przemysłowej części Miasta Grajewo z sieci dróg krajowych - ul. Wiórowa	2016-2019	5500000,00	Środki własne, środki gminne, fundusze unijne
Gospodarowanie wodami	Przebudowa przepustu drogowego w m. Ławsk w ciągu drogi powiatowej nr 1820B w km 6+201	2016	165000,00	Środki własne, środki gminne, środki prywatne, PRGiPID
Gospodarka wodno-ściekowa	Zakup workownicy do odwadniania osadu nadmiernego w oczyszczalni Zespołu szkół w Wojewodzinie	2016	40098,00	Środki własne

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
Zagrożenia poważnymi awariami	Zagospodarowanie terenu KP PSP w Grajewie	2016-2017	650000,00	Środki samorządowe, budżet państwa, NFOŚiGW, WFOŚiGW, fundusze unijne
	Budowa budynku garażowego technicznego z myjnią i systemem separacji zanieczyszczeń	2016-2017	1250000,00	Środki samorządowe, budżet państwa, NFOŚiGW, WFOŚiGW, fundusze unijne
	Zagospodarowanie terenu KP PSP Grajewo na cele sportowe	2018-2019	650000,00	Środki samorządowe, budżet państwa, NFOŚiGW, WFOŚiGW, fundusze unijne
	Przyspieszenie działań ratownictwa technicznego oraz chemiczno-ekologicznego prowadzonych w terenach trudnodostępnych	2018	120000,00	Środki samorządowe, budżet państwa, NFOŚiGW, WFOŚiGW,
	Dostawa ciężkiego samochodu ratowniczo-gaśniczego dla KP PSP w Grajewie	2020	1000000,00	Środki samorządowe, budżet państwa, NFOŚiGW, WFOŚiGW,
	Dostawa ciężkiego samochodu ratowniczo-gaśniczego dla KP PSP w Grajewie	2020	800000,00	Środki samorządowe, budżet państwa, NFOŚiGW, WFOŚiGW,

Źródło: opracowanie własne EKOTON sp. z o. o. na podstawie danych uzyskanych ze Starostwa Powiatowego w Grajewie.

Zgodnie z powyższą tabelą największe nakłady finansowe zaplanowano w obszarach:

- Zagrożenia hałasem - 60,345 mln zł,
- Ochrona klimatu i jakości powietrza - 6,688 mln zł,
- Zagrożenia poważnymi awariami - 4,47 mln zł.

Przy wyborze pilności realizacji inwestycji z zakresu ochrony środowiska należy brać pod uwagę następujące kryteria:

Kryteria ogólne:

- Gotowość zadania do realizacji,
- Brak negatywnego oddziaływania na środowisko i obszary Natura 2000,
- Wkład własny jednostki realizującej projekt,
- Zgoda społeczeństwa na realizację przedsięwzięcia.

W zakresie inwestycji drogowych:

- Położenie na ważnym odcinku komunikacyjnym (z punktu widzenia społecznego),
- Sąsiedztwo ważnych obiektów publicznych,
- Nadmierne natężenie ruchu,
- Ochrona przed hałasem komunikacyjnym.

W zakresie gospodarki wodno-ściekowej:

- Odległość do zbiorników wody pitnej, wód powierzchniowych i obszarów chronionych,

W zakresie gospodarki odpadami:

- Zgodność z obowiązującym Planem gospodarki odpadami województwa podlaskiego.

W zakresie gospodarki energetycznej:

- Inwestycje wykorzystujące odnawialne źródła energii, energooszczędne i dążące do ograniczenia emisji do środowiska.

5.3.2. Zadania monitorowane

Zadania monitorowane - koordynowane są to pozostałe zadania związane z ochroną środowiska i racjonalnym wykorzystaniem zasobów naturalnych, które są finansowane ze środków przedsiębiorstw oraz ze środków zewnętrznych, będących w dyspozycji organów

i instytucji szczebla krajowego (centralnego), bądź instytucji działających na terenie powiatu, ale podległych bezpośrednio organom centralnym.

W poniższej tabeli przedstawiono zestawienie zamierzeń inwestycyjnych, jakie są planowane na terenie powiatu grajewskiego przez poszczególne jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje. Koszty realizacji zadań zostały opracowane w oparciu o materiały nadesłane z gmin powiatu grajewskiego oraz Wojewódzkiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Białymstoku Oddział Terenowy Łomża i Biebrzańskiego Parku Narodowego. Należy pamiętać, że są to koszty jedynie orientacyjne i uzależnione w dużej mierze od uzyskanego dofinansowania ze środków zewnętrznych, a więc na przestrzeni lat mogą ulec zmianom.

Tab. 17. Harmonogram realizacji zadań monitorowanych wraz z ich finansowaniem.

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
Gmina Grajewo				
Ochrona klimatu i jakości powietrza	Rozbudowa budynku Urzędu Gminy wraz z termomodernizacją z zastosowaniem OZE (pompy ciepła, fotowoltaika)	2016-2023	15000000,00	Budżet Gminy, PROW
	Termomodernizacja budynku szkoły w Wierzbowie	2016-2023	500000,00	Budżet Gminy, Fundusze strukturalne
	Termomodernizacja świetlicy z zastosowaniem OZE plus c.o. i kanalizacja w Kurejwa	2016-2023	400000,00	Budżet Gminy, Fundusze strukturalne
	Wypożyczenie wszystkich obiektów gminnych w kolektory słoneczne	2016-2023	200000,00	Budżet Gminy, Fundusze strukturalne
Zagrożenia hałasem	Modernizacja dróg gminnych	2016-2023	20000000,00	Budżet Gminy, Fundusze strukturalne
Gospodarka wodno-ściekowa	Remont stacji wodociągowej Wojewodzin	2016-2023	700000,00	Budżet gminy, PROWP
	Kolejny etap budowy przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie Gminy	2016-2023	3400000,00	Budżet Gminy, PROWP
Miasto Grajewo				
Gospodarka wodno-ściekowa	Budowa sieci wodociągowej na os. M. Konopnickiej (część ptn. I pd.), w części ul. 11-go Listopada, w ul. Elektrycznej, ul. Topolowej, ul. Ekologicznej i nowoprojektowanych przy ul. Elektrycznej,	2016-2023	1400000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
	Budowa kanalizacji sanitarnej na os. M. Konopnickiej (część ptn i pd), w części ul. 11-go Listopada, w ul. Ks. J. Popiełuszki, ul. Elektrycznej, ul. Topolowej, ul. Ekologicznej i nowoprojektowanych przy ul. Elektrycznej, w ul. Spokojnej, ul. W. Perlitza, ul. Legionistów, ul. Ułańskiej,	2016-2023	4500000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa kanalizacji deszczowej na os. M. Konopnickiej (część ptn i pd), w ul. 11-go Listopada, w ul. Norwida, ul. Kolektorowej, ul. Przekopka, ul. Owocowej, ul. Grzybowej, ul. Leśnej, ul. Malinowej, ul. Jeżynowej i sięgacz, przy parkingu na ul. Ks. J. Popiełuszki, ul. Krótkiej, w sięgaczu od ul. Mickiewicza, w ul. Elektrycznej, ul. Topolowej, ul. Konstytucji 3-go Maja, ul. Ekologicznej (do ul. Topolowej), ul. 9 Pułku Strzelców Konnych i nowoprojektowanych przy ul. Elektrycznej, w ul. H. Sawickiej, ul. Spokojnej, ul. Legionistów, ul. rtm. W. Konopki,	2016-2023	5000000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa sieci wodociągowej w części ulic: 11 Listopada, Wierzbowej, Ks. J. Popiełuszki	2016-2023	420000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa kanalizacji sanitarnej w części ulic: 11 Listopada, Wierzbowej, Ks. J. Popiełuszki	2016-2023	1090000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa sieci wodociągowej na os. Północ i w ul. Piłsudskiego	2016-2023	500000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa kanalizacji deszczowej w ul.: Słowackiego, Kochanowskiego, Piaskowej, Żeromskiego, Norwida, Orzeszkowej, Reymonta, tereny przy ul. Grunwaldzkiej, Polnej, Krzywej i Kolektorowej	2016-2023	450000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa sieci wodociągowej w ul. Partyzantów i na terenie za stadionem	2016-2023	68000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul. Sportowej, Partyzantów i na terenie za stadionem	2016-2023	450000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa kanalizacji deszczowej w ul. Sportowej, Partyzantów i na terenie za stadionem	2016-2023	600000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa sieci wodociągowej w ul.: W. Perlitza, Legionistów	2016-2023	125000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa kanalizacji deszczowej w ul. Magazynowej	2016-2023	110000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa sieci wodociągowej w ul. Architektów i nowoprojektowanych	2016-2023	80000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa kanalizacji sanitarnej ul. Architektów i nowoprojektowanych	2016-2023	220000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
	Budowa kanalizacji deszczowej ul. Architektów i nowoprojektowanych	2016-2023	220000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
	Budowa sieci wodociągowej w ul. Geodetów i nowoprojektowanych	2016-2023	50000,00	Środki gminne
	Budowa kanalizacji deszczowej w ul. Geodetów i nowoprojektowanych	2016-2023	610000,00	Środki gminne i fundusze pomocowe
Gmina Radziłów				
Ochrona klimatu i jakości powietrza	Modernizacja i budowa sieci elektroenergetycznej	2022-2023	5000000,00	Budżet gminy
	Gazyfikacja Gminy Radziłów	2022-2023	4500000,00	Urząd Gminy, fundusze strukturalne
	Termomodernizacja Posterunku Policji w Radziłowie	2018-2023	350000,00	Budżet gminy
Zagrożenia hałasem	Przebudowa dróg gminnych w Gminie Radziłów	2016-2023	10000000,00	Budżet gminy, PROW, LGD
Gospodarka wodno-ściekowa	Budowa sieci wodociągowej do kolonistów i przydomowych oczyszczalni ścieków	2018-2021	9000000,00	Urząd Gminy, fundusze strukturalne, WFOŚiGW
	Budowa przyzagrodowych oczyszczalni ścieków	2016-2023	30000,00	Urząd Gminy, fundusze strukturalne, WFOŚiGW
	Przebudowa stacji wodociągowej w miejscowości Radziłów	2016-2019	2500000,00	Urząd Gminy, fundusze strukturalne, WFOŚiGW
	Przebudowa stacji wodociągowej w miejscowości Świącienin	2018-2022	1200000,00	Urząd Gminy, fundusze strukturalne, WFOŚiGW
	Przebudowa stacji wodociągowej w miejscowości Słucz	2016-2018	2000000,00	Urząd Gminy, fundusze strukturalne, WFOŚiGW
	Budowa oczyszczalni ścieków i kanalizacji sanitarnej i deszczowej w miejscowości Słucz	2017-2020	4000000,00	Urząd Gminy, fundusze strukturalne, WFOŚiGW, PROW
	Budowa kanalizacji sanitarnej Mścichy Okrasin	2017-2023	2279000,00	Urząd Gminy, PROW
	Budowa kanalizacji sanitarnej Słucz, Glinki, Wiązownica, Zakrzewo	2017-2023	4000000,00	Urząd Gminy, PROW

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
	Przebudowa stacji uzdatniania wody w msc. Radziłów, msc. Stucz, msc. Świącienin oraz przebudowa ujęć wodnych w miejscowości Stucz	2017-2023	3500000,00 7000000,00 1700000,00	PROW, RPOWP, Fundusze Norweskie
	Budowa oczyszczalni ścieków w miejscowości Glinki	2018-2020	1500000,00	Urząd Gminy, środki zewnętrzne
Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów	Budowa Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych (PSZOK): Ogrodzenie działki, utwardzenie działki, budowa pomieszczenia administracyjno - socjalnego, budowa wiaty otwartej, zakup wagi, zakup pojemników, kontenerów	2018	60000,00	Środki krajowe lub zagraniczne, w tym środki unijne
Zasoby przyrodnicze	Modernizacja parku w miejscowości Stucz	2018-2020	250000,00	Urząd Gminy, fundusze strukturalne
	Modernizacja parku w miejscowości Radziłów	2018-2023	1000000,00	Urząd Gminy, fundusze strukturalne, WFOŚiGW
	Zagospodarowanie placu gminnego w miejscowości Świącienin	2017-2023	403000,00	Urząd Gminy, PROW
Gmina Rajgród				
Ochrona klimatu i jakości powietrza	Termomodernizacja budynku Urzędu Miejskiego w Rajgrodzie	2016	100000,00	Urząd Gminy, RPO WP, NFOŚiGW
	Wymiana kotła w Urzędzie Miejskim w Rajgrodzie	2017	200000,00	Urząd Gminy, RPO WP, NFOŚiGW
	Termomodernizacja budynku Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Rajgrodzie	2016	1250000,00	Urząd Gminy, RPO WP, NFOŚiGW
	Wymiana kotła na biomasę w budynku Gimnazjum w Rajgrodzie	2016	370000,00	Urząd Gminy, RPO WP, NFOŚiGW
	Termomodernizacja budynków OSP w gminie Rajgród	2016 - 2018	500000,00	Urząd Gminy, RPO WP, PROW, NFOŚiGW
	Rozbiórka istniejącego budynku i budowa nowego budynku świetlicy wiejskiej w Pieńczykowie	2017	1200000,00	Urząd Gminy, RPO WP, PROW, NFOŚiGW
	Budowa instalacji OZE na terenie gminy Rajgród (kolektory słoneczne, panele fotowoltaiczne, pompy ciepła, kotły na biomasę)	2016-2022	13500000,00	Urząd Gminy, RPO WP, PROW, NFOŚiGW, prywatne
	Rekultywacja składowiska odpadów w miejscowości Wojdy	2017-2018	580000,00	Urząd Gminy, RPO WP, PROW, NFOŚiGW
	Termomodernizacja remizy strażackiej - świetlicy wiejskiej w Rydzewie	2016	260000,00	Urząd Gminy, WFOŚiGW

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
Zagrożenia hałasem	Przebudowa drogi gminnej Nr 102884 B od drogi krajowej Nr 61 do Turczyn	2016	660000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa dróg gminnych publicznych i wewnętrznych w Rajgrodzie	2016-2018	4232000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa drogi gminnej publicznej Nr 129516 B oraz 129517 B w Rybczyźnie	2016	400000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa drogi gminnej publicznej Nr 102886 B w Kosiłach	2017	500000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa drogi gminnej nr 129520B Woźnawieś - Kuligi	2017-2022	500000,00	PRGiPID, PROW
	Przebudowa drogi gminnej publicznej Nr 102890 B Danowo - Wólka Piotrowska	2017-2022	500000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa drogi gminnej publicznej Nr 129541B Miecze	2016	531000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa drogi gminnej publicznej Nr 129526 B Woźnawieś-Podrzecze	2016	272000,00	Urząd Gminy,
	Przebudowa drogi gminnej publicznej Nr 102904 B Kolonia Lewa	2017-2022	500000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa drogi gminnej publicznej Nr 102909 B Rajgród - Kolonia Prawa	2017-2022	500000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa drogi gminnej publicznej w miejscowości Czarna Wieś	2017-2022	500000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa drogi powiatowej Biebrza-Pieńczykowo	2017-2022	500000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa dróg gminnych w miejscowości Biebrza (ul. Leśna, ul. Lipowa, droga w kierunku miejscowości Łamane Grądy)	2017-2022	500000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa ul. Leśnej w Rajgrodzie	2017-2022	500000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa i modernizacja dróg gruntowych na terenie gminy Rajgród	2017-2022	500000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW
	Przebudowa dróg gminnych i powiatowych na terenie gminy Rajgród	2016-2022	-	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW, powiat
	Przebudowa i modernizacja dróg powiatowych (Turczyn - Łazarze, Ciszewo - Kuligi, Dreństwo - Woźnawieś.	2017-2022	2000000,00	Urząd Gminy, PRGiPID, PROW, powiat
Gospodarka wodno-ściekowa	Modernizacja i rozbudowa oczyszczalni ścieków w Rajgrodzie	2016	6968000,00	Urząd Gminy, RPO WP
	Renowacja studni głębinowych w ujęciu wody Podchoinki	2016	158000,00	Urząd Gminy, PROW
	Budowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej w Czarnej Wsi	2016-2022	2156000,00	Urząd Gminy, RPO WP

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
	Rozbudowa sieci wodociągowej na terenie gminy Rajgród - Rybczyzna	2016	383000,00	Urząd Gminy, PROW
	Rozbudowa wodociągu rozdzielczego na terenie gminy Rajgród - Woźnawieś, Stoczek, Ciszewo, Kozłówka	2016-2022	150000,00	Urząd Gminy, PROW
	Przebudowa wodociągu rozdzielczego w Rajgrodzie - ul. Zabielskiego	2016-2022	100000,00	Urząd Gminy, PROW
	Budowa rozdzielczej sieci wodociągowej w Rajgrodzie - ul. Szkolna	2016	38000,00	Urząd Gminy, PROW
	Budowa rozdzielczej sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej w Rajgrodzie - ul. Giełguda	2016	70000,00	Urząd Gminy,
	Budowa wodociągu rozdzielczego w Rajgrodzie - Podchoinki i Zabród	2016-2022	50000,00	Urząd Gminy,
	Budowa wodociągu rozdzielczego w Rajgrodzie - ul. Opartowo	2016-2022	50000,00	Urząd Gminy,
	Budowa wodociągu rozdzielczego w Rybczyźnie od działki nr ewid. 111	2016-2022	60000,00	Urząd Gminy,
	Budowa wodociągu rozdzielczego w Rajgrodzie - Kolonia Lewa- Kolonia Prawa	2016-2022	100000,00	Urząd Gminy, PROW
	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w Gminie Rajgród	2016-2022	2000000,00	Urząd Gminy, RPO WP
	Budowa/modernizacja lokalnych zbiorczych oczyszczalni ścieków na terenie gminy Rajgród	2016-2022	1000000,00	Urząd Gminy, RPO WP, prywatne
	Rozbudowa i modernizacja gminnej sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej	2016-2022	Brak danych	Urząd Gminy, RPO WP, PROW
	Przejęcie i modernizacja oczyszczalni ścieków w Biebrzy	2016-2022	400000,00	Urząd Gminy, RPO WP, PROW
Gmina Szczuczyn				
Ochrona klimatu i jakości powietrza	Termomodernizacja Publicznego Gimnazjum im. Stanisława Antoniego Szczuki w Szczuczynie	2016	600000,00	śr. gminne, śr. unijne
	Zakup i montaż agregatu prądotwórczego o mocy 100 kVA na zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego w mieście Szczuczyn	2017-2023	330000,00	śr. gminne, śr. unijne
Zagrożenia hałasem	Budowa nawierzchni drogowej i chodników w ulicy Nadstawnej I i Nadstawnej II w mieście Szczuczyn	2016	789000,00	śr. gminne, śr. unijne
	Budowa nawierzchni drogowej wraz z chodnikami ul. J. Pioli	2016-2018	240000,00	śr. gminne, śr. unijne
	Budowa nawierzchni drogowej wraz z chodnikami ul. J. Wagi	2016-2018	272000,00	śr. gminne, śr. unijne
	Budowa nawierzchni drogowej wraz z chodnikami ul. Osiedle Pawelki	2016	631000,00	śr. gminne, śr. unijne

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
Gospodarowanie wodami	Budowa zbiornika małej retencji wodnej przy rzece Wissa i zagospodarowanie terenów przyległych	2018-2020	6000000,00	śr. gminne, śr. unijne
Gospodarka wodno-ściekowa	Budowa kanalizacji sanitarnej: ul Sportowej i Majewskiego, pl. Tysiąclecia w Szczuczynie i ul. Łomżyńskiej, ul: Szpitalnej, Przelotowej, Kilińskiego oraz Granicznej, Szczuki, Grunwaldzkiej i Kościelnej oraz wsi Skaje	2017-2022	18 000000,00	śr. gminne, śr. unijne
Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów	Budowa Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych (PSZOK)	2016-2020	Brak szczegółowych danych	Środki krajowe lub zagraniczne, w tym środki unijne
Zasoby przyrodnicze	Zagospodarowanie parku miejskiego w Szczuczynie przy ul. Pl. Tysiąclecia	2019	1 000000,00	śr. gminne, śr. unijne
Gmina Wąsosz				
Zagrożenia hałasem	Przebudowa dróg gminnych na terenie gminy Wąsosz	2016-2020	4 299 238,91	Budżet gminy, PROW
Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów	Budowa Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych (PSZOK)	2018	100000,00	Środki krajowe lub zagraniczne, w tym środki unijne
Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Białymstoku Oddział Terenowy Łomża				
Gospodarowanie wodami	Kanał Kuwaski - budowa jazu z kładką w km 14+804 w m. Czarna Wieś, gmina Rajgród	2016	1029266,13	Budżet Państwa
	Przebudowa jazu z mostem na rzece Jerzgnia w miejscowości Rajgród	2020-2023	2500000,00	Budżet Państwa
	Modernizacja jazu na rzece Elk w km 0+030 w miejscowości Ruda wraz z przebudową całego węzła	Brak szczegółowych danych	Brak szczegółowych danych	Środki unijne
	Budowa zbiornika wodnego wraz z odbudową budowli piętrząco - upustowej jazu na rzece Wissa w km 41+629 w miejscowości Szczuczyn	Brak szczegółowych danych	Brak szczegółowych danych	Środki unijne
Biebrzański Park Narodowy				
Zasoby przyrodnicze	Zabiegi odkrzaczania gruntów - odtworzenie i utrzymanie ekosystemów nieleśnych - ok. 100 ha na gruntach wykupionych w ramach projektu, na obszarze Basenu Środkowego doliny Biebrzy.	2017-2018	125000,00	Program LIFE +, fundusze unijne, fundusze krajowe
	Zabiegi wykaszania ręcznego gruntów - na terenach występowania wodniczki i w żerowiskach orlika grubodziobego (ok. 100 ha gruntów).	2017-2018	255000,00	Program LIFE +
	Wzrost retencji w Basenie Środkowym doliny Biebrzy: - modernizacja jazu w Modzelówce - udrożnienie koryta tzw. Martwego Elku - budowę przepustu z piętrzeniem na rzece Elk - budowa 5 przetamowań oraz remont dwóch istniejących zastawek na Kanale Kapickim	2017-2018	14200000,00	Program LIFE +

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
	Monitoring stanu wód podziemnych i powierzchniowych na obszarze Basenu Środkowego doliny Biebrzy w 24 punktach pomiarowych. Monitoring zasobów wodnych - pomiary przepływu wód w 9 punktach zlokalizowanych w Basenie Środkowym doliny Biebrzy, monitoring stanu wód podziemnych i powierzchniowych na obszarze Basenu Górny doliny Biebrzy w 39 punktach pomiarowych	2017-2018	26500,00	Program LIFE +
	Monitoring elementów biologicznych i fizykochemicznych wód powierzchniowych w 14 punktach pomiarowo kontrolnych na ciekach: Biebrza, Ełk, Kanał Rudzki, Jegrznia, Kanał Woźnawiejski, Kanał Kapicki, Kanał Kuwaski	2017-2018	52000,00	Program LIFE +
	Monitoring derkacza, wodniczki, ptaków siewkowych (bez kszycy), kszycy, zespołu ptaków lęgowych (wszystkie gatunki), cietrzewia i dubelta na obszarze Basenu Środkowego doliny Biebrzy	2017-2018	15000,00	Program LIFE +
	Monitoring siedlisk przyrodniczych: - starorzeczy i naturalnych eutroficznych zbiorników wodnych - wydmy śródlądowych z murawami napiaskowymi - ciepłolubnych śródlądowych muraw na piaskowych - muraw kserotermicznych - zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych - grądu środkowoeuropejskiego i subkontynentalnego	2018	1500,00	Program LIFE +
	Sporządzenie strategii zarządzania gatunkami inwazyjnych roślin w ekosystemach leśnych	2017-2019	19000,00	Brak danych
	Usuwanie wybranych gatunków inwazyjnych roślin w Parku i jego otoczeniu	2016-2017	10500,00	Środki własne
	Czynna ochrona ekosystemów nieleśnych w ramach dzierżaw i sprzedaży biomasy - koszenie, zbiór i wywóz biomasy, odkrzaczanie	2016-2021	Bieżąca działalność	Środki własne
	Ochrona najcenniejszych ekosystemów leśnych w Parku poprzez ochronę bierną	2016-2017	Bieżąca działalność	Środki własne
	Propagowanie wiedzy o przyrodzie BbPN - wydawnictwa i konkursy	2017	8000 zł/rok 6000 zł/rok (konkursy) 120000 zł (wydawnictwa)	Środki UE, WFOŚiGW
	Edukacja przyrodnicza nauczycieli przyrody/biologii „Biebrza od środka”.	2017-2024	3000 zł/rok	Środki UE, WFOŚiGW
	Działania cykliczne edukacyjno-promocyjne	2017-2024	20000 zł/rok („100 Pomysłów dla Biebrzy”), 50000 zł/rok („Sianokosy Biebrzańskie”), 15000 zł/rok (pozostałe)	Środki UE, WFOŚiGW
	Edukacja przyrodnicza młodzieży	2016-2024	164200,00	Fundusze norweskie

Obszary interwencji	Planowana inwestycja	Zakładany termin realizacji	Szacowane koszty (zł)	Źródła finansowania
BIOM Sp. z o.o. z siedzibą w Dolistowie Starym				
Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów	Zakład Zagospodarowania Odpadów w Koszarówce 1. Rozbudowa i doposażenie ZZO Koszarówka, w tym: a) części mechanicznej MBP: - wydzielenie platformy przyjęć odpadów; - budowa instalacji do produkcji RDF; - instalacja rozrywarki worków i separatora optopneumatycznego; b) części biologicznej MBP: - budowa biofiltra poziomego z wentylacją mechaniczną; d) budowa pomieszczenia socjalnego dla pracowników i garaży na sprzęt e) doposażenie: - dostawa z montażem wagi samochodowej 18x3 m; - zakup ciągnika siodłowego z naczepą i samochodu z urządzeniem hakowym; 2. Doposażenie Stacji Przeladunkowych Odpadów	2016-2017	14760000,00	RPO WP
	Budowa Punktów Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych (PSZOK) w obrębie gmin członkowskich Związku Komunalnego Biebrza dla gmin: miasto Grajewo, gmina Grajewo, Rajgród	2016-2018	12300000,00	Środki krajowe lub zagraniczne, w tym środki unijne

Źródło: opracowanie własne EKOTON Sp. z o.o. na danych z ankiet z gmin, danych Wojewódzkiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Białymstoku, Oddział Terenowy Łomża oraz danych Biebrzańskiego Parku Narodowego.

Zgodnie z powyższą tabelą największe nakłady finansowe w działaniach monitorowanych na terenie powiatu grajewskiego (gminy, BPN i WZMiUW) zaplanowano w obszarach:

- Gospodarka wodno-ściekowa - 90,385 mln zł,
- Zagrożenia hałasem - 49,326 mln zł,
- Ochrona klimatu i jakości powietrza - 44,840 mln zł,
- Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów - 27,220 mln zł,
- Zasoby przyrodnicze - 18,3597 mln zł,
- Gospodarowanie wodami - 9,529 mln zł.

5.3.3. Wytyczne dla samorządów w zakresie sporządzania gminnych Programów ochrony środowiska

Podstawowym celem sporządzenia i uchwalenia POŚ jest realizacja przez jednostki samorządu terytorialnego polityki ochrony środowiska zbieżnej z założeniami najważniejszych dokumentów strategicznych i programowych. POŚ powinny stanowić podstawę funkcjonowania systemu zarządzania środowiskiem spajającą wszystkie działania i dokumenty dotyczące ochrony środowiska i przyrody na szczeblu danej Jednostki Samorządu Terytorialnego.

Przy sporządzaniu gminnych Programów Ochrony Środowiska należy uwzględnić ustalenia zawarte w:

- Strategii „Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko perspektywa do 2020 r.”
- „Polityce ekologicznej państwa w latach 2009 - 2012 z perspektywą do roku 2016”,
- „Programie ochrony środowiska województwa podlaskiego na lata 2011 - 2014” oraz aktualizacjach tego programu,
- Niniejszym „Programie Ochrony Środowiska Powiatu Grajewskiego na lata 2016-2032”,

Ponadto gminne programy ochrony środowiska powinny być spójne z:

- Lokalnym, miejscowym Planem (Planami) Zagospodarowania Przestrzennego,
- Lokalnymi planami rozwoju infrastruktury (mieszkalnictwa, transportu, zaopatrzenia w energię itp. o ile takie istnieją),
- Programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Zgodnie z „Wytycznymi do opracowania wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów ochrony środowiska” (Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2015 r.) programy gminne powinny składać się z:

- zadań własnych samorządu (zadania finansowane w całości lub w części ze środków budżetowych i pozabudżetowych będących w dyspozycji gminy)
- zadań monitorowanych (zadania, które są finansowane ze środków przedsiębiorstw oraz ze środków zewnętrznych - będących w dyspozycji organów i instytucji szczebla krajowego (centralnego), bądź instytucji

działających na terenie województwa/powiatu/gminy, lecz podlegających bezpośrednio organom centralnym).

Ważne jest, aby do prac nad gminnymi Programami Ochrony Środowiska były włączone wszystkie (ze względu na zasięg swojej działalności) instytucje, oraz przedsiębiorstwa oddziaływujące na środowisko jak również przedstawiciele społeczeństwa (organy samorządu terytorialnego, samorządu gospodarczego i ekologiczne organizacje pozarządowe obejmujące zakresem swej działalności daną gminę).

Na realizację Programów Ochrony Środowiska składają się następujące elementy: współpraca z interesariuszami, opracowanie treści POŚ, zarządzanie, monitorowanie, okresowa sprawozdawczość, ewaluacja oraz aktualizacja.

Zgodnie z „Wytycznymi do opracowania wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów ochrony środowiska” (Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2015 r.) aktualizacja Programu Ochrony Środowiska nie może następować po upływie okresu jego obowiązywania. Niedopuszczalne jest uchwalanie POŚ ze wsteczną datą obowiązywania. Przy sporządzaniu harmonogramu POŚ należy pamiętać o zarezerwowaniu czasu na jego zaopiniowanie i uchwalenie przez odpowiedni organ.

Należy pamiętać, że organ wykonawczy gminy sporządza co dwa lata raporty z wykonania POŚ, które następnie przedstawia radzie gminy. Organ wykonawczy gminy przedkłada raport także do wiadomości zarządu powiatu

W raporcie powinna zostać dokonana ewaluacja realizowanych zadań i poziomu osiągnięcia przyjętych wskaźników. W proces ewaluacji powinni zostać włączeni wszyscy interesariusze, w tym służby i inspekcje działające na terenie danej JST.

6. SYSTEM REALIZACJI PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA

6.1. Zarządzanie i monitoring realizacji Programu

6.1.1. Monitorowanie Programu

Niniejszy „Program ochrony środowiska powiatu grajewskiego na lata 2016 - 2023” jest narzędziem wdrażania polityki ochrony środowiska w powiecie. Związane jest to z koniecznością monitorowania celów i zadań wyznaczonych przez Program. Realizacja Programu będzie wymagała współdziałania z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, Wojewodą i podległymi mu służbami, jednostkami gospodarczymi i społecznymi, które posiadają odpowiednie kompetencje, określone w przepisach prawnych, a także pozarządowymi organizacjami ekologicznymi. Proces wdrażania Programu wymaga kontroli i odpowiedniego monitoringu wdrażanej polityki, którego

najważniejszym elementem jest ocena realizacji zadań z punktu widzenia osiągania założonych celów. W związku z tym, co cztery lata ocenie będzie podlegał postęp realizacji *Programu*, w wyniku którego sporządzana będzie aktualizacja *Programu ochrony środowiska dla powiatu grajewskiego*. W celu stałej kontroli, co 2 lata Zarząd Powiatu będzie oceniał stopień wykonania *Programu*, po którym sporządzony będzie każdorazowo Raport z realizacji powiatowego *Programu ochrony środowiska*.

W celu ułatwienia oceny realizacji *Programu* zaproponowane zostały wskaźniki monitorowania.

Tab. 18. Wskaźniki monitorowania *Programu ochrony środowiska*

Obszar interwencji	Wskaźniki monitorowania stanu środowiska	Jednostka miary	Źródło informacji o wskaźniku	Wartość bazowa (2014 r.)	Wartość docelowa
Ochrona klimatu i jakości powietrza	Emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych	Mg/rok	GUS	69938	Poniżej 69938
	Emisja zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych	Mg/rok	GUS	267	Poniżej 267
Zagrożenia hałasem	Długość dróg o nawierzchni ulepszonej utwardzonej (drogi gminne i powiatowe razem)	km	GUS	488,7	Powyżej 488,7
Pola elektromagnetyczne	Punkty w których zaobserwowano przekroczenia wartości dopuszczalnych	szt.	WIOŚ	0	0
Gospodarowanie wodami	Udział JCW o dobrym stanie	%	WIOŚ	0	Powyżej 0
	Udział JCW o stanie chemicznym dobrym	%	WIOŚ	80	Powyżej 80
Gospodarka wodno-ściekowa	Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej ogółem	hm ³	WIOŚ, GUS	4,1	Poniżej 4,1
	Udział przemysłu w zużyciu wody ogółem	%	WIOŚ, GUS	19,4	Poniżej 19,4
	Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków	%	WIOŚ, GUS	43,8	Powyżej 43,8
	Wielkość oczyszczalni komunalnych w RLM	osoba	WIOŚ, GUS	38735	Powyżej 38735
	Długość sieci kanalizacyjnej	km	WIOŚ, GUS	102,8	Powyżej 102,8
	Długość sieci wodociągowej rozdzielczej	km	WIOŚ, GUS	610,3	Powyżej 610,3

Obszar interwencji	Wskaźniki monitorowania stanu środowiska	Jednostka miary	Źródło informacji o wskaźniku	Wartość bazowa (2014 r.)	Wartość docelowa
	Liczba miast obsługiwanych przez oczyszczalnie	Szt.	WIOŚ, GUS	3	3
Zasoby geologiczne	Powierzchnia użytków kopalnych	ha	GUS	65	65
	Liczba eksploatowanych złóż kopalin	szt.	PIG	13	13
Gleby	Powierzchnia gruntów zrekultywowanych w ciągu roku	ha	Dane własne JST	4,38	Powyżej 4,38
	Powierzchnia gruntów wymagających rekultywacji	ha	Dane własne JST	111,52	Poniżej 111,52
Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów	Odpady wytworzone w ciągu roku poddane odzyskowi	tys. ton	GUS	80,1	Powyżej 80,1
	Tereny składowisk odpadów niezrekultywowane	ha	GUS	0	0
Zasoby przyrodnicze	Poziom lesistości	%	GUS	22,8	Powyżej 22,8
	Powierzchnia lasów	ha	GUS	22051,09	Powyżej 22051,09
	Powierzchnia gruntów zalesionych i zakrzewionych	ha	GUS	1037	Powyżej
	Powierzchnia parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej ogółem	ha	GUS	35,57	Powyżej
	Powierzchnia obiektów i obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronione ogółem	ha	GUS	18900	Powyżej 18900
	Liczba pomników przyrody	szt.	GUS	19	Powyżej 19
	Powierzchnia gruntów zalesionych	ha	GUS	0	Powyżej 0
Zagrożenia poważnymi awariami	Liczba wystąpienia przypadków poważnych awarii	szt.	WIOŚ	0	0

Źródło: Opracowanie własne EKOTON sp. z o. o. na podstawie „Wytycznych do opracowania wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów ochrony środowiska” (Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2015 r.), danych GUS (Bank Danych Lokalnych), danych z opracowania „Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2014 r.” (PIG, Warszawa, 2015 r.), danych ze Starostwa Powiatowego w Grajewie.

Ocena realizacji Programu powinna zawierać:

- kontrolę wykonania zadań, określonych w harmonogramie realizacji *Programu*
- ocenę realizacji celów i działań określonych w *Programie*, opartą na wskaźnikach charakteryzujących stan środowiska.

Przy nowelizacji *Programu* powinny być wykorzystane wyniki przeprowadzonych ocen realizacji niniejszego *Programu* oraz uwzględnione uwarunkowania wewnętrzne, jak i zewnętrzne.

6.1.2. Uwarunkowania realizacyjne Programu

Koordynatorem i głównym wykonawcą niniejszego Programu Ochrony Środowiska będzie Starosta, który wraz z Zarządem Powiatu jest organem władzy wykonawczej w powiecie. Realizacji programu służyć będą wykorzystywane przez władze samorządowe instrumenty prawne, ekonomiczno-finansowe i społeczne.

6.1.3. Uwarunkowania prawne Programu

Obowiązek opracowania programów ochrony środowiska zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym jak i gminnym nakłada ustawa Prawo ochrony środowiska. Dodatkowo co 2 lata, Zarząd Powiatu zobowiązany jest do sporządzania Raportu z wykonania programu, który następnie przedstawia się Radzie Powiatu.

Do podstawowych instrumentów prawnych ochrony środowiska w Polsce należą: standardy, normy środowiskowe, pozwolenia oraz odpowiedzialność cywilna, karna lub administracyjna. Za realizację celów i zadań wyznaczonych w programie odpowiada samorząd powiatu, jednak bez współpracy z instytucjami mu podległymi, organami dysponującymi znacznie szerszymi uprawnieniami wynikającymi z ich kompetencji, jak i samorządami gminnymi wcielenie w życie programu może okazać się bardzo trudne. Aby współpraca poszczególnych jednostek przynosiła efekty należy zadbać o sprawność w systemie wymiany informacji pomiędzy komórkami. Również niedociągnięcia i opóźnienia dotyczące powstających aktów prawnych będą miały niekwestionowany wpływ na terminowość przeprowadzanych działań.

6.1.4. Planowanie przestrzenne

Planowanie przestrzenne to dziedzina zmierzająca do zapewnienia prawidłowego rozwoju poszczególnych obszarów, sztuka organizowania przestrzeni na potrzeby człowieka, przy jednoczesnym uwzględnieniu wzajemnych powiązań poszczególnych regionów, a nawet nadrzędnych interesów ogólnokrajowych. Realizacja planowania przestrzennego przebiega w oparciu o ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2015 poz. 199 ze zm.).

Główne zadania powiatu w zakresie planowania przestrzennego to stworzenie Planu Zagospodarowania Przestrzennego, który jest dokumentem regulującym zasady ochrony środowiska i korzystania z jego zasobów, oraz opiniowanie rozwiązań przyjętych w studiach uwarunkowań i Planach Zagospodarowania Przestrzennego gmin, uzgadnianie zadań samorządowych w projekcie miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego, uzgadnianie z administracją geologiczną i organami nadzoru górniczego problemów zagospodarowania terenów górniczych i zagrożonych osuwaniem się mas ziemnych.

6.1.5. Uwarunkowania społeczne

Narzędziami o charakterze społecznym są:

- Dostęp do informacji,
- Komunikacja społeczna,
- Edukacja i promocja ekologiczna.

Ustawa Prawo ochrony środowiska nakłada na instytucje rządowe i samorządowe obowiązek wzajemnego informowania się i uzgadniania. Obowiązek ten dotyczy zarówno wymiany informacji między przedstawicielami różnych szczebli samorządu jak również przepływu informacji pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego a obywatelami (podmiotami gospodarczymi, jak również osobami fizycznymi). Zgodnie z ustaleniami ustawy każdy obywatel ma prawo do informacji o środowisku. W 2003 roku Polska ratyfikowała Konwencję o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz o dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska podpisaną w 1999 roku w Arhus. Postanowienia Konwencji odnoszą się do udziału społeczeństwa w przygotowaniu planów i programów mających znaczenie dla środowiska i określają podstawowe obowiązki organów państwowych w zakresie zapewnienia udziału społecznego w postępowaniach dotyczących środowiska. Szczegółowe warunki udziału społeczeństwa w dostępie do informacji określa ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska, oraz ocenach oddziaływania na środowisko z dnia 3 października 2008 r.

6.1.6. Związek z integracją europejską

W celu stworzenia integralności polskiego prawa z prawem Unii Europejskiej Polska od czasu przystąpienia do Unii nieustannie prowadzi działania dostosowawcze w zakresie prawa krajowego.

Wdrożenie nowelizacji ustaw z zakresu ochrony środowiska jest czasochłonne, jednak docelowo jest warunkiem osiągnięcia stabilności zarządzania środowiskiem. Na szczególną uwagę zasługują następujące aspekty: udział społeczny i udzielanie informacji o stanie środowiska i jego ochronie, zmiany dotyczące gospodarki wodno-ściekowej, rozwiązywanie problemów ochrony przyrody oraz gospodarka odpadami.

6.1.7. Efekt transgraniczny

Współpraca zagraniczna powiatu grajewskiego w zakresie ochrony środowiska sprowadza się do konsultacji w przypadku planowanych przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na powiat w kontekście oddziaływań transgranicznych.

6.2. Aspekty finansowe realizacji Programu

Uwarunkowania ekonomiczne stanowią istotny element realizacyjny niniejszego Programu. Brak funduszy na przeprowadzenie zaplanowanych inwestycji może przyczynić się do przeciągnięcia w czasie danej inwestycji bądź całkowitego jej zaniechania.

Realizacja zadań wymienionych w programie wymaga koncentracji znacznych środków w krótkim czasie. Jako najważniejsze potraktowano te zadania *Programu*, których realizacja prowadzi do spełnienia norm prawa ochrony środowiska i dostosowania do wymogów związanych z integracją Polski z Unią Europejską.

Zakłada się stosowanie takich metod realizacji poszczególnych zadań *Programu*, które charakteryzują się uzyskaniem optymalnych efektów ekologicznych i ekonomicznych. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez sporządzanie analiz finansowo-ekonomicznych oraz ekologicznych każdego z zadań. Taki tryb postępowania pozwoli na wybór optymalnych rozwiązań technicznych, organizacyjnych i finansowych.

Zgodnie z Ustawą Prawo Ochrony Środowiska głównymi instrumentami finansowo-prawnymi ochrony środowiska są:

- Opłaty za korzystanie ze środowiska (ponoszone za wprowadzanie gazów lub pyłów do powietrza, wprowadzanie ścieków lub wód do ziemi, pobór wód, składowanie odpadów),

- Administracyjne kary pieniężne,
- Podatki i inne daniny publiczne.

Innymi instrumentami finansowymi, pozwalającymi na właściwe zarządzanie środowiskiem są między innymi:

- Środki z budżetu państwa,
- Środki własne jednostek samorządowych,
- Pożyczki i dotacje (Fundusz Ochrony środowiska, itp.).

W województwie podlaskim głównymi źródłami finansowania inwestycji są:

Środki własne samorządów terytorialnych - środki pochodzą z opłat lokalnych, podatków własnych, oraz udziałów w podatkach wpływających do budżetu państwa

Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej - NFOŚiGW wraz z 16 niezależnymi (podlegającymi samorządom wojewódzkim) wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej stanowią trzon polskiego systemu finansowania przedsięwzięć służących ochronie środowiska, wykorzystujący środki krajowe jak i zagraniczne. Jednym z najważniejszych zadań Narodowego Funduszu jest sprawne i efektywne wykorzystanie środków z Unii Europejskiej (głównie w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko), Norweskiego Mechanizmu Finansowego, Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, Krajowego Systemu Zielonych inwestycji (GIS - Green Investment Scheme) oraz unijnego Instrumentu Finansowego LIFE+. Głównym celem wdrażanych przez Narodowy Fundusz instrumentów finansowych jest rozbudowa i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska i gospodarki wodnej w Polsce. Wdrażanie projektów ekologicznych, które uzyskały lub uzyskają wsparcie finansowe ze środków zagranicznych oraz dofinansowanie tych przedsięwzięć ze środków Narodowego Funduszu, służy osiągnięciu założonych efektów ekologicznych, wynikających z podjętych przez Polskę zobowiązań międzynarodowych. Główne obszary wsparcia udzielanego przez Narodowy Fundusz to:

- ochrona wód (inwestycje wodno-kanalizacyjne, oczyszczalnie ścieków)
- gospodarka wodna i likwidacja nadzwyczajnych zagrożeń (inwestycje przeciwpowodziowe, likwidacja skutków powodzi, osuwiska)
- ochrona ziemi (gospodarka odpadami, likwidacja szczególnych zagrożeń środowiska (tzw. bomb ekologicznych), rekultywacja terenów zdegradowanych), poszukiwania źródeł energii geotermalnej

- ochrona klimatu (poprawa efektywności energetycznej, odnawialne źródła energii, inteligentne sieci energetyczne)
- ochrona przyrody (współfinansowanie projektów PO LiŚ, LIFE+, wsparcie parków narodowych)
- edukacja ekologiczna (głównie projekty nieinwestycyjne realizowane przez organizacje pozarządowe, państwowe jednostki budżetowe, jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorców, media)

Formy udzielanego dofinansowania przedsięwzięć określone są w ustawie Prawo ochrony środowiska i obejmują formy zwrotne (oprocentowane pożyczki) lub bezzwrotne - dotacje, w tym:

- nisko oprocentowane pożyczki preferencyjne (w niektórych programach z możliwością częściowego umorzenia)
- dopłaty do oprocentowania kredytów bankowych
- częściowe spłaty kapitału kredytów bankowych
- dopłaty do oprocentowania lub ceny wykupu obligacji
- dopłaty do demontażu pojazdów wycofanych z eksploatacji.

Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 - to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Obszary wsparcia i rodzaje projektów możliwych do realizacji w ramach programu Infrastruktura i Środowisko 2014-2020:

- Zmniejszenie emisyjności gospodarki - wytwarzanie energii z odnawialnych źródeł energii (OZE); poprawa efektywności energetycznej i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w przedsiębiorstwach, sektorze publicznym i mieszkaniowym; promowanie strategii niskoemisyjnych; rozwój i wdrażanie inteligentnych systemów dystrybucji.
- Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu - rozwój infrastruktury środowiskowej; dostosowanie do zmian klimatu; ochrona i zahamowanie spadku różnorodności biologicznej; poprawa jakości środowiska miejskiego.

- Rozwój sieci drogowej TEN-T i transportu multimodalnego - rozwój drogowej infrastruktury w sieci TEN-T; poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego; poprawa bezpieczeństwa w ruchu lotniczym; transport intermodalny, morski i śródlądowy.
- Infrastruktura drogowa dla miast - poprawa dostępności miast i przepustowości infrastruktury drogowej (rozwój infrastruktury drogowej w miastach i tras wylotowych z miast, budowa obwodnic).
- Rozwój transportu kolejowego w Polsce - rozwój kolei w TEN-T, poza siecią i kolei miejskich.
- Rozwój niskoemisyjnego transportu zbiorowego w miastach - infrastruktura i tabor dla publicznego transportu zbiorowego w miastach i na ich obszarach funkcjonalnych.
- Poprawa bezpieczeństwa energetycznego - rozwój inteligentnych systemów dystrybucji, magazynowania i przesyłu gazu ziemnego i energii elektrycznej; budowa i rozbudowa magazynów gazu ziemnego; rozbudowa terminala LNG.
- Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury - inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.
- Wzmocnienie strategicznej infrastruktury ochrony zdrowia - wsparcie infrastruktury systemu państwowego ratownictwa medycznego; wsparcie infrastruktury szpitali ponadregionalnych i współpracujących z nimi jednostek diagnostycznych w zakresie chorób „aktywności zawodowej” i opieki nad matką i dzieckiem.

Z Programu Infrastruktura i Środowisko finansowane są różnorodne projekty. W zależności od specyfiki danego rodzaju wsparcia, określany jest typ podmiotów, które mogą z niego korzystać. Możemy wyróżnić następujące grupy podmiotów uprawnionych do ubiegania się o wsparcie:

- Jednostki samorządu terytorialnego,
- Przedsiębiorstwa realizujące cele publiczne,
- Administracja publiczna,
- Służby publiczne inne niż administracja,

- Instytucje ochrony zdrowia,
- Instytucje kultury, nauki i edukacji,
- Duże przedsiębiorstwa,
- Małe i średnie przedsiębiorstwa,
- Organizacje społeczne i związki wyznaniowe.

Ograniczenia mogą dotyczyć kompetencji i doświadczenia bądź też obszaru prowadzonej działalności.

Program Polska Wschodnia 2014-2020 (PO PW) - to instrument wsparcia rozwoju społeczno-gospodarczego 5 województw: lubelskiego, podlaskiego, podkarpackiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego. Program Polska Wschodnia wspiera powstawanie i rozwój startupów, międzynarodową działalność małych i średnich przedsiębiorstw, tworzenie innowacyjnych produktów lub usług oraz umiejętne zarządzanie wzornictwem w firmie. Fundusze Programu przeznaczone są także na inwestycje w komunikację miejską, drogi i kolej.

Dziedziny oraz rodzaje projektów wspierane w POPW (priorytety):

- Przedsiębiorcza Polska Wschodnia - Działanie 1.1. Platformy startowe dla nowych pomysłów, Działanie 1.2. Internacjonalizacja MŚP, Działanie 1.3. Wsparcie ponadregionalnych powiązań kooperacyjnych, Działanie 1.4. Wzór na konkurencję,
- Nowoczesna Infrastruktura Transportowa - Działanie 2.1. Zrównoważony transport miejski, Działanie 2.2. Infrastruktura drogowa,
- Ponadregionalna Infrastruktura Kolejowa - Działanie 3.1. Infrastruktura kolejowa,
- Pomoc Techniczna - Działanie 4.1. Wsparcie procesu wdrażania oraz promocja programu.

O dotacje z Programu Polska Wschodnia występować mogą przede wszystkim:

- przedsiębiorstwa typu startup,
- MŚP,
- ośrodki innowacji, jako animatorzy Platform startowych,

- jednostki samorządu terytorialnego,
- PKP PLK S.A.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 - 2020 (PROW 2014-2020) - celem głównym jest poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich.

Program będzie realizował wszystkie sześć priorytetów wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014 - 2020, a mianowicie:

- Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich.
- Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych.
- Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie.
- Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa.
- Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym.
- Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich. W ramach PROW 2014-2020 będzie realizowanych łącznie 15 działań.

Pomoc finansowa ze środków Programu będzie skierowana głównie do sektora rolnego. Sektor ten jest szczególnie istotny z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i wymaga znacznego i odpowiednio ukierunkowanego wsparcia. Planowane w Programie instrumenty pomocy finansowej będą miały na celu przede wszystkim rozwój gospodarstw rolnych (Modernizacja gospodarstw rolnych, Restrukturyzacja małych gospodarstw rolnych, Premie dla młodych rolników, Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa rolne).

Do dalszego rozwoju sektora rolnego i wzrostu jego konkurencyjności przyczynią się także takie instrumenty pomocy finansowej jak: Transfer wiedzy i innowacji oraz Doradztwo rolnicze. Nowym instrumentem wspierającym wdrożenie innowacji w sektorze rolno-spożywczym będzie działanie Współpraca.

W ramach poprawy organizacji łańcucha żywnościowego przewiduje się wsparcie inwestycji związanych z przetwórstwem i marketingiem artykułów rolnych, dalszy rozwój grup i organizacji producentów oraz systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych. Ponadto, dla ułatwienia sprzedaży bezpośredniej artykułów rolnych, planuje się kontynuację wsparcia na rzecz budowy i modernizacji targowisk.

Planowana jest kontynuacja wsparcia pozwalającego na odtwarzanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych i katastrof naturalnych, jak również wprowadzenie nowego zakresu, którego celem będzie ochrona gospodarstw rolnych przed tego typu zdarzeniami.

Nowym działaniem będzie Rolnictwo ekologiczne, którego celem jest wzrost rynkowej produkcji ekologicznej. Przedsięwzięcia z zakresu ochrony środowiska (w tym wody, gleb, krajobrazu) i zachowania bioróżnorodności będą finansowane w ramach działań rolnośrodowiskowo - klimatycznych i zalesień. Kontynuowane będą płatności na rzecz obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Wsparcie inwestycyjne w związku z realizacją celów środowiskowych otrzymają gospodarstwa położone na obszarach Natura 2000 i na obszarach narażonych na zanieczyszczenie wód azotanami pochodzenia rolniczego.

W celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich kontynuowane będą działania przyczyniające się do rozwoju przedsiębiorczości, odnowy i rozwoju wsi, w tym w zakresie infrastruktury technicznej, które będą realizowane zarówno w ramach odrębnych działań, jak również poprzez działanie Leader. Kontynuacja wdrażania Lokalnych Strategii Rozwoju (Leader) wzmocni realizację oddolnych inicjatyw społeczności lokalnych.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 - Z pieniędzy pochodzących z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego są realizowane projekty o kluczowym znaczeniu dla rozwoju regionu. Dofinansowanie mogą otrzymać różnorodne rodzaje projektów. Do głównych obszarów i typów projektów, na które w najbliższych latach przeznaczymy dofinansowanie, należą:

- Konkurencyjność gospodarki regionu i przedsiębiorczość (np. inwestycje w infrastrukturę badawczą w przedsiębiorstwach; tworzenie miejsc pracy na obszarach Natura 2000, uporządkowanie i przygotowanie terenów inwestycyjnych typu brownfield w celu nadania im nowych funkcji gospodarczych; wsparcie zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych do usprawnienia prowadzonej działalności gospodarczej)
- Rynek pracy (np. poprawa jakości usług świadczonych przez instytucje otoczenia biznesu m.in. poprzez kształcenie ich kadr; wzrost aktywności

zawodowej osób pozostających bez zatrudnienia; staże i praktyki zawodowe; tworzenie nowych miejsc opieki nad dziećmi do lat 3)

- Efektywność energetyczna, odnawialne źródła energii i gospodarka niskoemisyjna (np. budowa i przebudowa infrastruktury służącej do produkcji i dystrybucji energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych; termomodernizacja w budynkach użyteczności publicznej, wielorodzinnych budynkach mieszkalnych oraz instalacje odnawialnych źródeł energii w modernizowanych energetycznie budynkach; instalacja efektywnego energetycznie oświetlenia w gminach lub obiektach użyteczności publicznej; budowa, przebudowa liniowej i punktowej infrastruktury transportu zbiorowego)
- Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów (budowa i modernizacja sieci kanalizacyjnych dla ścieków komunalnych oraz wody deszczowej, oczyszczalni ścieków i systemów zaopatrzenia w wodę; budowa lub rozwój zakładów odzysku i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, a także instalacji do zagospodarowania komunalnych osadów ściekowych; unieszkodliwianie odpadów zawierających azbest; ochrona różnorodności biologicznej poprzez budowę, modernizację i doposażenie ośrodków prowadzących działalność w zakresie edukacji ekologicznej, kampanie informacyjno-edukacyjne)
- Transport (np. budowa i rozbudowa kluczowej infrastruktury drogowej regionu, czyli dróg wojewódzkich umożliwiających połączenie do sieć TEN-T oraz dróg lokalnych (gminnych i powiatowych), gdy zapewnią konieczne bezpośrednie połączenia z siecią TEN-T, przejściami granicznymi, portami lotniczymi, terminalami towarowymi bądź centrami lub platformami logistycznymi; budowa, modernizacja i rewitalizacja sieci kolejowej wraz z infrastrukturą dworcową poza siecią TEN-T)
- Usługi użyteczności publicznej (np. budowa, przebudowa, remont oraz wyposażenie laboratoriów dydaktycznych, sal do praktycznej nauki zawodu; ochrona dziedzictwa kulturowego poprzez prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane przy zabytkach i w ich otoczeniu; zwiększenie dostępności i jakości usług zdrowotnych poprzez zakup wyposażenia i modernizację placówek ochrony zdrowia; zagospodarowanie przestrzeni miejskich, w tym przebudowa i remont obiektów oraz zdegradowanych budynków)

Bank Ochrony środowiska S.A. - udziela kredytów m.in. na zakup i montaż wyrobów służących ochronie środowiska, beneficjentami mogą być: osoby prawne i osoby fizyczne (w tym podmioty prowadzące działalność gospodarczą)

Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju - Finansuje projekty z zakresu ochrony środowiska poprzez kredyty, udział kapitałowy, gwarancje, przedmiotem kredytowania są głównie wodociągi, kanalizacja, odpady stałe, transport miejski, rewitalizacja, beneficjentami mogą być: gminy, przedsiębiorstwa komunalne, oraz władze lokalne.

7. SPIS TABEL

TAB. 1. LICZBA LUDNOŚCI POWIATU GRAJEWSKIEGO W 2014 R. W PODZIALE NA GMINY.	14
TAB. 2. EMISJA ZANIECZYSZCZEŃ POWIETRZA Z ZAKŁADÓW SZCZEGÓLNIE UCIAŹLIWYCH W POWIECIE GRAJEWSKIM	18
TAB. 3. NATĘŻENIE RUCHU POJAZDÓW W PUNKTACH POMIAROWYCH HAŁASU KOMUNIKACYJNEGO W 2015 R.	22
TAB. 4. ZUŻYCIE WODY NA POTRZEBY GOSPODARKI NARODOWEJ I LUDNOŚCI W POWIECIE GRAJEWSKIM W CIĄGU ROKU.	29
TAB. 5. DŁUGOŚĆ SIECI WODOCIĄGOWEJ I KANALIZACYJNEJ W POWIECIE GRAJEWSKIM W 2014 R.	30
TAB. 6. WYKAZ ŹRÓDEŁ ZANIECZYSZCZEŃ WÓD POWIERZCHNIOWYCH NA TERENIE POWIATU GRAJEWSKIEGO WG. DANYCH ZA 2014 ROK.	32
TAB. 7. ŻŁOŻA KOPALIN NA TERENIE POWIATU GRAJEWSKIEGO.	34
TAB. 8. ODPADY WYTWORZONE I DOTYCHCZAS SKŁADOWANE (NAGROMADZONE Z WYŁĄCZENIEM ODPADÓW KOMUNALNYCH) W POWIECIE GRAJEWSKIM	40
TAB. 9. LEŚNICTWO WSZYSTKICH FORM WŁASNOŚCI W POWIECIE GRAJEWSKIM W 2014 R.	41
TAB. 10. POWIERZCHNIA LASÓW W POWIECIE GRAJEWSKIM W PODZIALE NA GMINY.	42
TAB. 11. POMNIKI PRZYRODY W POWIECIE GRAJEWSKIM.	53
TAB. 12. STOPIEŃ REALIZACJI DOTYCHCZASOWEGO PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA - REALIZACJA ZADAŃ NA TERENIE POWIATU GRAJEWSKIEGO W LATACH 2012-2015.....	57
TAB. 13. ANALIZA CZYNNIKÓW WEWNĘTRZNYCH POWIATU GRAJEWSKIEGO.....	67
TAB. 14. ANALIZA CZYNNIKÓW ZEWNĘTRZNYCH POWIATU GRAJEWSKIEGO.....	69
TAB. 15. ZESTAWIENIE CELÓW I KIERUNKÓW INTERWENCJI W ZAKRESIE OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU GRAJEWSKIEGO	117
TAB. 16. HARMONOGRAM REALIZACJI ZADAŃ WŁASNYCH WRAZ Z ICH FINANSOWANIEM.	133
TAB. 17. HARMONOGRAM REALIZACJI ZADAŃ MONITOROWANYCH WRAZ Z ICH FINANSOWANIEM.	138
TAB. 18. WSKAŹNIKI MONITOROWANIA PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA	149

8. SPIS RYCIN

RYC. 1. POŁOŻENIE POWIATU GRAJEWSKIEGO W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM.	10
RYC. 2. POWIAT GRAJEWSKI.	11
RYC. 3. GRANICE POWIATU GRAJEWSKIEGO NA TLE PODZIAŁU FIZYCZNOGEOGRAFICZNEGO POLSKI.	12
RYC. 4. ZMIANA LICZBY LUDNOŚCI POWIATU GRAJEWSKIEGO W LATACH 1999-2014.	13
RYC. 5. STRUKTURA UŻYTKÓW ROLNYCH WEDŁUG KIERUNKÓW WYKORZYSTANIA.	15
RYC. 6. MAPA POŁOŻENIA OBSZARÓW SZCZEGÓLNIE NARAŻONYCH NA ZANIECZYSZCZENIA AZOTANAMI POCHODZENIA ROLNICZEGO NA OBSZARZE RZGW W WARSZAWIE W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM.	26
RYC. 7. WYDAJNOŚĆ POTENCJALNA STUDNI WIERCONEJ W POWIECIE GRAJEWSKIM.	27
RYC. 8. POŁOŻENIE GŁÓWNEGO ZBIORNIKA WÓD PODZIEMNYCH GZWP 217 PRADOLINA RZeki BIEBRZY NA TLE POWIATU GRAJEWSKIEGO.	28
RYC. 9. PROCENTOWY UDZIAŁ GLEB BARDZO KWAŚNYCH I KWAŚNYCH W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM (NA PODSTAWIE BADAŃ OSCHR W BIAŁYMSTOKU W LATACH 2009-2012).....	37
RYC. 10. ILOŚĆ ZMIESZANYCH ODPADÓW KOMUNALNYCH ZEBRANYCH W CIĄGU ROKU.	39
RYC. 11. POŁOŻENIE BIEBRZAŃSKIEGO PARKU NARODOWEGO NA TERENIE POWIATU GRAJEWSKIEGO.	46
RYC. 12. POŁOŻENIE REZERWATÓW NA TERENIE POWIATU GRAJEWSKIEGO.	47
RYC. 13. POŁOŻENIE OBSZARU CHRONIONEGO KRAJOBRAZU NA TERENIE POWIATU GRAJEWSKIEGO.	49
RYC. 14. POŁOŻENIE OBSZARÓW SPECJALNEJ OCHRONY PTAKÓW NATURA 2000 NA TERENIE POWIATU GRAJEWSKIEGO.	51
RYC. 15. POŁOŻENIE SPECJALNEGO OBSZARU OCHRONY SIEDLISK NATURA 2000 DOLINA BIEBRZY W POWIECIE GRAJEWSKIM	52
RYC. 16. KORYTARZE EKOLOGICZNE NA TLE PODZIAŁU ADMINISTRACYJNEGO.	55

9. SPIS LITERATURY

1. Wytyczne do opracowania wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów ochrony środowiska (Ministerstwo Środowiska, 2015 r.).
2. Ocena stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego, stanu chemicznego i stanu wód powierzchniowych województwa podlaskiego w 2014 roku, (ocena w Jednolitych Częściach Wód Powierzchniowych), lipiec 2015.
3. Ocena stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego, stanu chemicznego i stanu wód powierzchniowych województwa podlaskiego w 2014 roku (ocena w punktach pomiarowo-kontrolnych), lipiec 2015.
4. Klasyfikacja wskaźników wód powierzchniowych województwa podlaskiego w punktach pomiarowo - kontrolnych na podstawie badań z 2015 roku, kwiecień 2016.
5. Klasyfikacja jezior województwa podlaskiego badanych w 2014 roku, grudzień 2015.
6. Klasyfikacja jezior województwa podlaskiego badanych w 2015 roku, czerwiec 2016.
7. Ocena stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego, stanu chemicznego i stanu wód powierzchniowych województwa podlaskiego w 2015 roku (ocena w Jednolitych Częściach Wód Powierzchniowych na podstawie danych z lat 2010 - 2015), czerwiec 2016.
8. Ocena stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego, stanu chemicznego i stanu wód powierzchniowych województwa podlaskiego w 2015 roku (ocena w punktach pomiarowo-kontrolnych na podstawie danych z lat 2010 - 2015), czerwiec 2016.
9. Ocena wyników badań hałasu komunikacyjnego wykonanych na terenie województwa podlaskiego w 2014 roku, marzec 2015.
10. Ocena wyników badań hałasu komunikacyjnego wykonanych na terenie województwa podlaskiego w 2015 roku, marzec 2016.
11. Informacja Podlaskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska o stanie środowiska na terenie powiatu grajewskiego, sierpień 2015.
12. Wyniki badań pól elektromagnetycznych wykonanych na terenie województwa podlaskiego w 2014 roku, Białystok, luty 2015 r.

13. Wyniki badań pól elektromagnetycznych wykonanych na terenie województwa podlaskiego w 2015 roku, Białystok, luty 2016 r.
14. Ocena poziomów substancji w powietrzu i klasyfikacja stref województwa podlaskiego w 2014 roku, kwiecień 2015.
15. Ocena poziomów substancji w powietrzu i klasyfikacja stref województwa podlaskiego w 2015 roku, kwiecień 2016.
16. Standardowy Formularz Danych Natura 2000 - PLB200006 Ostoja Biebrzańska, data aktualizacji: 2014-12.
17. Standardowy Formularz Danych Natura 2000 - PLH200008 Dolina Biebrzy, data aktualizacji: 2014-12.
18. Program ochrony środowiska województwa podlaskiego na lata 2011 - 2014.
19. Program Ochrony Środowiska województwa podlaskiego na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024 roku (projekt z dnia 26 lipca 2016 r.).
20. Plan gospodarki odpadami województwa podlaskiego na lata 2012 - 2017.
21. Plan Gospodarki Odpadami Województwa Podlaskiego na lata 2016-2022 (projekt z sierpnia 2016 r.).
22. Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2014 r., Warszawa, 2015 r.
23. Program ochrony środowiska dla powiatu grajewskiego na lata 2012 - 2015, z perspektywą na lata 2016 - 2019.
24. Rozporządzenie Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Warszawie z dnia 28 października 2015 r. w sprawie określenia wód powierzchniowych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć na terenie województwa podlaskiego.
25. Plan gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły (M.P. nr 49, poz. 549).